

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİ ÖYKÜLERİNDE “DEDİKODU”NUN İŞLEVİ VE
“ÖTEKİ”NİN ANLATISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA POLAT

MAYIS - 2014

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİ ÖYKÜLERİNDE “DEDİKODU”NUN İŞLEVİ VE
“ÖTEKİ”NİN ANLATISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

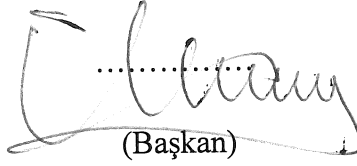
ESRA POLAT

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fırat CANER

**MAYIS - 2014
TRABZON**

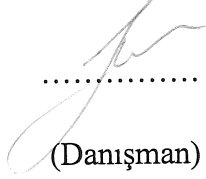
ONAY

Esra POLAT tarafından hazırlanan “Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde ‘Dedikodu’nun İşlevi ve ‘Öteki’nin Anlatısı” adlı bu çalışma .....13.06.2014... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda .....oyçokluğu..... (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimi dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

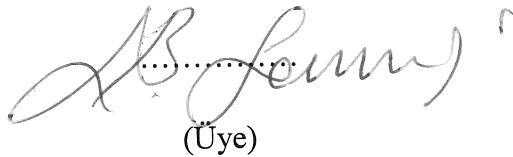
(Başkan)

Doc. Dr. Ülke FLUZ

(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Ferit Çene

(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Bayram SAKAL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../...

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Esra POLAT

.../.../...

ÖNSÖZ

Edebi metinler insanların hayata ve diğerlerine yüklediği değerleri ifade etme biçiminin, yaşanan olağanüstü hallerin toplum üzerindeki etkisinin ve buna bağlı olarak değer yargılarında meydana gelen dönüşümlerin ürünleridir. Yazar yazdıklarının altyapısını toplumun değer yargılarıyla oluşturduğu gibi ürettiği eserlerle toplumdaki algının değişimine ve dönüşümüne yardım eder.

“Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde ‘Dedikodu’nun İşlevi ve ‘Öteki’nin Anlatısı” başlıklı bu tezde hem milletin algısıyla şekillenen hem de söz konusu algıyı şekillendiren ve millet oluşumunda etkin rol oynayan edebi eserlerde dedikodunun işlevinin ortaya konulması amaçlandı. Genel bir teoriye ulaşılsa da incelenen metin kapsamı olarak Kurtuluş Savaşı döneminde kaleme alınan öykülerle sınırlandırılan çalışmada Türk milletinin işgal altındaki vatanlarını korumak için cephede verdikleri mücadelenin cephe gerisinde edebi eserlerle nasıl sürdürüldüğü gösterilmeye çalışıldı. Çalışmada farklı alanlara dair kavram ve kuramlara değinildiği için eklettik perspektifte tümevarım yöntemi esas alındı.

Dört ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde öteki algısı yaratan mekanizmalardan biri olan dedikodu ile edebiyatın söz konusu süreçteki yeri hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde “modernist” kuram çerçevesinde “milliyetçilik” ideolojisi tartışıldı. Üçüncü bölümde dedikodunun grup bilinci oluşturma ve sosyal kaynaşmayı sağlama işlevlerinden yararlanan edebiyatın özellikle savaş gibi seferberlik hallerinde dost ile düşmanı görünür kılarak kitle içinde birlik ve dayanışma ortamının oluşmasındaki etkin rolü üzerinde duruldu. Edebi metinlerin tahlil edildiği dördüncü bölümde ise Kurtuluş Savaşı devam ederken kaleme alınan öykülerde dönemin koşulları bağlamında işlevsel bir rol üstlenen öteki anlatısı incelendi.

Bu tez konusunu bana öneren ve yol gösteren tez danışmanım sayın Fırat Caner’e, değerli katkılarından dolayı hocalarıma ve meslektaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Trabzon 2014

Esra POLAT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ.....	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1 DEDİKODU	5-31
1.1 Dedikodu Mekanizmasının Özellikleri ve İşleyişi	11
1.2 “Öteki” Üreten Dedikodu	21
1.2.1 “Kimlik”, “İmge” ve “Öteki” Kavramları	21
1.2.2 Dedikodunun Öteki Üretme Sürecindeki Rolü.....	25
1.3 Bir Dedikodu Aracı Olarak Edebiyat	26

İKİNCİ BÖLÜM

2 MİLLİYETÇİLİK.....	32-53
2.1 Kitleler ve Kitlelere Yön Veren İdeolojiler	32
2.1.1 Kitle Psikolojisi	32
2.1.2 İdeoloji.....	34
2.2 İmparatorluktan Ulus-Devlete “Biz” ve “Öteki”	37
2.2.1 Millet: Hayal Edilmiş Topluluk.....	37
2.2.2 Milliyetçilik Açısından “Biz” ve “Öteki”	41

2.3 Türk Milliyetçiliği	51
-------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 EDEBİYAT	54-66
3.1 Edebiyatın Milli Birlik İnşasında ve Seferberlik Hallerinde Propaganda Amaçlı Kullanımı	55
3.2 Kurtuluş Savaşı Edebiyatı.....	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4 KURTULUŞ SAVAŞI'NIN EDEBİYAT CEPHESİ: ONBİR YAZAR SEKSEN SEKİZ ÖYKÜ	67-107
4.1 Milli Mücadelenin Düşmanları.....	67
4.1.1 Dış Düşman: Kurtuluş Savaşı'nın Verildiği Yabancılar ve Diğerleri	67
4.1.2 Dış Düşmanın İçerideki Uzantısı: Azınlıklar	76
4.1.3 Müslüman Gruplar: Araplar ve Arnavutlar	90
4.1.4 Saltanat Rejimi ve Eski Yönetim.....	92
4.2 Ötekinin Mekânı: Beyoğlu	94
4.3 Mağdur Edilen Güçlü Millet: Türkler.....	96
4.4 Ötekinin Dostu Gülünç Karakter: Efruz Bey.....	100

SONUÇ VE ÖNERİLER	108-110
--------------------------------	----------------

YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	111-134
------------------------------------	----------------

ÖZGEÇMİŞ	135
-----------------------	------------

ÖZET

Kökeni ayırt edici seslerin kullanımıyla anlam aktarımının ve toplumsal ilişkilerin kurulmaya başladığı döneme dayanan dedikoduyla hayatın her alanında karşılaşmak mümkündür. Biz ile öteki ayrımını belirginleştiren dedikodu edebi eserlerin propaganda amaçlı kullanımında siyasi bir araç olarak da yer alır. Dedikodunun söz konusu işlevi psikolojik kitlelerin birliğini sağlayarak ve sürdürerek seferberlik hallerinin başarıya ulaşması, ulus-devletin hayal edilmesi gibi durumları mümkün kılar. Edebi eserlerin yardımıyla etki alanı genişleyen ve etki derecesi artan eylem tarihsel koşullar bağlamında çeşitli yargılar üretmek grup bilincinin oluşmasını sağlar. Milli Mücadele döneminde kaleme alınan edebi eserlerde de aynı yaklaşım söz konusudur. Kurtuluş Savaşı devam ederken öyküler kaleme alan yazarlar milletin tarihine milliyetçi bir biçimde yaklaşarak toplumu milli iradeye ikna etmek isteyerek vatanın bütünlüğünü tehdit eden düşmanları görünür kılmaya yönelik bir entelektüel hareket içindedir. Dönemin edebi metinlerinde “işgal ve isyan”lar sebebiyle imparatorluk bakış açısı etkisini yitirir; tam anlamıyla ulus-devlet temelli bakış açısı hâkimdir. Bir tezin savunuculuğunu üstlenen metinlerde, yaşananların Türk ve dünya kamuoyuna duyurulması için kavram çiftleri oluşturularak birçok şey ikili karşıtlıklara indirgenir, kesin ayrımlarla olaylar ve karakterler kurgulanır, metinlerin inandırıcılığının artması için gerçek olay, kişi ve kurumlara göndermeler yapılır, anlatılanların gerçek hayatta yaşandığına dair notlar eklenir. Böylece Kurtuluş Savaşı döneminin atmosferi edebi eserler aracılığıyla gözler önüne serilir.

Anahtar sözcükler: Dedikodu, milliyetçilik, öteki, Kurtuluş Savaşı, öykü

ABSTRACT

Gossip is a form of communication whose origin is uncertain which based on the meaning transmission and beginning social relations through the use of distinctive sounds. It is an effective weapon of othering as clears the distinction of “we” and “other”, and makes possible to image of the nation-state and be success in mobilization. It which is also defined as the power to control people has an active role in the process of nation formation by providing and maintaining the unity of the psychological masses. The action whose degree of impact is increased and domain is widen with the help of literary works, improves group consciousness through blessing the relations between similar identities as negating others. The literary works had been penned during “Milli Mücadele” which is the time of Turkish nationalism is seen as the only way of independence, there is the same approach. The authors, who want to persuade society about the national will and approach to the history as a nationalist, are in an intellectual movement that show the enemy that threatens the integrity of the motherland. The empire perspective loses their effectiveness in literary texts of the period; the nation-state-based perspective dominates literally. Texts whose language and structure are in the nature of gossip, undertake advocacy a thesis, create binary opposition to justify their cases, events and characters are constructed with clear distinction. The references are made to actual events, individuals and institutions and notes are added to increase the credibility of texts. Thus, the atmosphere of Turkish War of Independence is unfolded through literary works.

Key Words: Gossip, nationalism, other, Turkish War of Independence, short story

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Dört Bilgi Tipi.....	14

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Dedikodu Üçgeni.....	13

KISALTMALAR LİSTESİ

bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

Uy. : Uyarlayan

vb. : Ve benzeri

GİRİŞ

Türk milletinin tarihinde olağanüstü süreçlerden birine ait olan edebi eserlerin incelendiği “Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde ‘Dedikodu’nun İşlevi ve ‘Öteki’nin Anlatısı” adlı bu çalışmada “Milli Mücadele” dönemi atmosferinin edebiyattaki yansımaları değerlendirilecektir. Çalışma “alanı olarak” öykülerle, “konu olarak” ise millet inşa sürecinde kurgulanan öteki anlatısında dedikodunun işleviyle sınırlandırılacaktır. Türk öykücülüğünün 1919-1923 yılları arası olmak üzere Türk milletinin milli mücadelesi¹ olan Kurtuluş Savaşı’nın gerçekleştiği dönem ele alınacak; “dedikodu”, “öteki” ve “milliyetçilik” kavramları açısından döneme ait öyküler tahlil edilecektir. Çalışmaya konu olan öyküler Türk Edebiyatı’nda 1919-1923 yılları arasında Kurtuluş Savaşı devam ederken yazılan öykülerdir. Bu somut süreç içindeki öykülerin seçilmesindeki neden, Kurtuluş Savaşı hakkında olmakta olan bir olay olarak edebi üretimde bulunmakla geçmişte kalmış bir olay olarak ürün vermek arasındaki farktır² (Koroğlu, 2004: 24-5).

Çalışmada amaçlanan edebi eserlerin savaş dönemlerinde millet bilincini arttırmak için propaganda aracı olarak kullanımını ve öteki anlatısının kurgulanmasında dedikodunun işlevsel yönünü ortaya koymaktır. Kavramsal olarak konu birçok alanı ilgilendirdiğinden eklektik yöntem benimsenecektir. Sonuca ulaşmak için tümevarım yöntemi ile metne dayalı araştırma yöntemi kullanılacaktır. Kurtuluş Savaşı devam ederken yazılan öyküler dedikodu, öteki ve milliyetçilik bağlamında irdelenecektir. Bununla beraber “dedikodu”, “öteki” ve “milliyetçilik” kavramları hakkında değerlendirmeler yapılacaktır. Metinler üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapılmadan önce ilk bölümde “dedikodu”, “kimlik”, “imge” ve “öteki” kavramları açıklanacaktır. Aynı bölümde dedikodunun ötekini nasıl ürettiği ve bu süreçte edebiyat ile dedikodu arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır. İkinci bölüm “milliyetçilik” kavramına ayrılacaktır. Öncelikle kitle psikolojisi ve kitleye yön veren “ideoloji” kavramı, sonrasında millet oluşum süreci, milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği tartışılacaktır. Üçüncü bölümde edebiyatın millet oluşumunda, birlik ve beraberliği sağlamada oynadığı etkin rol kapsamında Kurtuluş

¹ “Bağımsızlık için yapılan savaş veya bu savaş süresi” (Türkçe Sözlük, 2005: 1397).

² Kurtuluş Savaşı anlatısı dört zaman düzeyinde biçimlenir: Öykü zamanı, olay örgüsü zamanı, üretim/yazılma zamanı, okunma zamanı. Yazarsal niyet açısından özellikle üretim zamanı belirleyicidir; çünkü hedeflenen tam da bu anda inşa edilecek ya da güçlendirilecektir (Koroğlu, 2013: 109).

Savaşı edebiyatının savaş süreci ile Türk milliyetçiliğinin inşasındaki etkileri ortaya konulacaktır. En son uygulama kısmına geçilerek Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştiği dönemde yazılan öykülerde ötekinin anlatısı üzerinde durulacaktır. Öykülerin seçilmesindeki dönemsel kıstas sebebiyle 1919-1923 yılları arasında milleti birlik ve beraberliğe teşvik eden öyküler kaleme alan on bir yazara yer verilecektir. Söz konusu yazarların konuyla ilgili bütün öyküleri ve öykülerde ötekinin konu edildiği tüm bölümler çalışmaya dâhil edilecektir. Bu sebeple her bir yazarın çalışmada yer alan öykü sayısı ile her bir öyküye verilen yer eşit olmayacaktır.

Her ötekinin düşman olmaması metinlerdeki düşman unsurların yaratılmasında gerçek hayatta yaşananların etkisinin olduğunun göstergesidir.³ Gerçek hayatın edebi eserlerde kurgulanarak hem kayıt altına alınması hem de hitap edilen insan sayısının olabildiğince çok olmasında amaçlanan içinde bulunulan savaş sürecinde Türk milletinin düşman karşısında birliğini sağlamak ve Türk milletine güç kazandırmaktır. Söz konusu süreç sadece Kurtuluş Savaşı döneminde üretilen edebi eserler için geçerli değildir. Tüm savaş edebiyatlarının öncelikli amacı birlik ve dayanışma ortamı sağlayarak insanlardaki mücadele gücünü arttırmaktır. Bu sebeple ilk üç bölümdeki genellemeleri bütün millet oluşum süreçleri ve savaş edebiyatları için genel bir kuram olarak kabul etmek mümkündür.⁴ Fakat savaş edebiyatları gerçeği aktarma noktasında farklılıklar sergileyebilir. Genellikle belli bir gerçekliğe dayanan öteki ile ilgili yargılar gerçekte olduğu gibi, gerçekten olduğundan biraz veya tamamen farklı olarak aktarılmış olabilir. Bu sebeple söz konusu aktarımlar tarihe ayna tutabileceği gibi tamamen yanlı bir tutumla şekillendirilmiş de olabilir.

Metin boyunca “öykü” ile “hikâye” kelimeleri aynı anlamda kullanılmayacaktır. Öykü İngilizcede short-story denilen türün karşılığı olarak, hikâye ise genel anlamıyla⁵ kullanılacaktır (Kaya, 2013: 63, 204)⁶. Öykü yapısı ile haber hikâyelerinin yapısı arasındaki benzerlik öykülerin dedikodulara vasıta olabileceğini göstermektedir. Öykü

---

³ Çalışma boyunca kullanılan “yaratmak” kelimesiyle kastedilen tamamen kurmaca oluşumlar değil belli bir gerçeklik temelinde inşa edilen oluşumlardır.

⁴ Çalışmada incelenen metinler Türk edebiyatı kapsamında olduğu için ikinci bölümde Türk milliyetçiliğine, üçüncü bölümde Kurtuluş Savaşı edebiyatına özel olarak değinilecektir.

⁵ Öykünün hikâyesi, romanın hikâyesi gibi.

⁶ Hikâye, sözlü ve yazılı anlatımların tümüne genel bir karşılık olarak kullanılırken, yaşanan hayata mahsus, gerçek, olmuş ya da olması mümkün olan olayların yazılı kısa anlatımları öykü olarak adlandırılmaktadır (Lekesiz, 2000: 19-20).

anlatıcıları ile gazetecilerin yaptığının hemen hemen aynı şey olduğunu söyleyen Allan Bell, iyi bir haberci olmanın iyi bir öykü anlatıcısı olmak anlamına geldiğini ifade eder.⁷

“Dedikodu” kelimesi İngilizcedeki “gossip” ile Arapça kökenli bir kelime olan “gıybet”-in karşılığı olarak kullanılacaktır. Dedikodu ile gıybet her ne kadar birbirinin yerine kullanılsa da dedikodu gıybette daha kapsamlı bir kavramdır. Durumun/eylemin gıybet olarak nitelendirilmesi için çekiştirilen kişinin çekiştirildiği ortamda olmaması gerekir. Oysa dedikoduda gıybetteki durum geçerli olduğu gibi çekiştirilen kişi kendisini çekiştirenlerle aynı ortamda olabilir, kendisi hakkında söylenenleri duyabilir (Leblebici, 2009: 565).

Dedikodu, güçleri ellerinden alınmışların, boyunduruk altında olanların, yaşamları sömürgeleştirilmiş alt sınıfların bir direniş aracıdır (Spacks, 1982’den aktaran: Çabuklu, 2006: 28). Seslerini duyurmak isteyenler bu silaha sarılmaktadır. Aynı silah iktidar tarafından kullanıldığında ise öznellik ve kimlikleri otoriter biçimlerde kurmaya çalışarak istenilen imgeleri üretmekte ve yaymaktadır. İki şekilde de dedikodunun temel işlevi ben/biz ve ötekini yaratmadır.⁸ Söz konusu işlev etik açıdan olumsuz kabul edilse de koşullar eylemin etik değerini etkiler. Örneğin *Kur’an-ı Kerîm*’in “Mümtahine” suresinde insanların kendilerine savaş açanları, yurtlarını işgal edenleri ya da bunlara destek verenleri öldürmeleri yasaklanmaz. Çünkü surenin sekiz ve dokuzuncu ayetlerine göre savaşılacak olan kimseler yapılması kesin olarak yasaklanan üç eylemin failleridir.

Dedikodu için iki yönlü işleyen süreç edebiyat için de geçerlidir. Edebiyat, iktidarın hâkimiyetini sağlama ve sürdürme aracı olarak kullanıldığı gibi iktidarı eleştirme, iktidara direnme ve isyan etme amaçlarıyla da kullanılabilir. Kurtuluş Savaşı döneminde verilen eserlerde dedikodunun ve edebiyatın bu iki işlevini görmek mümkündür. İşgal altındaki vatani kurtarmak için askeri gücün yeterli olmayacağını bilen bu sebeple Türk milletini seferber etmek isteyen yazarlar kaleme aldıklarıyla hem işgalciler ile işbirlikçilerine baş

---

⁷ İki türü yapısal olarak çözümleyen Bell “öz, atf, hikâye, tamamlayıcı eylem, yorum ve ardalan” olmak üzere altı ortak kategori ortaya koyar. Öz, olaydaki başkışı, olayın yeri, zamanı ve konusu hakkında önbilgi veren başlık ve giriştir. Atf, öykünün veya haberin kim tarafından yazıldığıdır. Hikâye ise “kim, ne zaman, nerede, ne yaptı, kim söyledi” kurgusu üzerine kurulan ve kahramanların başından geçen bir ya da birden fazla olayın anlatıldığı kısımdır. Tamamlayıcı eylem bir olayın ana eylemini izleyen diğer eylemlerdir. Yorum, haberi yapan kişinin ya da öykü anlatıcısının olaylarla ilgili gözlemlerini ve değerlendirmelerini içerir. Ardalan, anlatılan olayın öncesinde yaşanmış olan gelişmelerdir (Bell, 1991’den aktaran: Özer, 2011: 101-6).

⁸ Dedikodu ve öteki arasındaki ilişkide iki yönlü bir etkileşim söz konusudur. Dedikodunun ötekini oluşturması gibi var olan öteki algısı da dedikodunun ortaya çıkmasının sebeplerindendir.

kaldırıp direnmekte hem de yaşananlar temelinde “biz” kimliği ile “öteki” algısını yaratıp yayarak bunu Türk milleti için ortak paylaşım haline getirmektedir.

“Nationalism” kavramının karşılığı olarak kullanılan “milliyetçilik” kavramı⁹ yaygın olarak kabul gören modernist/araşsalıcı bakış açısıyla değerlendirilecektir. Bu bağlamda özellikle Benedict Anderson, Eric J. Hobsbawn, Ernest Gellner ve Miroslav Hroch’un görüşlerine değinilecektir. Hroch’un ulus inşası modeli bu çalışmanın yöntemsel dayanaklarından biri olacaktır. Millet inşası toplumsal olarak inşa edildiği düşüncesi modernizmin bütün biçimleri için geçerli olduğundan ilkçiliği ve daimiciliği daha en başından reddeden “modernist” kuram milletlerin doğal oluşumlar olmadığını, milliyetçilik tarafından yaratıldıklarını savunur. Millet muhayyel bir cemaattir. Hayal edilen cemaati oluşturanların ve cemaatin dışında kalanların kontrol altında tutulması gerekmektedir. Kitlenin birliğini sağlayan ve onları kontrol altında tutan kültür, sanat, edebiyat, eğitim, basın vb. ideolojik aygıtlardır. Kitle söz konusu aygıtlarla dönüştürülerek homojenleştirilmektedir (Öztürk, 2013b: 50). İdeolojik aygıtlardan olan edebi eserlerin millet inşası süreci açısından incelenmesi, yazarların vurguladığı “biz” kimliği ile “öteki” imgesinin ortaya konulmasını sağlamaktadır.

Çalışmada “Yunan” ve “Rum” kelimeleri aynı millet için kullanılsa da Yunan Yunanistan’da yaşayan, Rum ise Anadolu’da yaşayan Yunanlar için tercih edilecektir. Çünkü incelenen öykülere göre Yunan, Yunanistan’dan gelip “Anadolu’yu işgal edenler”, Rum ise Anadolu’da yaşayan ve aynı millettten olan Yunanlarla işbirliği yapanlardır. Bu sebeple öykülerin değerlendirildiği dördüncü bölümde Yunanlar, Anadolu topraklarına dışarıdan geldikleri halde Rumların dâhil olduğu başlık altında incelenecektir.

---

⁹ Çalışmada “milliyetçilik” kavramı “ulusçuluk” kavramıyla aynı anlamda kullanılmıştır (Türkçe Sözlük, 2005: 2033). Bu sebeple “milliyetçilik” ideolojisinin hâkim olduğu devlet oluşumu için daha yaygın kullanım şekli olan ulus-devlet tercih edilmiştir. Çünkü burada kullanılan “millet” kelimesi, öncesinde taşıdığı din içerikli anlamından koparak XIX. yüzyıl sonrasında Osmanlı’da kullanılmaya başlanan ve bugün de aynı anlamını koruyan kelimedir (Ortaylı, 2008a: 18).

BİRİNCİ BÖLÜM

1 DEDİKODU

Dilin fonksiyonel özelliklerinden dolayı kötü niyetli insanların elinde bir iktidar ve şiddet aracına dönüşmesi kaçınılmazdır. Küfür ve beddualar¹⁰ dilin şiddete dönüştüğü modellerin başında gelir (Karabağ, 2010: 10). Sözlü saldırı modellerindeki şiddetin açık bir şekilde ortada olmasına rağmen dilin olumsuz yönünü temsil eden eylemlerden bir diğeri olan ve günlük hayatta sıkça karşılaşılan dedikodu, şiddet içeriğini gizler; etik eylem görünümüne dahi bürünür.

Farklı alanları ilgilendiren dedikodu çeşitli şekillerde tanımlanır. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*'te dedikodu, “başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma”dır (2005: 481). *Pedagoji Sözlüğü*'nde dedikodunun tanımı “özel konuşmalarda ağızdan ağıza dolaşan kötü niyetli sözler”dir (Foulquie, 1994: 87). *İletişim Sözlüğü*'nde dedikodu, “bir kişinin bir başkasıyla ya da başkalarıyla üçüncü bir kişi ya da grup hakkında kişilerarası, kamusal ya da kitlesel araçlarla iletişime girmesi, iki birim arasında bir üçüncü birim hakkında, bir kazanç edinme amacıyla üstlenilen iletişim” olarak ifade edilir (Mutlu, 1994: 41). Aynı sözlükte söylenti “genellikle kulaktan kulağa resmi olmayan kanallarla iletilen dolaylı ve aslı olmayan bilgi; doğrulanmayan bilgiye dayalı, kolayca başlayan ve yayılan ama çoğu kez durdurulması çok zor olan mesajlar” şeklinde tanımlanır (1994: 205).

Dilin evrimi üzerine çalışan Robin Dunbar, dedikodunun kökenini ayırt edici seslerin kullanımıyla anlam aktarımının ve toplumsal ilişkilerin kurulmaya başladığı döneme dayandırarak insanoğlunun 1,5 milyon yıldır dedikodu yaptığını iddia eder (Çaylı, 2008: 12). Daha çok öznel ve kaynağı belirsiz olan dedikodular (Kapferer, 1992: 312, 325) her birimizin içinde uyuyan Sherlock Holmes'lar tarafından yaratılır ve yayılır. İnsanların anlamak isteyip de kesin cevaplar alamadığı her yerde dedikodunun varlığından söz eden Jean-Noel Kapferer, kesin olmayan duyum ve söylemlerin “bilginin karaborsası” olduğunu söyler (1992: 20). Jörg R. Bergmann, dedikoduyu bir iletişim şekli olarak tanımlar ve

---

¹⁰ Kişiler dedikodu içerikli konuşmalarda emir kipini dilek kipi şeklinde kullanarak kendi düşüncelerini, beddua şeklinde de belirtebilmektedir (Karahana, 2005: 10).

kişilerin bilinçsiz bir şekilde, yaşamayanlar hakkında güzel şeyler söylediklerini, diğerleri hakkında ise olumsuz konuşmalar yapmaya daha yatkın olduklarını iddia eder (1993: 23).¹¹ Martha L. Crockett'a göre dedikodu birisi hakkında iftira niteliği taşıyan boş konuşmaların bir söylenti halinde diğerlerine yayılmasıdır. Söylenenler doğru olabilir (2004: xi). Fakat eylemin dedikodu olarak nitelendirilmesi için söylenenlerin doğru olup olmaması önemli değildir (Menzel, 1996'dan aktaran: Schaefer, 2002: 4).

Dedikodu diğerleri hakkındaki gerçekleri, yarı gerçekleri ve yalanları yayar.¹² Halk arasında ortaya atılan bir dedikodu zaman içinde çeşitli değişikliklere uğrayarak hakikat kılığına girebilir (Le Bon, 2012: 100-1). Genellikle dedikodusu yapılan kişinin aleyhinde işleyen süreç kıskançlık, haset, öfke, nefret ve kin gibi olumsuz duyguları körükleyerek toplumsal hayatta ciddi sorunlara yol açabilir. Yüzüne karşı söz söyleyemediği herhangi birine sinirlenen kişi, duyduğu öfkeyi onun hakkında konuşarak yatıştırmaya çalıştığında hem başkalarında aynı öfke duygusunun uyanmasına hem de öfkenin zamanla nefret ve kine dönüşüp eylemin devamlılığını sağlayarak dedikodunun alışkanlık haline gelmesine sebep olabilir.

Kutsal kitaplarda dedikodu yapanlar kınanır ve lanetlenir (Leblebici, 2009: 562). İlahi dinlerde büyük günah olarak kabul edilen dedikoduya *Kur'an-ı Kerim*'in "Hucurat" ve "Hümeze" surelerinde değinilir. "Hucurat Suresi"nde tecessüs ve gıybet¹³ yasaklanır; başkalarının sırlarına göz dikmek, onları didiklemek ve başkalarının gıyabında onlar hakkında olumsuz söz söylemek yahut imada bulunmak insan eti yemeye, yani yamyamlığa benzetilir. "Hümeze Suresi"nde arkadan çekiştiren ya da kaş göz hareketleriyle alay eden kişilerin hâlinin kötü olacağı vurgulanır. Hıristiyanlıkta, dedikodu yedi ölümcül günahın biri olarak kabul edilir (Çaylı, 2008: 16). *Tevrat*'ın "Özdeyişler 18:8", *İncil*'in "Romalıları 1:30-32", "Matthew 12:36-37", "Ecclesiastes 5:1", "Mezmurlar 34:12-13", "Özdeyişler 18:21" bölümlerinde dedikodunun büyük bir günah olduğundan bahsedilir.

---

¹¹ Dedikodu yalnızca yaşayanlar hakkında yapılmaz, ölülerin arkasından konuşmak da dedikodudur (Serdaroğlu, 1963: 8).

¹² Söylenenlerin doğru olup olmaması eylemin dedikodu niteliğini değiştirmez. Gerçeklerin ifşa edilmesi de dedikodudur. Ancak söylenenlerin doğru olmaması durumunda dedikodunun yanına "iftira" kavramı eklenir. Yani söylenenler yalansa dedikodu yapan kişi aynı zamanda iftira etmiş olur (Serdaroğlu, 1963: 7). Dedikoduculuk kişiyi iftiraya sürükleyen sebepler arasında gösterilir. İftira, kişinin yalan ve dedikodu gibi eylemlere yönelişinden geçer (Algül, 2000: 134).

¹³ *Kuran-ı Kerim*'de gıybet, dedikodunun kişinin yüzüne karşı değil de arkasından yapılması olarak tanımlanır (Kasapoğlu, 2006: 58).

Bütün yasaklara rağmen dedikodu, yaygın günahlardan biridir (Wyllen, 1993: 4). İnsanlar zina, cinayet ve hırsızlığın büyük günahlar olduğunu kabul eder; ama dedikodu onlar için büyük günahlar arasında değilmiş gibidir. Crockett, dedikodunun çoğunlukla fark edilmeyen bir günah olduğunu iddia eder. Yazarın *Gossip* adlı kitabı yazmasının sebebi Hıristiyanların dedikoduyu ciddi bir günah saymamasıdır (2004: xii).

İnsanlar bir dinin ortaya çıkışından önce uygulanan kurallara o dinin de desteklemesi üzerine sahip çıkarlar. Buna karşılık dinin emrettikleri toplumun çıkarlarıyla çatışırsa dinin kurallarını çiğnemekten çekinmezler. Dinlerin biçimleniş süreçlerinde geleneksel hayat tarzlarının etkisi, toplumların, dinlerin emirlerini işlerine geldikleri gibi uygulamalarına neden olur (Tillion, 2006: 92, 170-80). Bu sebeple Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler büyük günahlar arasında yer alan dedikoduyu işlevselleştirerek –başkalarıyla kurulacak ilişkilerin nasıl olacağını belirlemede, sosyal kaynaşmayı sağlamada, eğlence amaçlı, vb.– günlük hayatın rutinleri arasına dâhil eder.

“Dedikodu” ve “söylenti” kelimelerinin İngilizcede karşılıkları “gossip” ve “rumor”dır (Redhouse, 1997: 90, 350).¹⁴ *Longman İngilizce Türkçe Sözlük*'te “gossip” kelimesinin tanımı şu şekildedir:

Dedikodu, gevezelik, boşboğazlık; başkalarının işleri, davranışları veya özel yaşamları ile ilgili ayrıntılar hakkında çoğu kez pek doğru olmayan bilgileri içeren karşılıklı konuşma, çene çalma[;] (gazete ve dergilerdeki) dedikodu haberleri: ünlü kişilerin yaşamlarına ilişkin yazı; dedikoducu kimse; başkalarının özel yaşamları hakkında konuşmaktan hoşlanan kimse. (1993: 641)

Aynı sözlükte “rumor” kelimesi “söylenti, dedikodu, şayia, tevatür, rivayet; kişiden kişiye aktararak yayılan, belki de pek doğru ve resmi olmayan haber; doğru olabilecek veya olmayabilecek haber, hikâye veya düşünce” olarak tanımlanır (1993: 1324). Türkçedeki “dedikodu”nun karşılığı olan “gossip”in kökeninde “godsibb”¹⁵ vardır (Oxford English Dictionary, 2002: 1129; Bergmann, 1993: 55; Capp, 2003: 64, Shermer, 2007: 55; Morley, 1857: v). “Godsibb” kelimesi “god” ve “sibling” kelimelerinin birleşiminden oluşur. “God” vaftiz töreninin kutsallığını simgelerken, “sibling” cinsiyet vurgusunu belirginleştirerek dedikodunun daha çok dişil bir eylem olduğunu ifade eder. Kelime, zamanla anlam genişlemesine uğrayarak aileler arasında oluşan yakın bağı anlatan bir

¹⁴ “Gossip” kelimesinin yanında “tittle-tattle” ve “backbiting” kelimeleri İngilizcede dedikodu anlamına gelen diğer sözcüklerdir.

¹⁵ “A godfather or godmother, a sponsor. A familiar acquaintance, a friend (Now only of women). A female friend invited to be present at a birth” (2002: 1129).

anlam kazanır (Schaefer, 2002: 4). “Godsibb” olarak adlandırılan vaftiz anne ve babaların kan bağı olmaksızın yakın ilişki içinde oldukları ailelerin kutlama, doğum, ölüm gibi özel günlerinde bulunmaları, onların sırlarına tanıklık etmeleri ve sırların dışarı açılan kapıları haline gelmeleri sebebiyle ”godsibb” zaman içinde “gossip”e dönüşür. Bergmann, İngilizcede “gossip” kelimesinin tek anlamının dedikodu olmadığını, kelimenin aynı zamanda dedikodu yapan kişi anlamına geldiğini söyler. İkinci anlamın dişil bir ada göndermede bulunduğunu ve kelimenin Almancaya “klatschbase” olarak çevrildiğini ifade eden yazar “klatschbase”¹⁶ kelimesinin amca, dayı, teyze, halakızı, dişi kuzen ya da daha geniş anlamında kadın akrabaların tümü anlamına geldiğini belirtir. Fransızcada dedikodu anlamına gelen “commérage” sözcüğü vaftiz anne anlamına gelen “commère” kökünden gelir. Aynı şekilde İspanyolca “comadreria” (dedikodu) sözcüğünün kökeni de “comadre” (ebe, vaftiz anne) kelimesine dayanır (Bergmann, 1993: 55-6).

Dedikodunun tipik bir kadın iletişim şekli olduğu yaygın bir kanıdır. Kadınların dedikoduyla sıkı bir şekilde ilişkilendirilmesi sayısız anekdotta, atasözünde, şarkıda, filmde ve karikatürde kendini gösterir. Bergmann, durumun bilimsel çalışmalarda da birçok kanıtının olduğunu belirterek dedikodunun kadınların sorunu olarak kabul edildiğini söyler (1993: 59). Oysa sadece kadınlar dedikodu yapmaz; erkekler de dedikodu yapar (Karahan, 2005: 42). En genel tanımıyla dedikodu üçüncü bir kişi ya da grup hakkındaki konuşmalarsa dedikoduyu sadece kadınlara atfetmek, erkeklerin yaptıkları dedikoduları göz ardı etmek anlamına gelir (Eckert ve McConnell Ginet, 2003’ten aktaran: Çaylı, 2009: 19).

XVII. yüzyılda Descartes akıl ve bedeni birbirinden ayırır. Aklın ve kültürün erkeğe, beden ve doğanın ise kadına ait kılındığı bir söylem oluşturulur (Badinter, 1992: 51). Kadın erkek arasındaki ilişkide ataerkil söylem hiçbir zaman etkisini yitirmeyip feminist hareketin kadın bedeni üzerindeki kazanımları erkeğin istekleri altında “ehlileştirilerek/asimile edilerek/ticarileştirilerek” kadınların aleyhinde devam eder. Erkeklerin değil de kadınların konuşmalarının göze batması kamusal alanın erkeklere, özel alanın –ev, aile– kadınlara tahsis edilmesinden kaynaklanır (Çabuklu, 2007: 6, 93). Erkeğin konuşmaları nesnel ve rasyonel kabul edilirken kadının konuşmaları öznel ve kaotiktir. Kamusal hayatın hükümdarı olan erkek bu hayat içinde resmi yazılarla konuşur. Kamuya ait belgelerin dayandığı rasyonel temel, kadınların özel yaşamından tamamen

---

¹⁶ Bu kelime başına Almancada dişil artikel olan “die” artikelini alır (Almanca – Türkçe Sözlük, 1993: 560).

farklıdır. Kadınların özel yaşamdaki konuşmaları, herhangi bir rasyonaliteden yoksun olan dedikodu ve boş söz olarak değerlendirilir. Çünkü boş sözlerin egemen normları sorgulama, bireysel yaşamları kontrol etme gibi ataerkil düzenin hoşnut kalmayacağı işlevleri vardır. Ataerkil söylem, belli bir rasyonaliteye dayandırdığı yazıyı kendine atfederken, boş söz olarak nitelendirdiği dedikoduyu kadına ait kılarak kötüler. Bu, ataerkil, rasyonel ve yüksek aklın, boş lafa ve dırdıra karşı başlattığı savaştır:

Kadın sözlü kültürünün bir parçası olan dedikodunun gerile(til)mesi ve –eril– yazılı kültürün gelişmesi, modernliğin özel alanı kamusal alandan ayırma çabalarıyla da ilişkiliydi. Erkeğe ait olduğu varsayılan kamusal alan rasyonel aklın, bilimin, felsefenin, politikanın, soyut, evrensel düşüncenin alanı olarak kurulmaktaydı. “Kadınlara tahsis edilen” özel alan ise gündelik sıradanlığın, ev işlerinin, çocuk bakımının, önemsiz ayrıntıların alanıydı! Egemen eril söylem kadının sözünü kamusal alandan dışlayıp özel alana kapatmakla kalmıyor, kadının bu “dar” alandaki konuşmasını dedikodu, boş laf, gevezelik, dırdır gibi sıfatlarla aşağılıyordu. (Çabuklu, 2006: 27)

Her cinsiyet kendi alanında değişik güç kaynaklarını denetler ve “öteki”¹⁷ üzerinde farklı yollardan özel bir iktidar uygular (Badinter, 1992: 51). Hem kadınlar hem de erkekler özel iktidarlarını sağlamak için dedikoduyu kullanır. Erkekler tarafından resmi retorik eğitimi almaları yasaklanan, yazıya ulaşmaları, toplumsal, ticari ya da dinsel konumlara gelmeleri engellenen kadınlar, seslerini hemcinsleriyle yaptıkları mahrem ve özel sohbetlerle duyururlar (Öğüt, 2009). Ataerkil sistem içinde dedikoduyla ezilen kadın yine dedikoduyla diğer kadınlar ve kendi arasındaki iletişimi sağlar. Böylece dedikodu özel ve mahrem alanlarda hâkim gücün kontrolü dışında sözlü bir dayanışma ağı kurar. Kurulan ağ kadınların birbirlerine destek olmalarına izin verir. Dedikodu ağının oldukça yaygınlaşması ve kadınları güçlü kılması erkeklerin durumu bir tehdit olarak algılamalarına sebep olur. Çünkü dedikodunun kadınları birleştirici etkisi komşu kadınların tepkisini devreye sokarak erkeğin hareket alanını kısıtlar (Çabuklu, 2006: 28). Erkekler de kadınların sohbetlerindeki tehlikeyi sezip bunları boş gevezelik, bayağılık ve dedikodu olarak adlandırır.

Bernard Capp’a göre rahiplerin ve devletin ileri gelenlerinin dedikoduyu kadınlara atfetmelerinin ve sert bir biçimde eleştirmelerinin asıl nedeni ataerkil düzen ve düzenin değerleri açısından denetlenemeyen kadın sosyalliğini bir tehlike olarak görmeleridir. Kadın tehlikesi karşısında *Tis Merrie When Gossips Meet* (1602), *A Whole Crew of Kind Gossips* (1609), *The Gossips Greeting* (1620) gibi kitaplar yazılır/yazdırılır. Kitaplarda bir

---

¹⁷ “Öteki”, “belli bir kişi ya da belli bir grup kimliği karşısında farklılık gösteren ya da altınan olarak tanımlanan kişiler öbeği”dir (Felsefe Sözlüğü, 2003: 1101-2).

araya gelip dedikodu yapan kadınlarla alay edilir. Bu kadınlar boş, sorumsuz, tutumsuz, kötü komşular ve hain eşler olarak tanımlanır (Capp, 2003: 50).

Etik açıdan olumsuz bir eylem olarak kabul edilen dedikodunun buna rağmen hayatın her alanına nüfuz etmesinin nedeni sahip olduğu işlevsel niteliklerdir. Dedikodunun, arkadaşlık ilişkilerine zarar verecek, aileleri dağıtabilecek, insanlara işlerini kaybettirebilecek, hatta onları ölüme sürükleyebilecek güçte olduğunu (Crockett, 2004: xi) söyleyenlere karşın olumlu özellikleri olduğunu düşünenler de vardır. Onlara göre dedikodu, sosyal ilişkilerin nasıl olması gerektiğini belirleyerek insanlara yol gösterir. Dedikodu aracılığıyla başkalarıyla ilgili veriler edinen insanlar diğerleriyle kuracakları ilişkilerin nasıl olacağını belirler. Michael Shermer'in karşılık verme oyununa benzettiği süreçte insanlar kimin sırtını kaşıyacağını veya kendi sırtının kaşınması konusunda kime güveneceğini dolaşım halinde olan dedikodular sayesinde bilir (Shermer, 2007: 54; Sommerfeld, 2007: 17435). Bergmann da dedikodunun topluma faydalı birçok fonksiyonu olduğunu söyler. Ona göre dedikodu, sosyal kontrolü sağlar, sosyal grupları oluşturur, onları bir arada tutar ve önemli bir bilgi yönetimi tekniğidir (Bergmann, 1993: 140-6). Başkaları hakkında çıkarılan ve yayılan dedikoduların çıkış ve yayılma noktalarında bulunan kişiler arasındaki iletişimi güçlendirir. Dedikodu sayesinde dostluk, komşuluk ve akrabalık ilişkileri güçlenir (Kapferer, 1992: 76). Andrea Schaefer dedikodunun toplumun değerlerini ve düzeni koruyan sosyal bir güç olduğunu söyler (2002: 9). Dedikodu insanları seviye olarak birbirinden ayırır ve benzer seviyedeki insanları bir grupta toplayarak hem grupları meydana getirir hem de bu grupların devamlılığını sağlar (Gluckman, 1963: 311). Dedikodu yapmak grup üyelerinin görevlerinden biridir; üyeler sosyal sistemi canlandırmak ve güçlendirmek için grup arkadaşları hakkında konuşur (Schaefer, 2002: 9).

Trobriand Adalarına giden antropolog Bronislaw Malinowski, o insanlardan biri olarak yaşamaya çalıştığını, köy hayatında yer aldığını, toplumun önemli addettiği olaylara onlar gibi yaklaştığını, köy dedikodularına dâhil olup, yapılan dedikodularla ilgilendiğini ve her sabah yerlilere daha yakın biri olarak uyandığını söyler. Antropologun bulunduğu toplum içindeki dedikodulara iştirak etmesi, üzerinde araştırma yaptığı çevreye uyum sağlayarak grup içinde kabul görmesi anlamına gelir (Bergmann, 1993: 6). Dedikoduların görüş benzerliği olan kişilerden gruplar oluşturmasının yanı sıra kendisinin de ortaya çıkması ve yayılması için bu gruplara ihtiyacı vardır. Bir cemaatin var olması o topluluk içinde dedikodu eyleminin de varlığına işaret eder:

[D]oktorların, gazetecilerin, antikacıların söylenti çevresi olduğunu duymaya alışmışızdır: söylentiler bu çevrelerde çok hızlı yayılırlar. Cemaat kısa süre içinde haberdar olur: bunun nedeni de bir cemaatin var olmasıdır. Köyler ve taşra kentleri için de durum aynıdır. Buna karşılık, yeni kurulan şehirlerde veya yeni şehirlerin ilk dönemlerinde, söylentiler ancak güçlükle dolaşabilir. Orada oturanların coğrafi yakınlıkları yeterli değildir: bireyler yan yana gelmişlerdir, fakat gerçek grup yoktur. Orada oturan her bireyin şehrin dışında, şehrin içinde olduğundan daha fazla ilişkisi vardır: iç iletişim yoktur. Arap telefonu ya da bambu telefonu terimleri rastlantı sonucu çıkmamıştır. Asya'nın Akdeniz çevresi topluluklarında büyük bir kaynaşma vardır. Haberlerin yayılma hızı, işlevi bu kaynaşmayı sürdürmek olan iletişim sisteminin etkinliğini yansıtır. (Kapferer, 1992: 78-9)

Dedikodunun olumlu özelliği olarak kabul edilen sosyal kaynaşmanın insanları çeşitli benzerlikler gösteren gruplara bölmesi grup içindeki bağları güçlendirirken yaşananlar temelinde bazı gruplar dışlanabilir. Grup içindeki kişiler ait oldukları topluluktaki genel tavır benimsedikleri takdirde rasyonalist düşünme yetisinden uzaklaşarak eleştirelilikleri azalabilir.

1.1 Dedikodu Mekanizmasının Özellikleri ve İşleyişi

Sosyologlar, halk bilimciler, tarihçiler, psikologlar, edebiyatçılar, antropologlar, işletmeciler ve politikacılar kaynağı belirsiz olan bilgilerin nasıl oluştuğu ve yayıldığı konusunda kendi alanlarına özgü görüşlere sahiptir (Fine, 2009: 1). Dedikodu ve söylenti, birçok alanın araştırma konusudur; buna rağmen elle tutulur verilerin azlığı ve insanların yaklaşım şekilleri sebebiyle iki kavramın da kesin tanımlarını yapmak mümkün değildir.

“Benden duymuş olma”, “Sen yabancı sayılmazsın”, “Dedikoduyu da hiç sevmem ama”, “Valla ben söyleyenlerin yalancısıyım” şeklinde başlayan konuşmalar, bir başkası hakkında üretilcek söylemin habercisidir. Sözde, dedikodudan hemen hemen kimsenin hoşlanmamasına rağmen, zaman ve mekân kısıtlaması olmadan dedikodunun yapıyor olması etik bir ikilemi yansıtır (Arabacı, 2012: 187). Etiğin temel ilkesi başkalarının kendisine yapmasını istemediği şeyi kişinin de başkalarına yapmamasıdır (Fromm, 1998: 217). Kendilerinin dedikodusunun yapılmasını istemeyen; ama başkalarının dedikodusunu yapan insanlar söz konusu ilkeyi yok sayarlar. İstisnalar dışında¹⁸ hakkında çıkarılan dedikodulardan memnun olanlar azken, başkalarının dedikodusunu yapanların sayısı çoktur.

Öğle yemeği yerken arkadaşları hakkında dedikodu yapan bir gruba ne hakkında konuştukları sorulunca, “Hiçbir şey” cevabı alınır. Verilen cevap, dedikodunun ne kadar

¹⁸ Kendi haklarında bilinçli bir şekilde dedikodular çıkarıp popülaritesini arttırmak isteyen insanlar olabilir; özellikle ünlü kişilerin şöhretlerini arttırmak için bu yöneme başvurdukları bilinmektedir.

hayatın içine nüfuz ettiğini ve günlük konuşmanın vazgeçilmez bir parçası haline geldiğini gösterir (Bergmann, 1993: vii). Arkadaş toplantılarında, çoğu zaman hiçbir şey olarak başlayan, sosyolojik ve psikolojik bir analize tabi tutulduğunda insanlar hakkında pek çok veri sunan dedikodu, milyonlarca insanın her gün şu veya bu şekilde kullandığı bir tür iletişim aracıdır (Demirci, 2004: 11-2).

Paul Radin ilkel insanların kronik bir şekilde dedikodu yaptığını, dedikodunun ilkel toplumlarda daha yaygın olduğunu savunur (1927: 77). Bergmann, dedikodunun ilkel insanların doğasında olduğu görüşüne tam anlamıyla katılmasa da antropolojik ve etnolojik çalışmaların hepsinde muhakkak dedikoduyla ilgili bilgiler olduğunu belirtir (1993: 10). Kapferer de Paris gibi gelişmiş şehirlerden ziyade köylerde ve küçük kasabalarda yaşayan insanlar arasında dedikodunun daha yaygın olduğunu ifade eder. Çünkü küçük topluluklarda neredeyse herkes birbirini tanır, birbirini gözlemleyip dikkatle izler, gözlem ve izlenimlerini başkalarına aktarma ihtiyacı duyar¹⁹ (Kapferer, 1992: 215).

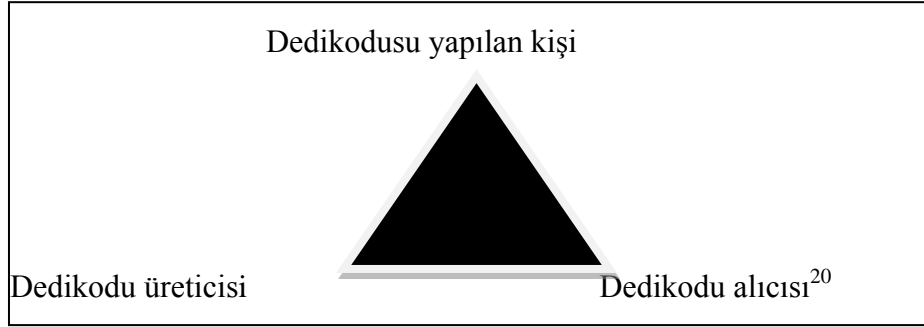
İnsanlar hakkında hikâye uydurmak, dikkat çekmek için bir başkası hakkında bir şey söylemek, herhangi birinin sırrını ifşa etmek, olmayan bir şeyi olmuş gibi anlatmak, insanları arkalarından eleştirmek, bir kişinin kişisel bilgilerini açığa çıkarmak, biri hakkında yalan söylemek, birisinin düşünce ve duygularını başkalarıyla paylaşmak dedikodudur (Rondina, 2004: 4). Dedikoduda farklı rolleri oynayan çeşitli figürler bulunur. Bergmann'ın bu figürleri belirlediği dedikodu üçgeninde dedikodusu yapılan kişi, dedikodunun üreticisi ve dedikodunun alıcısı yer alır (1993: 51-67):

---

¹⁹ Söz konusu durumun sebeplerinden biri küçük yerleşim yerlerinde hukuk yerine sosyal denetim mekanizmasının daha etkili olmasıdır. Dedikodu, sosyal denetim mekanizmasının araçlarından biri olarak işleyişteki yerini alır.

Şekil 1: Dedikodu Üçgeni

Kaynak: Bergmann, 1993: 51

Süreçte aktif rol oynayan dedikodu üreticisi iken üçgenin diğer iki ucunda bulunan figürler pasiftir. Dedikodu mekanizmasında en pasif figür olan dedikodusu yapılan kişi, genellikle dedikodusunun yapıldığı ortamda bulunmaz; fakat bu kişinin dedikoduya katıldığı istisnai durumlar vardır. Örneğin suçlamaya yönelik dedikodu durumlarında üçgeni oluşturan üç figürün de aynı ortamda bulunmaları mümkündür (Leblebici, 2009: 565).

Kapferer, dedikodu sürecinde etkin olan rolleri dokuzaya ayırır: Kışkırtıcı, yorumcu, kamuoyu lideri, havariler, oportünist, flört eden, pasif aracı, direnen ve doğrulayıcı (1992: 123-4). Rol ayrımındaki temel kıstas, insanların dedikodu eylemine karşı sergiledikleri duruştur. Kamuoyu lideri, grubu yöneterek dedikoduya sebep olan söylentilerin grup içine girip girmeyeceğini belirler. Kışkırtıcı, söylentiden çıkar sağlayan ve yorumcunun işbirliğiyle söylentinin sürmesini sağlayan kişidir. Havariler, kamuoyu liderinin söylediklerine şüphesiz bir şekilde inanarak söylentilerin yayılım alanını genişletirler. Oportünist kendi otoritesini pekiştirmek için var olan söylentilerden yararlanır. Flört eden, söylentiye inanmaz; ama eğlenmek için söylentiye her yerde anlatarak devamlılığını sağlar. Pasif aracı, söylentiye şüphesiz bir şekilde inanmadığı gibi ona karşı mücadele de etmez. Direnen ise söylentilerin karşısında yer alan kişidir. Söylentilere maruz kalan kişi veya kişiler de bu gruba dâhildir. Rollerden bir diğeri olan doğrulayıcı, bütün rollere kıyasla en az etkin olandır; çünkü çok az kişi başkalarından duyduklarını doğrulama ihtiyacı duyar (Kapferer, 1992: 130). Grup daraldıkça biraz daha pasifleşen doğrulayıcılara başvuran kişilerin grup arkadaşlarını sorguladıkları ve grupta benimsenen düşüncelere şüpheli yaklaştıkları için tam aidiyet hissiyle hareket etmedikleri düşünülür. Bu gibi kişiler, şüpheli ve bozguncu olarak tanımlanarak birliğin bütünlüğünü tehdit etmekle suçlanırlar

²⁰ The Gossip Triad: The subject of gossip, the producer of gossip, the recipient of gossip.

(Kapferer, 1992: 134). Haklı olsalar dahi grubun diğer üyeleri tarafından çeşitli şekillerde cezalandırılırlar. İnsanların çok küçük bir kesiminin olaylar karşısında kendi çıkarlarını gözetmeden tamamen nesnel olduklarını ve bilgileri araştırarak, doğrulayarak hayatlarına dâhil ettiklerini söyleyen Terry Ann Knopf, çoğunluğun neredeyse her konuda bilgi sahibi olmaksızın konuştuğunu iddia eder. İnsanlar doğrunun peşine düşmekten ziyade çıkarlarına uygun davranmaya daha yatkındır (Knopf, 1975: 5). Grubun ya da kişilerin çıkarları söz konusu olduğunda etik yok sayılır. Paradoksal bir şekilde insanlara önce kendi çıkarlarını korumaları öğretilir, sonra da bu çıkarları korurken başkalarına zarar vermemeleri gerektiği söylenir. İonna Kuçuradi diğerlerini yok sayıp önce kendinin veya ait olduğu grubun çıkarlarını gözeterek hareket eden kişilerin davranışlarının etik olarak nitelendirilmesinin mümkün olmadığını ifade eder (2011: 117).

Kişinin bir şey yaptığı, yapmakta olduğu ya da yapacağına ilişkin bilgiler içeren dedikodular bir önerme niteliği taşır. Önermelere, eylemin niteliği ve kişiler üzerinden olumlu veya olumsuz değerler yüklenir. Yüklenen değerler sonucunda ortaya dört biçim çıkar:

Tablo 1: Dört Bilgi Tipi

Tip	Bir kişi	Bir eylem yapar	Olası Tepkiler
1	Sevilen (+)	Olumlu (+)	Önemsiz
2	Sevilen (+)	Olumsuz (-)	Bu mümkün mü?
3	Nefret edilen (-)	Olumlu (+)	Şüpheli
4	Nefret edilen (-)	Olumsuz (-)	Ben size söylemiştim!

Kaynak: Kapferer, 1992: 163

Kişi ve eylem niteliğinin aynı olduğu önermelerden ziyade içinde karşıtlıkları barındıran önermeler daha çok ilgi çeker. Normal karşılanan ve genellikle değersiz kabul edilen bilgi tiplerinin yayılması, beklenmeyen bilgi tiplerinin yayılmasından çok daha yavaştır. Olumlu-olumlu ve olumsuz-olumsuz bilgi tiplerindeki haberler bilinen ve beklenen durumları ifade eder. Bu dedikodu tipleri önyargıların ifade edilmesi ve basmakalıp tavırların güçlendirilmesi işlevini görür (Kapferer, 1992: 165). Kişi algısı ve eylem değerleri açısından dengesiz olan dedikodular, aykırılıkları sebebiyle insanlarda sürpriz

etkisi yaratır ve sansasyonel olma özelliği taşır. Sansasyonel olan her zaman daha ilgi çekici olduğu için bu tip haberlerin yayılma alanı geniş, yayılma şekli hızlıdır. İki bilgi tipi de kişilerin yaklaşımları doğrultusunda kendi psikolojilerine uyum sağlayacak ve onları tatmin edecek yönde değiştirilebilir:

[Ö]nermeye olumsuz bir unsurun girmesi, mesajın bilgi verici değerini ve dolayısıyla yayılma olasılığını kaçınılmaz olarak artırır. Üstelik, dolaşmaları sırasında dengesiz bilgiler (olumlu-olumsuz veya olumsuz-olumlu) zorunlu olarak değişime uğrarlar. Eğer olumlu-olumluya doğru yönelirlerse, çektikleri ilgiyi yitirirler ve söylenti olmaktan çıkarlar; olumsuz-olumsuz bir önerme haline gelirlerse, topluluk için yararları, yayılmalarını besleyen yakıt haline gelir. Sonuçta, birçok durumda yalnızca olumsuz önermeler söylenti olarak hayatta kalır. (Kapferer, 1992: 165-6)

Olumsuz önermelerin hayatta kalmasını sağlayan en etkin faktörler haberi yayan ve devamını sağlayan insanların psikolojik durumları ile içinde bulunulan toplumsal koşullardır. Kimi zaman olumlu işlevleri olan olumsuz dedikodular insanların kendi hayatlarını başkalarının hayatlarıyla kıyaslayarak diğerlerinin yaşadıkları olumsuzluklarla kaygı seviyelerini düşürmelerine, kendilerini ve çevrelerindeki kişileri tanıyarak bir grup bilinci oluşturmalarına, kime güvenip kime güvenemeyeceklerini anlamalarına yardımcı olabilir.

Dedikoduların içeriğindeki hızlı değişim ve gerçekten fantezi olana geçiş eskiden beri gözlemcilerin dikkatini çekmektedir. Değişimlere yol açan insan müdahaleleri kısaltma, vurgulama, kendi içinde eritme şekillerinde olabilir (Kapferer, 1992: 168). Dedikodu mekanizmasını harekete geçiren olay daha en başından kısaltılır. Bir olayın bütün ayrıntılarını vermek mümkün olmadığı için kısaltma kaçınılmazdır. Kısaltmayla birlikte kimi ayrıntılar daha çok vurgulanmaya başlanır. Kişiler kendi algıları ve tercihleri doğrultusunda karşılaştıkları olaylarla ilgili bazı ayrıntıları unutarak/yok sayarak bazı ayrıntıları daha çok vurgular.²¹ Anlatımda abartılı ifadelerin kullanılmasıyla değiştirilen ve ilgi çekici hale getirilen olaylar dedikodunun içinde dolaştığı grubun basmakalıp tavırlarıyla uyumlu bir hikâye biçimini alabilir. Söz konusu durumda bütün ayrıntılar bir senaryo içinde oluşturulur. Bu senaryoda anlatılan olaylar tutarlılık içinde eritilir, bütünleştirilir ve dönüştürülür. Örneğin elinde bıçak tutan bir beyazın yanında bir siyahın olduğu fotoğraf birkaç aracıdan sonra beyaza saldıran bir siyah haline gelebilir. Dağınık ayrıntılara bir anlam veren, hâkim basmakalıp tavırların belirlediği klasik senaryolardır (Kapferer, 1992: 169). Dedikodu içerikli söylemlerde duygulara seslenme de yaygın olarak

²¹ Kişiler bu tercihleri her zaman bilinçli olarak yapmazlar. Aktarılan ayrıntılardaki seçimler sadece aktarılan durumu değil aynı zamanda aktaran kişilerin bilinçaltını da ortaya koyar.

görülür. Çünkü duygulara hitap ederek akılda kalıcı olmayı sağlayan drammatizasyon amaçlı ifadeler, içeriği daha etkili kılar (Çaylı, 2008: 32).

İnsanlar dedikodu yaparak olaylara çeşitli müdahalelerde bulunup kendi doğrularını yaratarak sözde doğruları diğerlerine aktarabilirler. Böylece farklı insanların düş gücü ve fantezileriyle şekillenen hikâyeler asıllarından bambaşka haller alarak yayılır. Maddi ve manevi çıkarlar için değiştirilen ve abartılan olaylar, yaşananlara tanık olmuş kişilerin referans verilmesiyle inandırıcı kılınır. Güvenilir bir kaynağa yapılan göndermeler dedikodunun karakteristik bir özelliğidir (Kapferer, 1992: 174). Tanıklar göstermekle yetinmeyen insanlar, iddialarını kesin rakamlar gibi ayrıntılarla destekler (Kapferer, 1992: 228). İnandırıcı ayrıntılarla desteklenen dedikodunun devamının sağlanması ve etkisinin korunması için sürekli güncellenmesi de gerekir. Tarihsel olarak yeni eklemelerle devamlı yenilenen dedikodulara “sonsuz bir gençlik” kazandırılarak aynı etki değerini korumaları sağlanır (Kapferer, 1992: 175). Dedikoduların zaman içinde farklı kitlelere ulaşması yok olmalarına engel olan ve güncelliklerini korumalarını sağlayan diğer etkidir. Dedikoduya inanmak, ona inanan diğer insanlarla bütünleşmek olduğu için kitlenin ortak kimliğini yansıtan hikâyeler eskiler tarafından yenilere aktarılır. Bu yolla yeni kuşaklar eskilerle ilişkiye girerek onların dedikodunun da yardımıyla aktardıkları gerçeklikleri benimser (Gramsci, 2011: 52).

İnsan, sözel dil kullanımının ilk işaretleri ile haberdar olma, topluluk bilinci kazanma, ortak yaşam normlarını benimseme, biz/öteki ayrımını belirginleştirme, dostunu-düşmanını tanıma, kendini koruma amacıyla dedikodu yapar (Çaylı, 2008: 34). Kişilerin psikolojik ve sosyolojik durumları dedikoduların ortaya çıkma sürecinde rol oynayan temel unsurlardır. İnsanlar kendi ruhsal bütünlüklerini korumak ve kaygılarından kurtulmak için başka hayatlar hakkında konuşmanın etkili bir çözüm yolu olduğunu düşünerek dedikodu yaparlar. Söz konusu eylem, kişilerin ruhsal durumlarının yanı sıra sosyal konumlarının da temel belirleyicilerinden biri haline dönüşür. Gerçek hayattaki tecrübeler temelinde cinsiyet, ırk, inanç gibi değişik kıstaslarla yaratılan ötekinin oluşum sürecinde de benzer belirleyici etkiyi gösteren dedikodu, kimi zaman gizli mesajların taşıyıcılığını üstlendiği gibi kimi zaman sadece bir eğlence aracı ya da mitos oluşturma sürecinin parçasıdır. Lori Palatnik dedikodunun sebeplerini beş madde halinde sıralar (2002: 22-3):

- Başkalarının kötü hayatları, insanlara kendi hayatlarının daha güzel olduğunu düşündürür ve kendilerini iyi hissettirir.²²
- İnsanlar dedikodu yaparak popüler olur ve buldukları ortamda diğerlerinin dikkatini çeker.
- Hayatlarının sıkıcı olduğunu düşünen insanlar dedikodu yaparak eğlenmeye ve hayatlarını daha ilginç kılmaya çalışır.
- Konuşacak başka konuların olmadığını iddia eden insanlar diğerleri hakkında konuşarak dedikodu yapar.
- Dedikodu toplumda kabul görür. Hatta kabul görmenin ötesinde insanlar dedikodu yapmaları için teşvik edilir. Gazeteciler gayet normalmiş gibi haberlere dedikoduyu andıran başlıklar koyar ve “dedikodu uzmanı” olarak adlandırılan kişiler her hafta düzenli olarak televizyon programlarına katılır.

Kapferer’e göre dedikodu yapmanın sebepleri inandırmak, kurtulmak, hoş gitmek ve konuşmuş olmak için konuşmaktır (1992: 69-76). Kişi, toplum tarafından bastırılan duygularının doyuma ulaşmasını sağlamak için kendisine ait özellikleri bir başkasına yansıtarak o kişiye aitmiş gibi anlatır. Örneğin fuhuş dedikodularını yayacak olanlar, skandal meraklısı ahlakçı ve muhbir rolü oynayan, kendi cinsel güdülerini aşırı derecede bastırırken, müstehcen öykülerden zevk alanlardır. Böylece insanlar hem gizli hislerini ve bastırılan duygularını tatmin ederler, hem de cemiyetçe onaylanma sayesinde iç gerilimlerinden kurtulurlar. Bu doğrultuda “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz” atasözü Kapferer tarafından ateşin genellikle herhangi bir olguda değil kişide bulunduğu şeklinde yorumlanır (1992: 318).

Kurtulmak için dedikodu yapmak, konunun dedikoduyla kişilerin bireyselliğinden çıkıp kolektif hale gelmesiyle korku veren bir durumun tehlikesinin azaltılarak kontrol altına alınmasını sağlar. Bunun yanı sıra insanlar, popülerite kazanma ve eğlenme amacıyla da dedikodu yapar. Dedikoduların çoğu öncelikle bir eğlence aracı olarak sıkıntının ve boşluk duygusunun ortadan kaldırılması işlevini yerine getirir (Kapferer, 1992: 136). İnsanlar sadece iyi vakit geçirdiklerini hissettikleri için başkaları hakkında

---

²² Palatnik’e göre pembe dizilerin izlenmesinin sebebi budur. İnsanlar, böylesine karışık hayatları görünce “katharsis” duygusu yaşarlar (2002: 22). Dedikodu eylemi, kişilerin “katharsis” duygusunu tecrübe ederek başkaları hakkında anlatılan kötü şeylerin kendileri yerine bir başkasının başına geldiği için bir şekilde rahatlama yaşamalarını sağlar (Kaya, 2013: 62).

konusabilir. Eğlence amaçlı yapılan dedikoduların sönmesi kolay olur. Bir süre sonra daha ilgi çekici bir dedikodu ortaya çıkınca bir önceki unutulur.

Birçoğu, konuşabilecek tek konunun başkalarının yapıp ettikleri olduğunu düşünür. Bu yapıp etmeler gerçeklikten kaynaklandığı gibi bir hiçlikten yola çıkarak da biçimlenebilir. Kişiler, üçüncü kişiler hakkında yorumlarda bulunarak, onlar hakkındaki gerçekleri ifşa ederek ve onları suçlayarak kendi aralarındaki bağları güçlendirir. Dedikoduyu kendileri hakkında bilgi verme aracı olarak da kullanan insanlar olumlu özelliklerini üçüncü kişilerin olumsuz özellikleri üzerinden anlatır. Bu yapılırken “ben asla onun yaptığı gibi yapmam” gibi ifadelerden yararlanılır (Çaylı, 2008: 24). Karşısındakini inandırma ve yönlendirme arzusunun yanı sıra inanma isteği de dedikoduların çıkış ve yayılış sürecinde etkin bir rol oynar. Kişilerin bireysel psikolojileri dedikoduya yol açan söylentilerden hangisine hangi seviyede hassasiyet gösterilip, ne tür tepkiler verileceğini belirler:

[B]ir beyaz kadın söylentisini inceleyen B. Paillard, söylentiden en çok kaygı duyan kadınların “oldukça yaşlı (genç müşterilerle kıyaslandığında) ve en çirkin kadınlar” olduğunu gözlemler. Söylentiye inanmanın onlar için narsist bir temeli olmalıdır: kaçırılma kuşkusuna kapılarak, kendilerinin kaçırılacak nitelikte olduğunu gösteriyorlardı. En gençler ve güzeller, söylentiye, yasak meyve ve narsizm temelinde yol açtığı heyecan uğruna yayararak söylentiyle dalga geçme eğilimi taşıyorlardı. (Kapferer, 1992: 115)

Narsisistik tepkilerinin temelinde haset ve kıskançlık vardır. Haset, kendinde olmayıp bir başkasında olanı elde etme arzusu iken, kıskançlık sahip olunanı kaybetmeme isteğidir (Klein, 2011: 23; Pines, 1998: 5-6). Haset eksiklikle tanımlanır, kıskançlıkta ise kayıp korkusu devreye girer (Klein, 2011: 24; Navaro, 2011: 23). İnsanoğlu haset duyduğu/çekemediği veya kıskandığı kimseye bir şey yapamayınca, onu gözden düşürmek ve kötülemek için her türlü kusurlarını araştırır ve teşhir eder. Bertrand Russell da dedikodunun sebeplerinden birinin sıradan insan kişiliğinin özellikleri içinde en kötüsü olan çekememezlik duygusu olduğunu söyler. Çekemez olanlar, sahip olduklarıyla mutlu olmak yerine başkalarının elindekiler yüzünden acı çeker; onların avantajlarını yok ederek aynı avantajlardan kendileri yararlanmak ister (Russell, 2013a: 69). Francis T. McAndrew ve Megan A. Milenkoviç'in yaptığı deneysel bir araştırma, kişilerin hemcinsleri ve yaşlıları hakkında dedikodu yapmaya daha fazla eğilimli olduklarını göstererek haset ve kıskançlık duygularının dedikodunun sebepleri arasında yer aldığını kanıtlar (Çaylı, 2008: 23):

Yer altı trenine oturuyorsunuz, güzel giyinmiş bir hanım giriyor içeriye, vagondaki kadınların gözlerine dikkat edin. Göreceksiniz ki, her biri (belki de o kadından daha güzel giyimliler dışında), bu kadına kötü niyetli bakışlar fırlatmakta ve onda bir kusur bulmak

için çırpınmaktadır. Dedikodu, bu tür kötü niyetin bir belirtisidir; nitekim delil ne kadar önemsiz ya da asılsız olursa olsun, başka bir kadın hakkındaki kötü bir söylentiye hemen inanılır. (Russell, 2013a: 68)

Çok hasetli insanın tatmin edilmesi imkânsızdır, başkalarına zarar vererek kendini tatmin etmek için sürekli yönelecek bir nesne arar (Klein, 2011: 24). Haset, en kötü duyguları ve eylemleri peşinden sürükler (Crabb, 1818: 621), incitir, güvensizlik aşılır, intikam fantezilerini harekete geçirir (Eichenbaum ve Orbach, 1989: 92). İnsanların intikam fantezilerinden biri, çekemedikleri kişinin hakkında asılsız dedikodular çıkarıp dışlanmasını sağlamaktır (Navaro, 2011: 13, 16).

Martin Heidegger'e göre birilerinin diğerleriyle ortaklaşa kullandığı dünyada insanı bir bütünün parçası –“das man”– yani diğerlerinden biri kılan genellikle başkalarıyla birlikte kötiledikleri, kınadıklarıdır. Bütünün parçası olmak insan varoluşunun gereklerindedir. Kişinin kendisini “das man” olarak ortaya koyma gibi bir eğilimi vardır. Heidegger'in “dasein” dediği özgün varoluş içindeki kişi, kendini ifşa etme sürecinde bir vasatlık ve sıradanlık içinde kaybolur, anonim bir kişi haline dönüşür. “Dasein”ın, kendini gündeliğe ait ve “das man” olarak ortaya koyması gibi temel bir eğilimi vardır (Mills, 1997: 47). Burada bir özgün olmama durumu söz konusudur. Dedikodu da özgün olmama kipinin bir görünümüdür. Nitekim dedikodu, söylemin özgün olmayan biçimi olarak, duyulmuş olanın ve söz konusu konunun çoğunluk tarafından kabul edilmiş olan geçerliliğinin eleştirel bir incelemeye tabi tutulmaksızın basitçe tekrarlanan kullanımındır (Mills, 1997: 48). Heidegger'e göre boş konuşma uzlaşımın tekrarı ve umumun, yani “onlar”ın yorumlarının yüzeysel bir kabulünden ibarettir. “Das man”, gerçeği anlamakla değil, genel klişeleri tekrarlamakla ilgilidir:

Merak, dedikoduya paralel olarak sadece heyecan, hoşça vakit geçirme, ve malumatın basitçe biliniyor olmasını sağlayarak, Dasein'in yenin keşfi amacıyla, çevrelerimizi keşfetmeye karşı duyduğu doymaz açlığı çitanın altına çeker. Merak, dolayısıyla, özgün anlama ihtiyacı tarafından motive edilmemektedir; sadece endişenin, özgün olmayan bir biçimdir. Muğlâklık, her halükarda, neyin içten anlayış içinde açıklandığının ve neyin açıklanmadığının belirlenmesini imkânsız kılan, "onlar" tarafından saçılan şüpheli yapıda bir malumatır. Bu Muğlâklık, umumi dedikodu çerçevesinde olduğu kadar diğer-biri-ile-Varolmaya ve Dasein'in kendine-doğru-Varolmasına, dolayısıyla, özgün olmayan ilişkinliğe de gönderme içindedir. (Mills, 1997: 48)

İçinde var oldukları toplumda yaşayan diğer insanlar tarafından yaşam biçimleri ve dünya görüşleri onaylanmayan insanların pek azı mutlu olabilir; hemen herkes için mutluluğun koşulu, diğerlerinin kendisinden hoşnut olmasıdır (Russell, 2013a: 97-9). Eğer kişinin birlikte yaşadığı insanlar kendisinden memnun değilse dedikodunun da dâhil olduğu

eylemlerle durumu kendisine hissettirerek onu rahatsız eder. Kamuoyu korkusu isteyerek veya istemeyerek kişinin o grubun bir üyesi olmasına, o gruptakiler gibi düşünüp, onlar gibi davranmasına sebep olur. Kişi çoğunluğun istediği şekilde davranmadığında yapılan baskılar zamanla fiziksel şiddete dönüşebilir. Şiddet ile dedikodunun eylem halini almasındaki belirleyici vasıta olan dilin farklı alanların konuları olmalarına rağmen fiziksel şiddetin düşünsel alt yapısını oluşturanın dil olduğunu sosyal pratikler ortaya koymaktadır (Karabağ, 2010: 103). Temel malzemesi dil olan dedikodu da halk saldırganlığının en temel biçimlerinden biri haline dönüşme potansiyeline sahiptir (Çaylı, 2008: 20).

Dedikodular genellikle gizli mesajlar/hedefler içerir. Olayla ilgili verilen her ayrıntıda gizli mesaja hizmet edecek unsurlar yer alır. Örneğin moda butiklerinin gençliğin bağımsızlaşmaya başladığı mekânlardan biri olması bu mekânlar hakkında sık sık “beyaz kadın ticareti yapıyor” dedikodularının çıkarılmasına sebep olur. Dedikoduların altında yatan sebep büyüklerin gençlik üzerindeki kontrol kaybı kaygısıdır (Kapferer, 1992: 119). İçeri alınan tahta at yüzünden Truva Savaşı’nı kaybeden Truvalılar için tahta at neyse kentler için de kendilerine modayı yani yeniliği getiren ve yabancılar tarafından işletilen moda butikleri aynı anlamı taşır. Butiklerin dışarıdan gelenin ve yeni olanın hayat tarzını yayması, gençliğin moda ayak uydurarak içine doğduğu kimlikten uzaklaşması grubun kimliği ve birliği bakımından büyük bir tehlike arz eder. Gençler, tehlikenin önüne geçmek için moda butikleri hakkında çıkarılan dedikodularla böyle mekânlardan uzak durmaları konusunda uyarılır. Çünkü moda her daim kendini güncellemesi ve sürekli bir değişim içinde olması sebebiyle nesiller arasındaki kopuşu gözler önüne seren sosyolojik bir olgudur. Bu kopukluk yeni neslin önceki nesilleri beğenmemesine neden olduğundan önceki nesiller iktidar kaybı endişesiyle karşı karşıya kalır.

Amerika’da “fast food” restoran zincirleriyle ilgili dedikodulara sebep olan söylentiler de bir uyarı niteliği taşır. Kapferer söylentilerde fast food ürününün bir tavuk değil de bir fare olduğunun keşfedilmesinin yanı sıra durumu keşfedenin bir kadın olmasının da manidar olduğunu belirtir:

Sonuçta, söylentinin bir kadın, yani bir ev hanımı üzerinde, ailenin beslenmesinin sorumlusu olan kişi üzerinde odaklanması ilginçtir. Söylenti ona, kendi geleneksel rolünü ihmal ederek kendi ailesini risklere maruz bıraktığını hatırlatır: fare sembolik bir ceza biçimidir. Söylenti daha genelde kadının özgürleşmesini hedef alır: yeni tarzdaki lokantacılık sayesinde kadın artık, yemek hazırlamak için saatler harcamak zorunda değildir. (Kapferer, 1992: 187-8)

Bir başka örnek olarak 1970 yılından itibaren Amerika’da yayılan yorganın içinden çıkan yılan dedikodusunu göstermek mümkündür. Bu dedikoduyu sıradan bir ölüm vakası olarak yorumlamak, dedikodunun diğer yorum düzeylerini ihlal etmektir. Yorganın Uzakdoğu’dan ithal edildiği bilgisi dedikodunun o dönem ve grup koşulları içinde nasıl yorumlanması gerektiğinin en önemli ipucudur. Bu dedikodular Vietnam Savaşı’nın başladığı dönemde yaygınlık kazanır. Dönemsel bağlamda bakıldığında yorum düzeylerinden biri Amerikalıların savaş sebebiyle Uzakdoğu halklarının ihraç ettikleri mallarla kendilerinden öç alacakları korkusudur (Kapferer, 1992: 188). Dedikodunun altında yatan bir başka yorum düzeyi ise Uzakdoğu ülkelerinin ihraç gücünün zayıflatılması isteği olabilir. Söz konusu gizli mesajlar dedikoduların içinde farklı yorum düzeyleri olduğunu gösterir. Çoğu dedikodunun görüldüğünden farklı anlamlar taşıması sebebiyle dedikoduları yorumlamak gerekir. Dedikoduların doğru yorumlanması için içine doğdukları dönem ve grup iyi tanınmalıdır.

1.2 “Öteki” Üreten Dedikodu

1.2.1 “Kimlik”, “İmge” ve “Öteki” Kavramları

Kimlik en yalın haliyle kişilerin, grupların ve toplulukların kendilerini nasıl tanımladıklarıdır. Kimlikler kişileri ya da grupları başkalarından ayıran nitelikleri içinde barındırır. Öteki, “belli bir kişi ya da belli bir grup kimliği karşısında farklılık gösteren ya da altın insan olarak tanımlanan kişiler öbeği”dir (Felsefe Sözlüğü, 2003: 1101-2). Türkçede kullanılan ve antropolojide “‘biz’den olmayan insanlar” (Antropoloji Sözlüğü, 2003: 661) anlamına gelen “öteki” kelimesi, “öte” kökünden gelir (Gülensoy, 2007: 675). Birçok anlama sahip olan “öte”, “konuşanın, temel olarak aldığı bir şeyden daha uzak olan yer veya şey; bir şeyin, arkadan gelen kısmı; bulunan yere göre karşı yanda olan”dır (Türkçe Sözlük, 2005: 1551). Aynı sözlükte “öteki”, “bilinenden, sözü edilenden ayrı, öbür, diğer; sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan” (1551) şeklinde tanımlanır.

İnsanların kendi doğalarını çeşitli şekillerde sınırlayarak inşa ettikleri siyasi yapılarda temel amaç düzenin sağlanmasıdır. Kişiler, hâlihazırda var olan düzenin devamlılığı için yasalarla, geleneklerle ve toplumsal normlarla uyum içinde yaşarlar. Düzenin bozulma ihtimali her zaman vardır. “Öteki”nin en önemli niteliklerinden biri

düzen bozma potansiyelidir. “Biz” ne kadar istikrarı sağlayan, düzeni sürdüren ve bu nedenle toplumun var oluş amacına uyansa öteki de o kadar istikrarsızlık getiren, düzenin işleyişini sağlayan gelenek, yasa ve normların içini boşaltarak düzeni tehdit edendir (Özçalık, 2009: 2).

Ötekileştirme sürecinde olumlu ilişkilerin benzer kimliklerle kurulması teşvik edilir, dışarıda kalanlar hakkında gerçeklik aynen alınarak, değiştirilerek ya da gerçeklikten tamamen bağımsız bir şekilde imgeler tasarlanır. Tasarlanan imgelere atfedilen değerler kişilerin kimlerden yana olduklarının ve olmadıklarının göstergesidir. İmge ya da diğer adıyla imaj, dışa vurulan kimliklerin yabancı kabul edilen tarafından algılanan şeklidir; çağrışım veya benzetme yoluyla zihinlerde oluşan tasarımları ifade etmek için kullanılır. Yani imge/imaj “varlığın dışarıdan algılanması”, kimlik ise “varlığın kendi kendini tanımlaması”dır (Güvenç, 2003: 3-9). Toplumun/kişinin politik-dini düşünceleri, ötekine bakışı, kişisel deneyimler, sosyal, politik ve tarihi olaylar, edebiyat, eğitim, sinema ve güzel sanatlar (Ulağlı, 2006: 11) gibi unsurlardan oluşan imgenin üç temel özelliği vardır. İmge, tek bir insana veya bir grup insana özgü davranış ve düşünüş biçimini genelleştirip tüm topluma mal edebilir, belirli bir döneme özgü davranış ve düşünüş şekillerini daha sonraki tüm dönemler için genel geçer hale getirebilir, bazen gerçekmiş gibi görünen ama gerçek olmayan yanıltıcı verilerden meydana gelebilir (Dellal, 2002’den aktaran: Ulağlı, 2006: 14).

“Öteki” imgesi çoğunlukla kalıp yargılardan, korkulardan ve nefretlerden oluşur. Sempatilerin doğurduğu olumlu imgelerin sayısının oldukça sınırlı olmasına karşılık olumsuz imgeler daha yoğundur, belleklerde daha fazla yer tutar ve kişiler/toplumlar/kültürler arası ilişkilerde daha etkilidir (Ulağlı, 2006: 3-6). Ötekileştirmeleri ve benzeştirmeleri kapsayan bir düşünce dünyası olan, hayal etme ve portre çizme anlamlarını taşıyan imge, görsel ve düşünsel öğelerden beslenerek damgalamalara varan kodlamalara sebep olabilir (Nahya, 2011: 27). İnsanlar görmeden ve bilmeden tanımlamaya yatkındır; tanımladıklarını daha sonra tanırırlar (Lippmann, 1922’den aktaran: Beller, 2007: 4). Farklı grupların üyeleri diğerlerini kendi bakış açılarından algıladıkları ve yargıladıkları için “biz” ve “öteki” imgeleri, önyargılar ve kalıp yargılar tarafından şekillendirilir (Beller, 2007: 5). Sadece bireysel bir anlamlandırma ve yorumlama olmayıp kolektif bilincin oluşumuna da katkı sağlayan imge, bir grubun veya milletin diğerleri hakkındaki “soyut ve somut, tüm fikir, hayal ve yargılarını içeren,

gücünü toplumsal bellekten alan ve sosyo-kültürel yansımaları bulunan, bir düşünme biçimi”dir (Nahya, 2011: 29). Bu sebeple imge çalışmaları yapan imgebilimin amacı, milli önyargıların ve kalıp yargıların kökenlerini, oluşum süreçlerini ve işlevlerini tanımlayıp onları açığa çıkararak ve analiz ederek insanların bu konulardaki farkındalığını arttırmaktır (Beller, 2007: 11-2).

Kimlik ve imge arasında sıkı bir ilişki olmasına rağmen hiçbir topluluğun kimliği ile imgeleri birbirine tıpatıp uymaz. Bütün toplumlar kendilerini başkalarından üstün görür. Etnosantrizm/bizmerkezcilik olarak adlandırılan durum, milletlerin imgelerini etkileyen evrensel bir eğilimdir. Bu sebeple tarihi kökleri olan imgeler bile öznel ifadeler olarak kabul edilir:

[Topluluklar] ‘biz’ dedikleri kendi gruplarına olumlu özellikler yakıştırırlar. Kendi milletine olumlu sıfatlar (hoşgörülü, misafirperver, cesur, dürüst gibi) yakıştırmayan millet yoktur. Belki bir milletin üyesi olmanın en belirgin ‘kazancı’ da bu yakıştırmalardan edindiği tatmindir: insanlar kendilerini üstün bir grubun üyesi olarak görmekte ve dolayısıyla kendilerini de değerli varlık saymaktadırlar. Doğal olarak bu üstünlük, aynı derecede üstün sayılmayan birilerine göredir. ‘Öteki’ kavramı bu anlamdadır: bize benzemeyen, bizden olmayan veya hasmımız, düşmanımız. ‘Biz’ kavramı var olduğunda ‘öteki’nin de var olması kaçınılmazdır. Tersinden de söylendiğinde, ‘biz’ kavramını oluşturmak ve pekiştirmek için ‘öteki’ni de bulmak, yoksa yaratmak gerekmektedir. (Millas, 2010: 9)

Kimlik, çeşitli kültürlerin birbiriyle çatışması çerçevesinde ele alındığında bir insan topluluğunun kolektif kimliği olarak kavramsallaştırılır. Hiçbir topluluk tek başına ve zaman-mekân dışı tözsel bir kimliğe sahip değildir. Bireysel kimliklerin oluşumunun kişilerarası ilişkilere bağlı olması gibi kolektif kimliklerin oluşumu da toplumlar/milletler arası ilişkilere bağlıdır. Kolektif kimlik grup üyeleri tarafından öznel olarak algılanır ve yaşanır. Gruba aidiyet bilincinden kaynaklanan kolektif kimlik diğerine karşıtlık içindedir, çeşitli temsillerin bir sistemi içinde kavranır. Bu temsiller içinde kaçınılacak şeyleri temsil eden negatif nitelikler ile etnosantrist tutumlar üreten pozitif nitelikler bulunur (Bilgin, 1999: 59-61).

Kişinin kültürlenme sürecinde edindiği kolektif kimliği aynı zamanda ötekini kapsar. Sürecin en önemli aşaması ötekinin bilinir kılınmasıdır. Ötekileştirme, bir tanıma/bilme biçimi olmanın ötesinde aşağılamayı, kaçınmayı ve düşmanlaştırmayı da içerebilir. Avrupa kültür ve değerlerine, diğer kültürlerden daha çok önem veren

Avrupamerkezcilikten (Eurocentrism) beslenen oryantalizm²³ ile ulus-devletin kimliğini öteki üzerine kuran milliyetçilik “ötekileştirici” ideolojilerdir. Önceleri Avrupamerkezci özneliğin kalıp yargılarını ve şiddeti çağrıştıran “ötekileştirme”, milliyetçiliğin bütün dünyayı sarmasıyla birlikte yayılır ve insanların kendilerini tanımlamalarında kullanılır.

Kolektif kimliklerin nesilden nesile aktarımını sağlayan –böylece kolektif bellek oluşturulur– güçlerden biri dedikodu mekanizmasıdır. Grup içinde dolaşan ve kim/kimler tarafından üretildiği belli olmayan dedikodular, öteki hakkında yaratılan imgelerin kaynaklarındandır. Kolektif kimliğin inşasında tarihsel olaylar ve anılar çarpıtılarak sembol, mit ve efsanelere, olayların aktörleri “biz”e dâhilse kahramanlara, sembol şahsiyetlere, değilse zalimlere dönüştürülür (Bilgin, 1999: 60). Toplumun sahip olduğu değerler kutsanıp, düşmanlar adeta canavarlaştırılarak “biz”in eylemleri etik olmasa dahi meşrulaştırılır ve grup içinde dayanışma sağlanır. İnsanlar, ait oldukları grubun ortak paylaşımlarını ya da iktidarın dayattıklarını değer olarak kabul ederek onları adeta kutsal görür. Değeri olmayan bir şeyin değer sayılması, ona değer atfedilmesi etik olarak nitelendirilemeyecek davranışların grup içinde olumlu karşılanmasına neden olabilir (Kuçuradi, 2011: 51-2). Bu sebeple oryantalizm, ırkçılık ve milliyetçilik gibi ötekileştirici yaklaşımların oluşturulmasında ve devam ettirilmesinde etkin bir rol oynayan dedikodu, bu eyleme yanlış değer atfederek meşrulaştırılabilir:

Belirli koşullarda olan bir kişi ya da grup için anlamlıdır belirli bir ideal: çünkü anlamlı kılınmıştır. Bu yüzden her şey –duyulan ihtiyaca göre en olur olmaz durum– bir ideal haline getirilebilir ve kişinin kişilerle ilişkilerinde eylemleri belirleyen niçini –isteneni– meydana getirebilir. İnsan için anlamı sorulunca, yani değerliliği sorulunca, anlamlılığı değil, zararlılığı-zararsızlığı söz konusu olabilir. (Kuçuradi, 2011: 62)

İktidarlar, dedikoduyu siyaset aracı olarak kullanır. Etik ve siyaseti uyumlulaştırmak her zaman mümkün değildir. Çünkü siyaset, genellikle diğer insanlar üzerinde iktidar kurmanın, onları araçsallaştırmanın alanıdır; oysa etik davranış her insanı kendi başına bir amaç olarak kabul eder, hiç kimseyi araçsallaştırmaz (Türk, 2013: 13). Bir siyaset aracı olan dedikodu “biz” ve “öteki”ni otoriter biçimlerde kurmaya çalışarak kişiler üzerinde baskı uygulayabilir. Buna karşın dedikodunun da yardımıyla istenilen imgelerin üretilmesi ve yayılması siyasi yapılanma içindeki birlik ve dayanışmayı sağlayarak olumlu işlevler de üstlenebilir.

---

²³ Bir bilim dalı, söylem tarzı, ideoloji ya da bir dünya görüşü olarak değerlendirilen oryantalizm, Batı'nın “biz” ve “onlar” düalizmiyle Doğu'yu istediği şekilde tanımlama çabasıdır (Said, 1999: 11).

1.2.2 Dedikodunun Öteki Üretim Sürecindeki Rolü

Dedikodunun potansiyel alanını sosyolojik, politik ve sosyokültürel ayrımlar belirler. Bu ayrımlar bağlamında rastgele seçilmemiş kişi/kişilere hitap eden dedikodunun kendi kitlesi bulunur. Dedikodu bağlantısız binlerce kişiyi değil, belli bir kitleyi kapsayan kolektif bir eylemdir (Kapferer, 1992: 133). Bir tez içeren dedikodular kitlenin “biz” kimliği ile “öteki” imgesini hangi kıstaslar üzerinden kurgulayacağını göstergeleridir. Kitle, “biz” kimliği altında çıkarılan dedikodulara tek bir kişi gibi tepki göstermeye hazır homojen bir bütünlüktür (Kapferer, 1992: 113). Homojen bütünlük, ortak çıkarları tehdit eden sorunlar karşısında dedikoduyu bir savunma aracı olarak kullanır.

Karşılaşılan sorunlara bir neden bulmak, çözüm sürecinin ilk aşamasıdır. Çözüm sürecinin başlamasını sağlayan potansiyel suçlular genellikle yabancılar, toplulukla bütünleşmemiş kişiler ve topluluğun inançlarını paylaşmayanlardır (Kapferer, 1992: 156). Karşılaşılan herhangi bir sorunda sorunun kaynağını bulmaya yönelik insanlar kendilerinden görmediklerini günah keçileri ilan etmeye ve çıkardıkları dedikodularla onları ötekileştirmeye yatkındırlar. Tehlike olarak görülen kişi ve gruplara atfedilen olumsuz özellikler kulaktan kulağa yayılan dedikodularla zamanla bir inanç haline dönüştürülebilir.

Ötekiyle ilgili çıkarılan dedikoduların kaynağında genellikle kaygı duygusu²⁴ vardır. Kaygı tarihsel bir kategoridir; içgüdüsel bir olgu olmaktan çok, toplumsal grubun kendi içindeki değişken ilişkilerine ve tarihsel gelişimine bağımlıdır (Habermas, 1991: 126). Kötülüğün “biz”den tümüyle farklı, bambaşka kişiler tarafından yapıldığı inancının kaynağıdır (Shermer, 2007: 96). “Biz” zamiri kaygı dilinin en belirgin kullanımlarından biridir ve bu kullanımda “biz”e dâhil olan muhakkak “en iyisi” iken “onlar” hep “en kötü”dür. Ötekinin kötü olduğu ve iyi olan “biz”e karşı sürekli komplo teorileri kurduğu düşüncesiyle dedikodu yapanlar “özne-merkezci” bir şekilde hareket eden deliye benzer. Deli derin bir güvensizlik duyar, kaygı içinde yabancı tarafından yapılan her hareketi kendisine karşı yapıyor diye yorumlar. “Yabancı” ve “düşman” kelimelerinin Almandaki karşılığının aynı kökten gelen “fremd” ve “feind” kelimeleri olmasının altında yatan sebep de budur. Aynı zamanda Almandaki “konuk” kelimesi Latince

---

²⁴ Kapferer’e göre kadınların daha çok dedikodu yaptığı iddialarının altında yatan sebep kaygıdır. Kadınlar erkeklerden daha önce korkuya kapılırlar ve daha çok kaygı duyarlar. Yiyecek eksikliği, çocuklarını tehdit eden güvensizlik, kocaları uzakta olduğunda düştikleri savunmasız durum onların tehlikeyi ilk hissedenler olmasına, duydukları kaygıyı dedikoduyla çevresindekilere iletmelerine neden olur (1992: 123-4).

düşman anlamına gelir. Bazı yerli kabilelerinde ise kendilerinden olmayan anlamına gelen “yabancı” kelimesi “düşman” kelimesiyle eşdeğer bir anlam taşımaktadır (Bilz, 1991: 109).²⁵

Kaygı seviyesinin yüksek olduğu politik gerginlik, anlaşmazlık, savaş dönemleri ve boykot kampanyalarında öteki hakkında yapılan dedikodular ve yaratılan önyargılar had safhaya ulaşır (Beller, 2007: 11). Şiddetin, önyargının ve ayrımcılığın en önemli nedenlerinden biri olan dedikodu kamusal alandaki anlaşmazlıklarla alakalı olarak sosyal gerginliklere ve ayrımcılığa yol açabilir. Öteki hakkında yaratılan ve onları korkutucu, insanlık dışı yaratıklar olarak kurgulayan dedikodular iki tarafın da korku ve endişelerinin dışı vurumudur²⁶ (Campion-Vincent, 2009: 11).

Savaşlar çeşitli ideolojiler çerçevesinde üretilen dedikodularla yoğun olarak propagandaların²⁷ yapıldığı dönemlerdir. Seferberlik²⁸ hallerinin en üst seviyelerde yaşandığı savaşlarda, hem ötekiyle ilgili dedikodular üretilir hem de ötekinin ürettiği dedikoduların olumsuz etkilerinden korunmaya çalışılır. Devletlerle ilgili hakikatleri açığa çıkaran ve öteki hakkında genellikle olumsuz kodlamalar yapan dedikodu, iktidarda şeffaflıklar oluşturarak karşı iktidarları besleyebilir veya iktidarların en güçlü silahları haline gelebilir.

1.3 Bir Dedikodu Aracı Olarak Edebiyat

Toplumsal hayatın hangi alanından söz edilirse edilsin kitle iletişim²⁹ araçlarının en eskisi olan ve “ilk özgür radyo” olarak adlandırılan dedikodunun varlığı kendini her yerde hissettirir (Kapferer, 1992: 11, 28). Önceleri geleneksel olarak birebir ilişkilerle yayılan dedikoduların yayılma şekli ve hızı teknolojik gelişmelerle beraber değişir. Gelişen teknoloji, bir iletişim şekli olarak tanımlanan dedikoduların çeşitli şekillerde geniş kitlelere

²⁵ Değişik olanın tehlikeli olduğu düşüncesinden kaynaklanan yabancı korkusu veya yabancı nefreti anlamına gelen “zenofobi”de kişi yabancıları düşman olarak algılar, onlardan korkar ve nefret eder.

²⁶ Her ne kadar öteki şimdiye kadar pasif anlatılmış gibi görünse de bu nerden bakıldığına bağlı olarak değişen bir durumdur. Genellikle tek taraflı olmayan öteki algısı karşılıklı işleyen bir süreçtir. Dedikodu eyleminde pasif figür olan öteki dedikodu yaptığında etkin figür haline gelerek kendisi için öteki olan kişiyi/grubu pasifleştirir.

²⁷ Propaganda, çeşitli inandırıcı araçlarla fikirlerin ve değerlerin örgütlü yayılması olan inandırma etkinliğidir (Mutlu, 1994: 184).

²⁸ “Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü. Bu durumun ilan edildiği veya savaşın sürdüğü dönem” (Türkçe Sözlük, 2005: 1721).

²⁹ Bir kitlesel araçla dolaymlanan iletişim şeklidir (Mutlu, 1994: 129).

yayılmasını sağlar (Fine, 2009: 2). İki unsur arasındaki ilgi olan iletişimin en genel tanımı “bir kaynağın ve bir alıcın, bir ileti ortamında birbirlerine gönderdikleri bir mesaj (ileti)” ile sağladıkları irtibattır (Önal, 2012: 385). İletişim sayesinde sürece dâhil olan bütün tarafların davranışlarını yönlendirme amacı taşıyan bilgiler iletilme imkânı bulur (Antropoloji Sözlüğü, 2003: 419). Edebi metni bir iletişim aracı sayan bilim adamları edebiyatın kelimelerle meydana getirilen bir sanat dalı olma özelliğinden hareket ederek muhatabıyla kuracağı ilgi ve ilişkiyle sosyal hayatta fonksiyonel olduğunu belirtir. Toplumunu bilgilendirmek ve yönlendirmek de edebiyatın fonksiyonel işlevlerindedir (Önal, 2012: 386-9).

Edebiyatın temel malzemesi olan dil birebir gerçekliği yansıtmayabilir (Göka, 1999: 10). Heidegger’e göre yalnızca bir iletişim aracı olmayan dil aynı zamanda sahip olduğu güçle dünyayı oluşturan ögedir (Göka, 1999: 45). Halkları değiştiren derin inançların kaynağında genellikle dil vardır. Halkın düşünce yapısını değiştirmeyi ve toplumsal bakımdan evrenselliklerini yaymayı amaç edinen iktidarların en büyük silahları dil olduğu gibi (Gramsci, 2011: 51), aynı silah iktidarların aleyhinde de kullanılabilir. Çift yönlü işleyen süreçte insanların eleştirel yorumsama iradeleri dille yok edilerek toplumların nesnel bilgiye ulaşması engellenebilir veya dil gerçeklerin ortaya çıkmasını ve geniş kitlelere yayılmasını sağlayabilir.

Edebiyatın vasıta olarak sosyal bir özellik taşıyan dili kullanması sosyal bir müessese olduğunun göstergelerinden biridir. Sanatçının da sosyal bir varlık olduğunu belirten Rene Wellek ve Austin Warren, yazarların diğerleri gibi vatandaşlar olduklarını, sosyal ve siyasi meselelerde görüşlerini dile getirerek hem sahip oldukları kolektif kimliklerini ve davalarını edebi eserlere taşıdıklarını hem de meydana getirdikleri edebi eserler aracılığıyla okurlarının algılarında birtakım değişikliklere yol açtıklarını söyler (1983: 123-8). Örneğin İtalyan yazar Luigi Pirandello eserlerinde, benimsediği ideolojiye paralel olarak inançların yitirildiği materyalist bir dünyayı vurgulayan endüstri çağının insanı kendine yabancılaştırmasıyla hayata uyum sağlaması zorlaşmış, parçalanmış marjinal insan tiplerini anlatır (Gören, 2010: 2). Yazarların edebiyat metinlerine kendilerini yansıtmamalarının ellerinde olmadığı gibi okurların da metinlerin etkisine açık olmaları kaçınılmazdır (Felski, 2010: 11).

Sahip olunan inançlar, düşünceler ve yaşananlar çerçevesinde milletlerin/grupların meydana getirdikleri edebi üretimler öteki hakkında çeşitli kodlamalar oluşturur. Bu

kodlamalar gerçek olabileceği gibi saptırmalarla dolu bir “öteki” imgesinin yaratılmasına da sebep olabilir. Yabancı ülkeler/insanlar/kültürlerle ilgili imgeler genellikle öznel algılarla şekillenerek edebi eserlerde ifadelerini bulur (Beller, 2007: 5). Yaratılan imgeler, yazarların kendi iç dünyalarını yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda onların içinde yaşadıkları toplumun ve dönemin genel eğilimlerini gösterir (Ulağlı, 2006: 9). Örneğin Avrupa dünyasını Müslüman Türklerle tanıştıran Haçlı seferlerinden sonra Avrupalılar çoğunlukla söylentilere dayalı bir “Düşman Türk imgesi” yaratarak edebi eserlerinde aralıksız olarak Türkleri olumsuz tasvirlerle anlatırlar (Grothaus, 1986’dan aktaran: Güvenç, 2003: 295; Tavukçu, 2007: 750). Avrupalıların sahip oldukları inanç Türklerin Tanrı tarafından kendilerine verilmiş bir ceza olduğudur. Bu sebeple Avrupa edebiyatında, Türk ve Müslümanlara karşı olumsuz Türk imgesinden kaynaklanan ölçsüz bir şiddet dili vardır (Karabağ, 2010: 73). Avrupa dünyası ile Müslüman Türkler ilk defa Haçlı seferlerinde karşılaşırlar. Daha önce Türk ismine aşına olan Avrupa devletleri seferlerden sonra Türkleri daha belirgin bir çehre ile tanır. İki medeniyetin birebir temasla birbirlerini yakından tanıma durumu, farklı inanışları sebebiyle daha en başında önyargılıdır. Önyargılar Avrupa edebiyatındaki Türk imgesinin oluşmasında doğru bilgilerin yanında bilinçli bir şekilde yanlış bilgilerin aktarılmasına sebebiyet verir. Avrupa’nın, daha genel olarak Hıristiyan dünyasının kültürel tekbenciliği emperyalist ve sömürgeci bir ideolojiyle birleşerek özde “biz”in “onlar”ı veya “ötekiler”i tahakküm altına alma arzusuyla diğerinin kimliğini reddetmek için onu aşağılar (Umunç, 2013: 306-7). Avrupa için kendileri “korkusuz, bilgili, yaratıcı, dirençli, ilkeleri olan” insanlarken, Doğulular “korkak, bilgisiz, yaratıcı olmayan, dirençsiz, ilkesiz” (Güvenç, 2003: 292), Türkler “inançsız, ahlaksız, putperest, kan dökücü” (Dellal, 1997’den aktaran: Karabağ, 2010: 73) “gaddar, kan içici, barbar, istilacı ve kavgacı bir tehlike”dir (Ortaylı, 2008b: 125). Alman edebiyatında yaratılan Türk imgesinde, Türklerin karılarıyla arkadan seviştikleri, sarımsak koktukları, hırsız oldukları gibi önyargılar bulunur (Güvenç, 2003: 294). Foulcher de Chartres eserinde Türklerden barbarlar diye bahseder; onları kendilerine Tanrı tarafından verilmiş bir ceza olarak görür. Barbar sözcüğü Batılı yazarlar için Türk sözcüğüyle bütünleştirilmiş gibidir. Yazar, barbarlıklarının yanında kendi bakış açısından Türkleri “Doğu müşrikleri” olarak tanımlar. Bir başka yazar ise Türklerden bahsederken onların Hz. Muhammed’in putunu yaptıklarını, ona ve başka ilahlara tapındıklarını yazar (Bilgegil, 2009: 33).

Yanlı aktarımların altında yatan nedenlerden biri savaş meydanında alınamayan intikamın edebiyat vasıtasıyla alınmak istenmesi olabilir. Türklerin Avrupa içlerine ilerlemesinin yol açtığı korku ve kaygı edebiyatçıların Türklere karşı direnme gücüyle dayanışma ruhunu pekiştirmeye çalışmalarının nedenlerindedir (Güvenç, 2003: 293). Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü dönemi kabul edilen Kanuni Sultan Süleyman döneminde yazılmış olan *Kuran Karşıtı Adlı Kitap (Libro Umado Antialcoran)* söz konusu durumun örnekleri arasında gösterilebilir:

Eğer Türklere bakacak olursanız bunları beter bir halde görürsünüz: inanç yoksunu, kanunsuz, kibirli, barbar, şehvetli, hayvani, hırsız, katil, gaddar, sanattan ve dürüst bir hayat düzeninden yoksun, Tanrı korkusu olmayan, kanunsuz, edebiyattan ve bilimden yoksun insanlardır: kan ve savaş dostudurlar. (Kumrular, 2008'den aktaran: Karabağ, 2010: 74-5)

İtalyan yazar Campanella Hz. Muhammed'i bir yalancı; Türkleri ise Hz. Muhammed'in yalancı olduğunu ortaya çıkaracak bütün bilimleri yasaklayan bir topluluk olarak anlatır. Türklerin alınıp satılan bir maldan başka bir şey olmadığını, Türk kadınlarının beyinsiz hayvanlar olduğunu ifade eder (Bilgegil, 2009: 71). Portekiz şairi Camoens da Hz. Muhammed'i bir yalancı olarak anlatır. Ona göre Türkler "alçak Muhammed'in şerir ümmeti"dir. Türklerde insaf namına en ufak bir şey yoktur, tek amaçları dünyayı zapt etmek olan Türklerin hepsi barbar ve zalimdir (Bilgegil, 2009: 134). Avrupa toplumunda propaganda amaçlı olarak Türklere karşı oluşturulan şiddet söyleminin (Karabağ, 2010: 75) örneklerinden bir diğeri Knappe'nin Türklerden daha aşağı, zalim ve küstah canavarlar olmadığını, onların yaşlı, genç, kadın, erkek demeden acımasızca herkesi kestiklerini, "hamile anaların karınlarından daha doğmamış çocukları koparıp al[dıklarını]" söylemesidir (Kumrular, 2005: 119). Türklere karşı yazılmış birçok çocuk duasında da anne karnındaki çocuklara bile acımayan gaddar Türk imgesi İtalyanların "Anneciğim, Türkler!" ünleminin de kaynağıdır (Karabağ, 2010: 80).

Edward W. Said, Avrupa'nın Doğu'yu tanımlama çabası olan Oryantalizmin özellikle edebiyatta Batı'nın Doğu'yu olduğu gibi değil de görmek istediği gibi yansıtması olduğunu söyler. Temelde "biz" ve "onlar" düalizmine dayanan ideoloji/dünya görüşü/söylem tarzı/bilim dalı Batılı için Doğu'nun bir dönemden sonra gönül maceralarının, egzotik varlıkların, akıldan çıkmayan anılarla görünümünün, olağanüstü deneyimlerin mekânı haline gelmesine neden olur (Said, 1999: 11). Batı düşünce sisteminin bir parçası olan Oryantalizm veya diğer adıyla Şarkiyatçılıkta Doğu suskun ve kendini ifade edemeyen bir nesne halini alırken; Batı bu nesneyi kendi çıkarları

doğrultusunda şekillendiren ve diğerlerine sunan özne konumundadır (Ersöz ve Uslu, 2005: 68). Doğu, Batı için “hem esrarengiz bir düş dünyası, hem de her türlü kötülüğün ve ilkeliliğin kaynağı olan bir coğrafya”dır (Umuñç, 2013: 298). Eserlerinde Doğu’nun gizemli ve egzotik buldukları yanlarını öne çıkaran yazarlar bu coğrafya ve insanlarıyla ilgili önyargılı, tek boyutlu ve karalayıcı yorumlar yaparak Doğu’yu olduğu gibi kabul etmeden, küçümseyici bir bakışla ele alırlar (Ersöz ve Uslu, 2005: 68). Türklerin de dâhil edildiği Doğu’nun başat özellikleri şiddet ve barbarlıkları ile şehvet kaynağı olmasıdır (Kabbani, 1993: 15). Bu sebeple Batılı yazarların erotik anlatılarının vazgeçilmez mekânı, Doğu’nun en gizemli alanlarından biri olan haremdir. Yazarlar hayal ettikleri aşkları ya da cinsel deneyimleri, bizzat görme imkânlarının olmadığı harem hayatı aracılığıyla anlatırlar. Doğunun Batıdan daha yoğun biçimde cinselliğe odaklı olduğu varsayımını gerçek gibi sunan yazarlar genellikle kendi fantezilerini Doğu dünyasına yansıtırlar. Doğuda geçen erotik hikâyelerde mekân Doğu olmadığı takdirde bile erkekler cinsel ihtiyaçlarının tatmini için “Türk evleri” olarak adlandırılan genelevlere giderler. Örneğin Guy de Maupassant ve Gustave Flaubert’in kahramanları cinsel deneyimlerini “Türk evleri”nde yaşarlar (Servantie, 2005: 36).

Doğuda arayış peşindeki yazarlardan biri olan Lord Byron Doğu yolculuğu boyunca izlenim ve anılarını nesnel bir anlatımla aktarmaz, bu geziyi, Doğu mitini geliştirmek, süslemek, bu mite yeni anlatılar katmak üzere bir vesile olarak kullanır (Parla, 2001). Byron için suç, şiddet, ihtiras ve korkuyu çağrıştıran Doğu özellikle haremiyle ilgi çekicidir. Yazar, kapalı kapılar arkasında yaşanan harem hayatını eserlerinde birebir görmüş gibi anlatır. Bir eserinde Tepedelenli Ali Paşa’nın kendisini bir çocuk gibi ağırladığını, günde yirmi kez kendisine bademler, tatlılar, şerbetler gönderdiğini, özellikle geceleri olmak üzere kendisini sık sık ziyaret etmesini istediğini iddia eder (Parla, 2005: 47). Seyahatnamelerde Doğu’nun erotik bir dünya olarak çizilmesinin nedenlerinden bir diğeri de 1716 yılına kadar eşlerini yanlarında getirme ve evlenme hakkı olmayan bekâr gezginlerdir. Bekâr olmaları arzularını harekete geçirerek onları baştan çıkarır. Kendilerini tatmin etmek isteyen gezginler, yazdıkları seyahatnamelerde, gizli hazların fantezilerini Doğululara atfederek kurarlar (Servantie, 2005: 36).³⁰

---

³⁰ Batının fantezi dünyasını Doğu üzerinden kurgulama durumunu kişinin toplum tarafından bastırılan duygularını dedikoduyla başkasına yansıtarak tatmin etmesine benzetmek mümkündür.

Aynı dönemde Türkler hakkında yazılan eserlerdeki farklı bakış açıları yazılanların genellikle öznel ifadeler olduğunu göstermektedir. Örneğin Lady Montagu'nun çizdiği Doğu imgesi romantik ve düşsel bir Doğuyken; Richard Chandler kendi Doğusunu ırkçı bir bakış ve kültürel ayrımcılıkla hor görerek ve dışlayarak anlatır (Umuç, 2013: 303). Kitle iletişim araçlarının ve ulaşım imkânlarının gelişmemiş olduğu zamanlarda Doğu hakkında yazılan bu öznel eserler, Doğuyu görme ve tanıma imkânı olmayan insanlar için Doğuyla ilgili ilk bilgi ve izlenimlerini aldıkları kaynaklardır. Söz konusu eserler dönem insanların algılarındaki yanlış Doğu imgesini yaratmakla kalmaz aynı zamanda günümüzde var olan Doğu imgesini de büyük ölçüde etkiler (Bilici, 2011: 2). Kimi zaman sadece yazarların fantezileri ve tahminleri üzerinden yaratılan sahte dünya Batının ötekileştirdiği Doğu hakkında üretmiş olduğu dedikoduların toplamından ibarettir.³¹

---

³¹ Ötekinin edebi eserlerde olumsuz şekilde tasvir edilmesi edebiyat aracılığıyla dedikodu yapmak anlamına gelir. Yazı ile gerçekleri ifşa etmek, abartmak veya olmayan şeyleri olmuş gibi anlatmak dedikodunun en kötü şekillerinden biri olarak kabul edilir; çünkü yazıyı herkes okur ve her tarafa gider (Serdaroğlu, 1963: 7). Özellikle edebi eserlerde kullanılan sanatlı dil insanın estetik zevkini okşadığı için daha etkilidir. İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed'e göre dedikodunun en fenası edebiyat ile olandır. Öyle ki edebi eserleri nakleden de dedikodu yapan kadar suçludur. Edebiyat ile yapılan dedikodunun en çirkini ise bir kişinin kusurunu bir devlete veya bir millete mal etmektir. Hz. Muhammed, insanların en yalancısının topyekûn bir topluluğu edebi eserleriyle hicveden kişi olduğunu söyler (Serdaroğlu, 1963: 7-8).

İKİNCİ BÖLÜM

2 MİLLİYETÇİLİK

2.1 Kitleler ve Kitlelere Yön Veren İdeolojiler

2.1.1 Kitle Psikolojisi

Kitle en basit anlamıyla milliyetleri, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya toplayan tesadüfler ne olursa olsun, rastgele bir fertler topluluğunu ifade eder; fiziksel ve psikolojik olmak üzere ikiye ayrılır (Le Bon, 2012: 15). Fiziksel kitleler, mekânsal birliktelik şartı ile bir araya gelmiş olan topluluklardır. Psikolojik kitleler ise mekânsal birliktelik şartı aramayan, organize olmuş, belli amaçlar doğrultusunda güdülenmiş tek bir varlık durumuna gelen ve “zihniyetin tekleşmesi kanunu”na tabi olan oluşumlardır. Psikolojik kitlelere dâhil olan kişiler şahsiyetlerini kaybedebilir; düşünme ve muhakeme yetenekleri zayıflayabilir. Bilinçli bireysel kişiliğin kaybolması ve duyguların, fikirlerin aynı istikamete yönelmesi kişilerin aynı yerde toplanmış olmasını gerektirmez. Mekânsal anlamda birbirlerinden ayrı kişiler aynı heyecanların, örneğin milli duyguların etkisiyle bir araya gelerek psikolojik bir kitle meydana getirebilir. Bütün bir millet, görünürde bir toplantı olmadığı halde, şu veya bu tesir ile psikolojik kitle durumuna gelebilir (Le Bon, 2012: 15-6).

Elias Canetti kitleleri açık ve kapalı olarak sınıflandırır. Büyüme isteği ilk ve en önemli niteliği olan açık kitle var olduktan sonra daha çok insanı içine çekmeye çalışır. Erişebileceği herkesi içine almak isteyen kitleye herkes katılabilir. Açık kitlelerin dağılması kolaydır. Kapalı kitleler, Gustave Le Bon’un psikolojik kitlelerine benzer. İki kitle de rastgele bir şekilde bir araya gelen insan yığınlarından oluşmadığı gibi büyüklükten feragat ederek kalıcılığa önem verir. Büyüme olanağını kurban etme karşılığında dayanıklılığı tercih eder. Kendileri için sınırlar çizen psikolojik ve kapalı kitleler herkese açık değildir; onlar için dışarıdakiler ötekidir (Canetti, 2012: 17-8).

Psikolojik veya kapalı kitleleri³² meydana getiren insanlar, karakteristik özellikler ve zekâ açısından birbirlerine hiç benzemeseler de aynı içgüdü, ihtiras ve hislere sahip olabilirler. Örneğin bir matematikçi ile terzi arasında entelektüel bir uçurum bulunabilir; buna rağmen inançları bakımından aralarında büyük farklar yoktur (Le Bon, 2012: 19). Kişiler arasındaki benzerliğin nedeni aynı kitle içinde bulunmanın getirdiği kolektif şuurdur. Kolektif şuur, kişilerin bilinçaltını etkileyerek diğerlerinden ayrılmasını sağlayan özelliklerini, akli kabiliyetlerini ve kişiliklerini etkileyerek onları birbirlerine yaklaştırabilir; heterojen kitleyi homojenleştirir.

Kitleler, kolektif değişimlerle zaman içinde farklı yapılara evrilir. Bu süreçte değişime sebep olan kişilerin bilinçli davranışları veya akıl yürütmeleri olmayabilir. Düşünme ve muhakeme etme konusunda genellikle kabiliyetsiz olan kitleler kolay tahrik edilebilir, kolay telkin altına alınabilir, kitlelerin duyguları abartılı olabilir (Le Bon, 2012: 25-6). Birtakım kıstaslarla başkaları hakkında imgeler yaratan kitleler, bu imgeleri biz ve öteki karşıtlığı üzerine kurar. Kurulan karşıtlık doğrultusunda genellikle en iyi olan “biz” ile en kötü olan “öteki” için aşırı duygular beslenebilir.

İnsanoğlu, sürekli bir tehlike arz eden dünya karşısında ötekini bilinir kılarak tehlikelere karşı güvenliklerini sağlamak için “yoğun sosyalliklerini”, diğer bir ifadeyle “insan ilişkilerinin karmaşık oyunu”nu kullanır. İnsanlar dışlanıp yalnız kalma korkusuyla güvenliklerinin temini için hem fiziksel hem de psikolojik açıdan kendileri ile aralarında çeşitli ortak özellikler olanlarla/yaratılanlarla ilişkiler kurarak kitleler oluşturur. Kurulan bu ilişkiler, tehlikeli “dışarı” ile çeşitli bağların insanları birbirine bağladığı “içerisi” arasındaki sınırları belirler (Muchembled, 1978’den aktaran: Bauman, 2012: 51). Bir kitlenin en çarpıcı özelliklerinden olan mağduriyetin yarattığı duygular kitle dışında kalan ötekine yöneltilir. Öteki iyi niyetli olsa da her şeyin değişmez bir art niyetten, kitleyi açık ya da sinsi bir biçimde yok etmeye yönelik kasıtlı bir kötülükten kaynaklandığı düşünülebilir (Canetti, 2012: 23). Kitle tarafından “biz” olarak nitelendirilen grup, ötekinin, kendi etnisiteleri, dinleri veya milletleri için bir tehlike arz ettiği duygusuna kapılırsa tehlikenin önüne geçmek için yaptıkları ya da yapabilecekleri her şey onlara son derece meşru görünebilir (Maalouf, 2007: 31).

---

³² Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde “kitle” kavramı, psikolojik/kapalı kitle anlamında kullanılacaktır.

Kitleyi oluşturan kişilerin ilişkiler kurma ve aşırı boyutlara varan kolektif duygular oluşturma sürecinde, onları belli amaçlar doğrultusunda harekete geçiren mekanizma tarafından bilinçli olarak üretilen dedikoduların yadsınamayacak bir etkisi vardır. Tek bir insanın başaramayacağı şeyleri yapabilecek güce sahip olan kitlelerin dedikodularla tahrik ve telkin edilerek ötekine karşı tepki geliştirmesi eylemin yıkıcı gücünü arttırır. Elbette ki bu süreç her zaman olumsuz yönde gelişmemektedir. Kitle dedikodularla tahrik ve telkin edildiği gibi gerçekler konusunda bilgilendirilerek nesnel bilgiye ulaşabilir, diğerleriyle kurulacak ilişkilerin şeklini belirleyebilir, grup bilinci oluşturarak birlik ve beraberliği sağlayabilir. Her iki durumda da dedikodu, yaratılan farklı kitlelerin arasındaki gerilimin artmasına ve dünyada bir kaos ortamının oluşmasına sebep olmaktadır.

Kitle içinde hislerin aşırı hale gelmesini sağlayan, dedikoduların telkin ve sirayet yoluyla hızlı bir şekilde yayılmasıdır (Le Bon, 2012: 37). İnsanlar, kendilerine telkin edilen hisleri veya hislerin kaynağındaki gerekçeleri çoğunlukla sorgulamadan içinde buldukları kitleyi harekete geçiren gücün yönlendirmeleri doğrultusunda davranır. Hızlı yayılmanın etkisiyle katılım alanının genişlemesi, hissin kuvvet derecesini arttırarak kitlenin akıl almaz hikâyelere inanacak bir noktaya gelmesini kolaylaştırır. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanların ve Türklerin çıkarları için dedikodu yapanlar, Alman kayzeri'nden "İslam'ın dostu ve koruyucusu Hacı Wilhelm" olarak bahseder. Dedikodulara maruz kalan Halep civarındaki Müslümanlar, Alman kayzerinin Müslüman olduğuna ve Almanya'nın İslam için savaştığına inanır. Teşkilat, aynı amaçlar doğrultusunda bölgeye kılık değiştiren altı yüz ajan gönderir. Bu ajanların dört yüzünün İzmir'den geldikleri yalanı söylenir. Dört yüz ajan Rumlar aleyhinde dedikodular yapıp bölge halkını Rumlara karşı kışkırtır. Cuma günleri İstanbul camilerinde İngilizlerin aleyhinde vaazlar verilir ve birçok şeyhin Alman taraftarı olması sağlanarak sürece kutsal olan da dâhil edilir (Stoddard, 2003: 68-9). Çünkü dini inançlar genellikle kitlelerin oluşumunu sağlayan ve onları bir arada tutan sebeplerin başında gelmektedir.

2.1.2 İdeoloji

İlk kez Fransız Devrimi'yle kullanılan "ideoloji" kelimesinin zamana, mekâna, farklı disiplin ve bakış açılarına göre değişen farklı tanımları vardır. 1797 yılında Destutt de Tracy ideolojiyi nesnel ve doğru düşünme bilimi olarak tanımlar. En başta "düşünceler bilimi", "düşüncelerin nereden geldiği üzerine yapılan çözümleme" olan ideoloji zamanla

“belirli bir düşünceler sistemi” halini alır (Gramsci, 2011: 81). Böylece, ideoloji, bir insanın ya da bir toplumsal öbeğin zihninde egemen olan düşünceler, tasarımlar sistemi olur (Althusser, 2006: 80). Devletin insana doğru düşünme edimini kazandırma amacıyla müdahale edebileceğini savunan Marksist düşünce, eğitimcilerin tarafsız ve doğru düşünme noktasında nesnel olarak nasıl eğitileceğini sorgulayarak ideolojinin/ideolojilerin kaçınılmaz olarak yanlı olacağını ve doğru düşünme olarak değil aksine yanlı düşünme ve algılama olarak tanımlanacağını savunur. Diğer bir deyişle ideoloji yaşantıları taraflı algılamadır (Dicle Başbuğ, 2013: 27). Şerif Mardin de ideolojinin “gerçekleri olduğu gibi yansıtmayan bir fikir yapısı” (2000: 13-4) olduğunu söyler.

Terry Eagleton şimdiye kadar “ideoloji” kavramının tatmin edici bir tanımının yapılmadığını söyler. Bunun sebebi kavramın zengin bir anlam dağarcığına sahip olmasıdır. Yazar, kavramın anlam çeşitliliğini göstermek için yapılan ideoloji tanımlarını şu şekilde sıralar:

- (a) Toplumsal hayatta değer, gösterge ve anlam üretme süreci;
- (b) Belirli bir toplumsal grubun veya sınıfın fikirlerinin bütünü;
- (c) Egemen siyasi gücün/iktidarın meşrulaştırılmasını sağlayan fikirler;
- (d) Egemen siyasi gücün/iktidarın meşrulaştırılmasını sağlayan yanlı fikirler;
- (e) Sistemli olarak çarpıtılan iletişim;
- (f) Bir özne için belirli bir pozisyon/konum sunan şey;
- (g) Toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünce şekilleri;
- (h) Özdeşlik düşüncesi;
- (i) Toplumsal olarak gerekli olan illüzyonlar;
- (j) Güç ve söylem konjonktürü;
- (k) Dünyalarını anlamlandıran bilinçli toplumsal aktörlerin bulunduğu ortam;
- (l) Eylem odaklı inançların bütünü;
- (m) Dilsel ve olgusal gerçekliğin karışıklığı;
- (n) Semiyotik kapanış;
- (o) Bireylerin toplumsal yapıyla olan ilişkilerini yaşadıkları kaçınılmaz ortam;
- (p) Toplumsal hayatın doğal gerçekliğe dönüştürüldüğü süreç. (1991: 1-2)

İletişim Sözlüğü'ne göre toplumsal düşüncede en tartışmalı ve sorunlu kavramlardan biri olan ideolojinin tanımları en klasik haliyle şöyledir:

Toplumsal ve siyasal eylemin altında yatan ve bu eylemlere yön veren bir fikirler sistemi.
Bir grubun başka bir gruba bağımlılığını haklılayan veya meşrulaştıran bir fikirler sistemi.
Toplumsal ya da bilişsel bir harita biçimi. “Bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla olan imgelemsel ilişkisi”. (Mutlu, 1994: 93)

Althusser, ideolojilerin gerçekleri tanımlamadığını/anlatmadığını, aksine bir umudun, arzunun ve nostaljinin ifadeleri olduğunu belirtir (aktaran: Eagleton, 1991: 19). İdeolojilerin amacı insanlara gerçekleri iletmekten ziyade izlemeleri gereken düşünce ve eylem kurallarını göstermektir (Tracy, 2005'ten aktaran: Bauman, 2012: 124). İdeolojilerin

temelinde bulunan korku duyma, kınama, yüceltme ve aşağılama eylemleri, şeyleri, gerçekte oldukları gibi anlatıldığını düşündüren bir söylem içine kodlar (Eagleton, 1991: 19). Bu amaçla kendilerine aydınlar cemaatinden liderler seçen ideolojiler, kontrol gücünün yetmediği grupları uğursuz olarak niteleyerek ve onlara tehlikeli güçler atfederek iktidar ile bilginin ittifakını sağlar; halk için kuşkuculuğun önünü kesen güçler haline gelir (Bauman, 2012: 53, 117). Halk inançlarının³³ gücünü kazandığı zaman etkin olan ideolojiler farklı yollarla insan yığınlarını örgütleyerek harekete geçeceği zemini hazırlar (Gramsci, 2011: 82).

Kitlenin akıl almaz hikâyelere gerçeklik atfetmesi en karakteristik özellikleri olan sevkedilme ve bir lidere sahip olma arzuları kaynaklıdır. Her kitlenin içinde, lider olanlar ve onlara inananlar vardır (Mattelart, 2011: 19). Kendilerini lidersiz güçsüz hisseden kitleler, lider olarak kabul ettikleri kişilere bağlanırlar (Mensching, 2012: 153). Liderlerin yönlendiriciliği, kitlelerin çeşitli ideolojilere şartsız boyun eğmesine neden olabilir. Böylece ortaya çıkan kötülük, sistemlerin ürünüdür ve sistemler hâkim gücün kontrolü altındadır (Mardin, 2000: 22).

Althusser, toplumsal hayatın her yerinde olan ideolojinin devletin iktidarını sağlaması ve sürdürmesi noktasında baskı aygıtları ve ideolojik aygıtları kullandığını söyler. Devletin ideolojik aygıtları olarak adlandırdığı sistem hâkim ideolojiyi kişilere aşılıyarak toplumsal formasyona egemen olan ve düzenin devamlılığını tehdit eden direnişlerle mücadele eden sistemdir (Althusser, 2008: 338). İktidar elde edilse bile ideolojik aygıtlar yeni rejimi desteklemediği takdirde hâkimiyet uzun süre sürdürülemez. İktidarın devamlılığını sağlayan devletin ideolojik aygıtları dinsel, öğrenimsel, aile, siyasal, sendikal, haberleşme ve kültürel ideolojik aygıtlar şeklinde gruplara ayrılır. Bu aygıtlar egemen güç tarafından baskılanan ideolojinin doğallaştırılmasını sağlayarak halkı ikna etme amacı güder (Althusser, 2006: 63-4).

Bir iktidara/gruba ait olan, savunulan/istenilen düzenin meşrulaştırılmasını sağlayan, bu amaçla toplumda kaçınılmaz yanlısamalara yol açma potansiyeli olan ve öznelere önceden belirlenmiş konumlar sunan ideoloji, süreçte en az altı farklı stratejiye sahiptir. Uyumlu değer ve inançlar yükseltilir; kaçınılmaz kılınacak şekilde doğallaştırılır ve evrenselleştirilir. Muhalif olan düşünceler karalanarak, açığa vurulmayan sistemli bir

---

³³ Halk inançları organize bir dinin bünyesinde rastlanan ilk[s]jel inanç şekilleridir. Bu inançlar eski milli dini miras üstüne kendilerine mahsus bir din ihdas eder (Mensching, 2012: 149-50).

mantıkla dışlanarak, toplumsal gerçeklikler uygun bir şekilde örtbas edilerek düzen meşrulaştırılır (Eagleton, 1991: 5-6).

Meşrulaştırma sürecinde bir araç olarak kullanılan edebiyat ve eğitim “iyi toplum oluşturma programı”nın parçalarıdır. Ortak kültürün oluşturulması, insanlara milli kimlik bilincinin kazandırılması sürecinde edebiyatın önemli bir işlevi vardır. Zygmunt Bauman’ın “edebiyat cumhuriyeti” (“republique des lettres”) olarak adlandırdığı oluşumun en önemli özelliği halkı yönlendirecek olan fikirleri empoze etmek için dili kullanarak hareket etmesi ile sözcüklerden ve onları kullanma becerilerinden aldığı güçtür (2012: 120). Dilin herkese ulaşma olanağının olması sebebiyle dilbilgisi, fikirleri iletme bilimi olarak adlandırılır (Tracy, 2005’ten aktaran: Bauman, 2012: 119). Bu bilim, insanların zihinlerine ve davranışlarına yön vermede kullanılır. Birtakım ideolojilerin ideoloğunu yapan aydınlar cemaatinin, halk için önerdiği eğitimin ve yaptığı edebiyatın amacı halkın zihinleriyle yüreklerini dine ve vatana bağımlı kılmaktır.

2.2 İmparatorluktan Ulus-Devlete “Biz” ve “Öteki”

2.2.1 Millet: Hayal Edilmiş Topluluk

Siyasi oluşumlar zaman içinde farklılıklar sergileyerek kent devletlerinden beyliklere, beyliklerden imparatorluklara dönüşür, XIX. yüzyıldan sonra ise ulus-devletler oluşmaya başlar. Değişen yapılar paralel olarak insanlar farklı ideolojilerin etkisi altında kalır ve bu ideolojilerle şekillenen kimlikler edinir. Örneğin, Ortaçağda egemen olan din ağırlıklı dünya görüşünde toplumların referansları dinken, değişen yapıyla beraber referans millilik/milli kimlik haline gelir (Millas, 2010: 7-8).

Arapça “mell” kökünden gelen “millet” kelimesinin Latince karşılığı “nătio”dur. Kökeni “nature” (doğa) kelimesine dayanan “nătio” doğum yeri anlamına gelir (Casell’s New Latin-English English-Latin Dictionary, 1973: 387). Arapça kökenli “millet”³⁴, Latince kökenli “nation” ve günümüz Türkçesindeki “ulus” kelimesi sosyal bilimlerde insanların bir araya gelerek oluşturdukları en geniş organizasyon ve örgütlenme biçimi olarak tanımlanır (Arda, 2003: 608). Milliyetçilik ise “maddi ve manevi açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı”dır (Türkçe Sözlük, 2005: 1397).

---

³⁴ Burada kastedilen “millet” kelimesi, XIX. yüzyıl sonrasında Osmanlı’da kullanılmaya başlanan ve bugün de aynı anlamını koruyan kelimedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Ortaylı, 2008a: 18).

Milliyetçiliğin bilinen toplumsal ve siyasi anlamıyla kayıtlara geçen en eski kullanımı XVIII. yüzyıl sonlarında Alman felsefeci Johann Gottfried Herder'e ve Fransız rahip Abbe Augustin de Barruel'e dayanır. XIX. yüzyılın başlarında nadir olarak kullanılan "milliyetçilik" terimi onunla bütünleştirilen anlam çeşitliliğini XX. yüzyılda kazanır:

1. milletlerin oluşma ya da gelişme süreci;
2. bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilinci;
3. bir milletin dili ve simgelerle temsili;
4. bir milleti temsil eden toplumsal ve siyasi hareket;
5. hem genel hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisi[.] (Smith, 2013: 15)

Kitlesel bir hareket olan milliyetçilik birtakım temel bağları kıstas alıp fiziksel kitlelerden psikolojik kitleler meydana getirerek milletleri yaratır.³⁵ "Milliyetçilik" ve "millet" kavramları her ne kadar birbirinden farklı olsa da birbirinden bağımsız değerlendirilemez. Bir millete mensup olma duygusu ve bu duyguyu çeşitli şekillerde kitlelere aktaran bir ideoloji olarak milliyetçilik, ulus-devlet sürecinin ilk basamağını oluşturur.³⁶ Millet, bir topluluğa ait olan ve topluluk tarafından kabul edilen ortak özelliklerin belli bir temel doğrultusunda üretimiyle oluşur (Uzun, 2003: 139). İki kavramın açıklanmasındaki temel sorunlardan biri kavramların uzun bir süre doğal bir güdü ve oluşum olarak kabullenilmesidir. Akademik eserleri bile bir dönem egemenliği altına almış olan bu bakış açısı milleti, varlığı sorgulanamayacak bir oluşum olarak görür. "Milliyetçilik" ve "millet" kavramlarını tanımlamak veya çözümlmek yerine milliyetçiliğin türlerini belirlemeye yönelik tipolojiler üretme gayreti içine girer. Oysa "modernist/araçsalcı" kurama³⁷ göre millet, tarih kadar eski ve doğal bir oluşum değildir, kurgulanmış bir sürecin sonunda inşa edilir (Hobsbawn, 2010: 17).

---

³⁵ Milliyetçilikle ortaya çıkan psikolojik kitlelerin her zaman fiziksel kitlelerden teşekkül ettiğini söylemek doğru değildir. Belli bağlarla birbirlerine bağlanmış psikolojik kitlelerden değişen zaman ve koşullar sebebiyle bir öncekinden farklı hedefler çerçevesinde psikolojik kitleler meydana gelebilir.

³⁶ Ulus-devletler her zaman milliyetçiliğin oluşumundan sonraki evre olarak ortaya çıkmayabilir/çıkamamıştır. Milliyetçilikten önce gelen ulus-devlet örnekleri vardır. Bu noktada devleti olmayan uluslardan söz edilebileceği gibi ulusu olmayan devletlerden de söz edilebilir (Uzun, 2003: 139).

³⁷ Milliyetçilikle ilgili çeşitli kuramlar vardır. "İlkçi" kuram, milletleri doğal ya da eskiçağlardan beri var olan yapılar olarak görür. Milliyetçiliğin modern çağın getirdiği bir olgu olduğu düşüncesine dayanan "modernist/araçsalcı" kuram milletlerin doğal yapılar olmadığını, sonradan yaratıldığını savunur. Modernist/araçsalcı yaklaşıma bir tepki olarak doğan "etno-sembolcü" kuram milliyetçilik çözümlmelerinde etnik geçmişe ağırlık verir. İlkçiliği reddeden ve modernist açıklamaları yetersiz bulan etno-sembolcüler, bu iki yaklaşımdan hareketle bir senteze ulaşmaya çalışır. Onlara göre milletler yoktan var edilemez, milli kimlikler mitler, değerler ve sembollerin etkisi altında şekillenir. Milletler her ne kadar geçmişe dayalı kimliklere sahip olsa da modern dönemde değişim geçirerek farklı şekillere bürünür. Böylece ilkçilikle "modernist/araçsalcı" kuram arasındaki kutuplaşma aşılmaya çalışılır (Özkırmı, 2013: 79-205).

“Modernist/araçsalıcı” kuram³⁸ ağırlıklı olarak bir ulus-devletler çağı olan XX. yüzyılın temellerinin atıldığı XIX. yüzyılı “milliyetçilik” ideolojisi gibi milletlerin de başlangıç tarihi kabul eder. Modernistler, etno-sembolcü ile ilkçilerin aksine milletlerin, aydınların ve burjuvazinin eseri olduğu, milliyetçiliğin modern devletle beraber milletleri yarattığı görüşünü savunur (Smith, 2013: 131). Miroslav Hroch “canlanış” kelimesinin ilkçi millet tasavvuruna dayandığını, söylendiği gibi milletlerin ebedi oluşumlar olmadığını ve milli bir uyanışla beraber modern milletlerin kendiliğinden oluşamayacağını ifade eder (Hroch, 2011: 10, 33). Ernest Gellner, milletlerin insanları sınıflandırmak için Tanrı tarafından bahşedilen doğal ve politik bir kader olduğu iddiasının mit olduğunu söyler. Ona göre milletler milliyetçilik tarafından icat edilmiştir (Gellner, 1983: 48-9). Josef Pilsudki süreci “Ulus oluşturan devlettir, yoksa ulus devleti oluşturmaz”; Massio d’Azeglio ise “İtalya’yı yarattık, şimdi İtalyanları yaratmalıyız” cümleleriyle anlatır (Uzun, 2003: 140). Diğer bir deyişle milletler milliyetçiliği değil, milliyetçilik milletleri yaratır; analitik düzlemde milliyetçilik milletlerden önce gelir (Hobsbawn, 2010: 24).

Birinci Dünya Savaşı’nın hanedanlık çağını sona erdirmesi Milletler Birliği’nin kurulmasına ve milletler arası normun ulus-devlet haline gelmesine neden olur. Varlığını sürdüren imparatorluklar bile milliyetçiliğin etkisiyle Milletler Birliği’ne millet bilinciyle katılır (Anderson, 2011: 129). Charles Tilly imparatorluğu merkezi bir güce bağlı olan birçok siyasi unsurdan oluşan büyük bir oluşum olarak tanımlar (1997: 3). İmparatorluklar sahip oldukları çoğulcu ve heterojen yapılarıyla ulus-devletlerden ayrılır. Ulus-devletlere evrilme sürecinde çoğulcu ve heterojen yapıların homojenleş(tiril)mesi gerekir (Çevik, 2008: 149). Söz konusu süreçte milliyetçilik, politik ve milli unsurları birbiriyle uyumlu hale getirerek siyasal meşruiyeti sağlar:

Tarım toplumunda temel toplumsal birimler olan aile, kabile ya da köy ile gelenekler tarafından belirlenmiş derin akrabalık bağları, sanayi toplumunda yerini daha geniş ve formel toplumsal yapılara bırakmıştır. Sanayi toplumunda yerel kültürlerin etkinliği azalmış, bunun yerini büyük oranda üretim ilişkilerinin belirlediği sınıfsal dayanışma mekanizmaları almıştır. Devletin görevi ise toplumu tek bir yurttaşlık bağı altında birleştirmektir. Bu süreç içerisinde yerel kültürel unsurlar, ülke içinde yaşayan değişik etnik gruplar veya herhangi bir yönüyle çoğunluktan farklılaşmış grupların çeşitli yollarla farklılıklarının azaltılması veya ortadan kaldırılmasını hedefleyen ulus-devlet ile farklılıklarını korumaya çalışan gruplar arasındaki gerilim milliyetçi hareketleri ortaya çıkarmıştır. (Uzun, 2003: 147-8)

Sanayileşmenin gereksinimlerinden biri olan milliyetçiliğin (Gellner, 1983: 56) Batı Avrupa’da kapitalizmin ve modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmasına karşın Batı

³⁸ Çalışmanın devamında “modernist/araçsalıcı” kuramdan “modernist” kuram şeklinde bahsedilecektir.

dışı topluluklarda, milletler modernleşmenin bir sonucu değil, modernleşebilmenin bir vesilesi olarak ortaya çıkarılmıştır (Çevik, 2008: 147). Batılı devletlerin gücü ile baş edemeyen topluluklar için milliyetçilik modernleşebilmenin sonucu değil ön koşuldur. Bu milletler modernleşme süreci içinde oluşmamış, aksine modernleşebilmek uğruna oluşturulmuştur (Çevik, 2008: 147, 156). Bir millet olarak “biz”in yaratılma süreci aynı zamanda hâlihazırda var olan yapının Batılılaşması ve uygarlaşması süreci olduğundan milliyetçilik modernleşmeden bağımsız düşünülmemelidir. Liah Greenfeld, milliyetçiliğin modernitenin kurucu unsuru (the constitutive element of modernity) olduğunu söyler (1993: 18). Batılı devletlerin yakaladığı siyasi ve ekonomik istikrarı yakalamak isteyen toplumlar bu gelişmiş modeli taklit ederek aynı istikrarı yakalamaya çalışır.

Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*³⁹’de milletlerin yavaş yavaş şekillenen doğal oluşumlar olmadığını söyler. Milletler, belli amaçlarla birileri tarafından kurgulanan bir sürecin sonunda ortaya çıkarlar:

Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur –kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. *Hayal edilmiştir*, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder. [...]Ulus *sınırlı* olarak hayal edilir, çünkü belki de bir milyar insanı kapsayan en büyüğünün bile, ötesinde başka uluslara mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa sonlu sınırları vardır. Hiçbir ulus kendisini insanlığın tümü ile örtüşüyor olarak hayal etmez. [...] Ulus egemen olarak hayal edilir, çünkü kavram, Aydınlanma ve Devrim’in, ilahi olarak buyrulmuş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetini aşındırmakta olduğu bir çağda doğmuştu. [...] Son olarak ulus, bir topluluk, bir cemaat olarak hayal edilir, çünkü her ulusta fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, ulus daima derin ve yata y bir yoldaşlık olarak tasarlanır. (2011: 20-1)

Anderson gibi milletlerin kurgulandığını savunan Hroch, milliyetçi akımlarda üç ana evre olduğunu söyler. A evresi olarak adlandırılan ilk evrede bir grup aydın belirlenen kıstaslar⁴⁰ çerçevesinde grup kimliğini oluşturur. B evresinde aydınlar kurguladıkları millet hayalini gerçekleştirebilmek ve ihtiyaç duyulan kitlenin desteğini sağlamak için çeşitli propaganda çalışmalarında bulunur. Yazarın milli ajitasyon olarak adlandırdığı bu çalışmalar milli kimliği yayma çabalarıdır. C evresi millet kurma sürecinin son aşamasıdır. Bu süreçte milliyetçi düşünceler kitlelere yayılır (Hroch, 2011: 53-61). Ernest Gellner da

³⁹ Kitabın Metis Yayınevi tarafından yapılan baskısında kapak resminde bir hilal içinde Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, Kurtuluş Savaşı’nın önderi Mustafa Kemal Atatürk’ün ve silah arkadaşlarının resimleri bulunmakta; Atatürk’ün resminin altında “Kurtardın vatanı, oh, Mustafa Kemal” yazmaktadır. Kitabın savunduğu argüman bağlamında bu resim Osmanlı İmparatorluğu’nun ulus-devlete dönüşerek Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sürecine yapılan bir gönderme niteliğindedir. Bunun yanı sıra Atatürk’ün devlet bankalarından birini Etibank, bir diğerini Sümerbank olarak adlandırması argümanın Türkiye Cumhuriyeti’yle ilgili örnekleridir (Anderson, 2013: 26).

⁴⁰ Bu kıstaslar tamamen uydurma ya da hayali değildir; birtakım temel bağlar üzerine inşa edilir.

ulus-devlet sürecinin doğalmış gibi görüldüğünü/gösterildiğini, oysa milletlerin insanlık tarihinin doğal parçaları olmadığını, fakat öyle kabul edildiğini ifade eder. Ona göre milliyetçilik, milletlerin kendi öz bilinçlerine uyanması değildir (Gellner, 1983: 6). Ernest Renan milletin geçmişten gelmediğini, yeni bir oluşum olduğunu belirtir (2003: 9). Eric J. Hobsbawn'a göre tarihsel süreçler geçmişe dayanmaz, toplumsal mühendislik ürünü olan "milliyetçilik" kavramı, ulus-devletler, milli semboller, gelenekler ve ulus-devletlere atfedilen geçmişin büyük bir kısmı bireyler arasındaki birlik ve dayanışmayı sağlamak için icat edilmiştir (1983: 13). Milletlerin tarihini insanlık tarihiyle eşdeğer tutanlara göre içgüdüsel bir duygu olan milliyetçilik, aksine sonradan öğretilen/öğrenilen psikolojik bir durumdur (Stalin, 1953: 306-7). Herhangi bir insan güruhu içgüdüsel olarak millet haline dönüşmez, dönüştürülür (Greenfeld, 1993: 6). Milletler, insanların kendilerini bir millet olarak düşünmeye ve bu düşünce ekseninde davranmaya başladıklarında oluşur.

2.2.2 Milliyetçilik Açısından "Biz" ve "Öteki"

İnsanlar arasında önyargı ve karşıtlıklar yaratarak onları birbirinden ayırma eğilimi taşıyan milliyetçiliğin kökleri öteki karşısındaki korku ve öfkede yatar (Özkırımlı, 2013: 50; Anderson, 2012: 159). Milliyetçilik toplumun yabancı olduğu varsayılan unsurlardan arındırılması suretiyle homojenleştirilmesi gerektiğini varsayan bir ideoloji⁴¹ (Greenfeld, 1993: 3) ve homojenliğin sağlanabilmesi için kamusal alan ile gündelik hayatta her gün yeniden üretilen bir bakış açısidir. Koşulların gerektirdiği her şeyle doldurulabilen milliyetçilik (Özkan-Kerestecioğlu, 2009: 309) dünyayı "biz" ve "onlar", "dost" ve "düşman" gibi ikili kategorilere ayırır. "Biz"i "onlar"dan ayıran özellikleri vurgular; bunu yaparken genellikle iyi özellikleri "biz"e, kötü özellikleri "onlar"a atfeder. "Onlar"ın "biz"e yönelik emelleri hakkında teoriler üretir. Bu teorileri üretirken her zaman gerçeklere uymayabilir.

Milletler sahip oldukları değerler, inançlar ve tecrübe ettikleri doğrultusunda yabancı⁴² olarak addettiği unsurları ötekileştirerek⁴³ kitle içinde bir özdeşlik sağlama amacı güder (Çevik, 2008: 154). John Stuart Mill'e göre millet, aralarında ortak paylaşım ve yönelimler (common sympathies) olan insanlardır. Bu ortaklığı sağlayan unsurlar çeşitlidir.

⁴¹ Elie Kedourie, milliyetçiliğin homojenliği empoze etmediğini, nesnel ve kaçınılmaz güçler tarafından dayatılan homojenliğin görünürdeki yansıması olduğunu ifade eder (aktaran: Gellner, 1983: 39, 46).

⁴² "Yabancı" kavramı yabancı olanın kendinden farklı olduğu biçimindeki olumsuz soyutlamayı içinde barındırır (Habermas, 2005: 18).

⁴³ Bütün ötekileştirilen yabancılar düşman değildir.

Örneğin etnik kimlik, dil, din, coğrafi sınırlar bu unsurlar arasında yer alır. Fakat milliyetçilik duygusunu asıl tetikleyen ortak tarih ve anılardır. Ortak tarih ve anılarla bir kitleden millet adında homojen bir birlik yaratılarak kamuoyu oluşturulur (Mill, 2001: 284-6). Politik olarak inşa edilen ve yeni bir kimliği tanımlayan “millet” kavramı kimin içeride, kimin dışarıda olduğunu belirler (Gülalp, 2007: 13). İnsanların belirlenen kıstaslar çerçevesinde millete dâhil edilmesi onları homojenleştirmek anlamına gelir (Habermas, 2005: 37, 65).

Homojenleştirme sürecinde dedikodu başkalarıyla ilgili veriler sağlar, diğerleriyle kurulacak ilişkilerin şeklini belirleyerek milli amaçlar doğrultusunda kitlelere yol gösterir. Anketlerde “Neden dedikodu yapıyorsunuz?” sorusuna en çok verilen cevaplardan biri “Dostumu düşmanımı bilmek için”dir; çünkü insanlar dedikoduyu kendi yaşamları için gerekli bilgileri elde etmenin bir yolu olarak görür (Kurtbaş, 2011: 34, 22). Daha önce değinildiği üzere; Shermer’in karşılık verme oyununa benzettiği süreç, kişileri çeşitli şekillerde sınırlar ve kuracağı ilişkiler konusunda yönlendirir. Bir toplumun arzularını, korkularını ve takıntılarını ortaya çıkaran, biz ve öteki ile ilgili veriler sağlayan dedikodu, topluluğun kurallarını anlamaya ve aktarmaya, böylece hangi hareketlerin kabul görüp hangilerinin eleştirileceğini öğrenmeye yarar (Kapferer, 1992: 112). Farklı gruplara karşı beslenecek duygular ve onlarla kurulacak ilişkilerin şekli bu veriler üzerine temellendirilir. Öteki hakkındaki görüşlerin ve inançların pek çoğu ortalarda dolaşan dedikodularla elde edilir (Köse, 2010: 184). Psikolojik, sosyolojik ve politik özellikler taşıyan dedikodunun kitleleri yönlendirme kapasitesinin böylesine yüksek olması iktidarların dedikoduyu kontrol ve baskı altında tutmasının en önemli nedenidir (Eroğlu, 2005: 205). Dedikodunun etkili bir politik yöntem olduğunu ilk keşfeden isim Max Gluckman’dır. Gluckman, insanları kontrol etme gücü olarak da tanımlanan dedikodunun psikolojik kitlelerin birliğini sağlayarak ve sürdürerek millet oluşum sürecinde etkin bir rol oynadığını ifade eder (Besnier, 1996: 545-6).

Temel kaygısı dengesini korumak olan insan (Gasset, 2011: 46), dengesini sağlarken dedikodu insana bilmedikleri konusunda bilgi sunarak güvensizlik ve endişe duygularını azaltır, dengesini sağlamasına yardım eder (Leblebici, 2009: 566). Böylece hedeflenen amaç ve amacı hedefleyen kitle bakımından eylemin değeri değişir/değiştirilir. Örneğin “dedikodu” kavramı toplumsal dilbiliminde ve antropolojide “sosyal bir grubun üyeleri arasındaki resmi olmayan iletişim” şeklinde tanımlanıp grubun birliğinin ve

değerlerinin devamını sağlayan güç olarak gösterilerek kendisine atfedilen olumsuz anlamlarından arınır/arındırılır (Malmkjaer, 1991: 348).

Sosyopolitik olan “millet” kimliğinin ana teması idealleştirme (Heater, 2007: 11). Söz konusu millet kendini olumlu yönde kurgularken diğer milletler genellikle değerden düşürülür ve dışlanır. O ana kadar birbirlerine yabancı olan insanlar yaratılan/var olan ortaklıklarla bir araya getirilir, yeni bir meşruluk temelinde sosyal entegrasyon olanaklı kılınır (Habermas, 2005: 19). İdealleştirmenin yoğun olduğu süreçte “biz”in “en iyi olarak” öne çıkarılması, ötekinin dedikodu niteliğindeki eylemlerle kötülenmesi anlamına gelir:

Atina'nın havalimanından kente doğru yol alırsanız birçok reklam afişi arasında kimseyi şaşırtmayan 'Dünyanın en güzel misafirperverliğini sunan Yunanistan'a hoş geldiniz' tabelasına rastlarsınız. Turizmi teşvik eden masum bir reklam değil mi? Oysa bu tür 'masum' ilanlar, ifadeler, nutuklar, resimler, şiirler, heykeller, karikatürler, müzeler, vb., etrafımızı sarıp sarmalayıp günlük yaşamımızın parçası olunca, 'biz' de, millet olarak, hiç fark etmeden mesajın içeriğine uyum sağlıyoruz, bu çevrenin bir parçası oluyoruz. Bilinçaltımızda 'en' olduğumuz inancı bir güzel yerleşir: en misafirperver, en hoşgörülü, en kahraman, en akıllı, en eski, vb. Tabii[i] en önyargısız ve en alçakgönüllü de! Örnek Yunanistan'dan; ama bu özellik tüm ülkelere ve milletlere özgü bir durumdur. (Millas, 2010: 7)

Kişiler bazen dedikoduyla kendilerine ait özellikleri başkalarına yansıtarak o özelliklerden kurtulduklarına inanırlar ya da bastırılmış olan duygularını bu yolla tatmin ederler. Dedikodu yapmanın ya da yapılan dedikodulara inanmanın altında yatan söz konusu neden sosyal psikolojide “ayna imgesi” denilen kavramla açıklanır. Kavrama göre çatışan taraflar kim olursa olsun aslında birbirlerine şaşırtıcı derecede yakındır. Her iki grubun da olumlu yanları kendine, olumsuz yanları düşmanına atfetmesine rağmen taraflar ayna gibi birbirlerini yansıtmaktadır. “Biz”in güvenilir, barışçıl, şerefli ve insancıl, “onlar”ın ise hain, kavgacı ve vahşi olarak nitelendirilmesi düşmana duyulan nefreti artırarak öldürme suçluluğunu azaltır (Moses, 2010: 104). Kendini, düşman olarak gördüğü ötekinin kötü, ülkesi ve milleti için zararlı olduğuna ikna eden insan öldürme karşıtı ahlaki duygularını bastırır. “Öznenefret” olarak adlandırılan durumun kaynağında insanların kendilerinden duydukları rahatsızlık vardır. Kimliklerini özümseyemeyenler kendi benlik parçalarını temsil eden başka kimliklere saldırır:

Çeşitli halklar karşı karşıya kaldıkları felaketlerin sorumluluğunu birbirlerinin üzerine atmaya başladılar. Araplar ilerleyememişse, bu elbette ki onları hareketsizliğe mahkûm eden Türk hâkimiyeti yüzündendi; Türkler'in ilerleyememesinin nedeniyse, yüzyıllardır Arap sultanı altında kalmalarıydı. Milliyetçiliğin birinci erdemi her sorun için bir çözümden çok bir sorumlu bulmak değil midir? Böylece Araplar yeniden doğuşlarının nihayet başlayacağı inancıyla Türk boyunduruğunu silkeleyip attılar; bu arada Türkler de

Avrupa'ya daha az ayakbağıyla daha kolay katılabilmek için kültürlerini, dillerini, alfabelerini, giyim kuşamlarını “Arap etkisinden kurtarma” işine giriştiler. (Maalouf, 2007: 69)

Rene Girard öfkeyle suçluluk arasında zorunlu bir ilişki olduğunu belirterek kişilerin ya da genel manasıyla toplumların ahlak temizliklerini sağlamak için kavrayışlarını tersine çevirdiklerini savunur. Dolayısıyla ahlak temizliği ölçeğinde en altta olan, kavrayış ölçeğinde en üsttedir (Girard, 2007: 74). Aziz Pavlus Romalılar'a yazdığı mektupta insanların başkalarını yargıladıkları her yerde aslında kendilerini mahkûm ettiklerini söyler; çünkü yargılayan kişi kınadığı şeyi muhakkak yapmıştır, yapmaktadır ya da yapacaktır (Kutsal Kitap, 2011: 1202). Bu sebeple Donald W. Winnicott insanın özü bakımından temelde düşmanına benzediği fikrini kabul ettiği takdirde işinin epeyce basitleşeceğini ifade eder (aktaran: Phillips, 2007: 57).

Bir grubun oluşması ve kimin kime karşı olacağı noktasında belirleyici olan kimin kimle özdeşleşeceği/özdeşleştirileceğidir. İnanılması istenen, güncelliğe bağlı olan ve resmi bir doğrulama olmaksızın⁴⁴ yaygınlaşan dedikodularla (Knapp, 1944: 22) özdeşleştikleri ile sıkı bağlar kuran insanlar hiçbir özdeşleşmesi olmayanları yine aynı dedikodularla öteki olarak kodlarlar.⁴⁵ Dedikodu iletişim boşluklarını doldurarak grubun eylemlerine anlam kazandırır, grubun değerlerini tanıtır, aidiyet duygusunu güçlendirir (Özarallı, 2011: 103). Bunları yaparken günah keçisini bir başka grubun sırtına yüklemek esastır. Düşmanın oy birliğiyle belirlenmesi ortak paylaşımları kolaylıkla oluşturur. Bir şeye karşı oy birliği, bir şey için oy birliğinden daha kolay sağlanır. Oy birliğinin zayıfladığı hissedildiğinde düşmana karşı yeni bir savaş başlatılır. Milli birliğin sağlanmasının en etkili yollarından biri yabancı ülkelerin kınanmasıdır. Kolektif bir eylem olan dedikodu, tehdit altındaki milli birliği yeniden sağlamak için güçlü bir kaldıraçtır, yayıldıkça grup kendi varlığı ve gücü hakkında daha fazla bilinçlenir (Kapferer, 1992: 167).

Günah keçisi/keçileri, masum bir topluluk olan “biz”i tanımlamanın ve “bizim” berbat durumumuzdan sorumlu olan suçluları saptamanın en etkili aracıdır. Evrensel bir

---

⁴⁴ Resmi doğrulama olmaksızın kısmı bütün dedikodular için geçerli değildir. Kimi zaman –özellikle seferberlik dönemlerinde– resmi otoriteler tarafından doğrulanan –ki doğrulama sürecinin bilginin doğruluk değeriyle herhangi bir ilgisi olmayabilir– dedikodular da bulunur.

⁴⁵ Milletlerin, oluşum süreçlerinde ortak düşman ve değer yaratımları üzerinden yaptıkları özdeşleşmeler kendilerini keskin tanımlarla nitelendirmelerine yol açar. Kişinin kendisini sadece “Türk” ya da “İngiliz” olarak tanımlaması sadece “Fransız” ya da sadece “Yunan” olarak kendini tanımlayan diğer topluluklara karşı düşman olmasına sebep olur (Bilz, 1991: 118). Elbette ki bir topluluk için dışarıda kalan bütün topluluklar düşman değildir. Süreçteki temel kıstas yaşananlardır.

davranış şekli olan “ötekileştirme” eyleminde aynı psikolojik kitlede yer alan insanlar düşman olan ötekini bütün şikâyetlerden, aksiliklerden ve belirsizliklerden sorumlu tutabilir. Söz konusu suçlamalar genellikle gerçek hayattaki tecrübeler üzerine inşa edilir. Yaşananlar aynı şekilde düşman hakkındaki yargılara yansıtıldığı gibi bazen abartılabilir veya olmayan şeyler olmuş gibi anlatılabilir. Örneğin Polonya’daki hastalıkların nedeni olarak görülen Yahudilerin orada olmadıklarında bile suçlanmaları onların salt kavramsal düzeyde olduklarının ve zarar veren yabancılar olarak icat edildiklerinin göstergesidir⁴⁶ (Hobsbawn, 2010: 206-7). Düşman yaratmak kurulan birliğin sağlam olması ve yaratılan biz uğruna savaşılması için hayati önem taşır. George Simmel öteki tarafa sırt çevirerek bazı düşmanların var olduğunu bilmenin bir politik bilgelik ürünü olduğunu söyler (aktaran: Hobsbawn, 2010: 208).

Sosyal bir süreç olan biz ve ötekinin yaratılmasında bir grup önyargısı geliştirmek için önce grup bilinci geliştirilir, gruplar ayrıştırılarak birbirlerinden izole edilir (Bilici, 2011: 4). Genellikle olumsuzluklarla yüklü olan “öteki” algısı⁴⁷ grubun çıkarları doğrultusunda geliştirilerek grup üyelerinin ortak değerlerle düşünmesi ve hissetmesi beklenir. Bu şekilde homojenleştirilen toplumlarda insanların değer dünyalarını değiştirmeye yönelik hamlelerde bulunan milliyetçilik, milletler arasında kültür mücadeleleri başlatır (İrem, 2008: 14). Kültür mücadelelerine sebep olan süreçte önce biz ve düşman olan ötekinin nitelikleri tanımlanır. Tanımlanan nitelikler keskin karşıtlıklar üzerine temellendirilir. Bir sonraki aşama ise “biz doğru olanız” ve “onlar yanlış olan”dır (Dicle Başbuğ, 2013: 67). Örneğin ulus-devletlerin homojen yapılarına zarar veren ve özel kolektif olarak adlandırılan azınlıklar kamusal kolektifin daima şüpheyile baktığı gruplardır (Walzer, 1998: 41). Azınlığın kendi kültürünü yaşama yolundaki her faaliyeti homojen yapının sakinleri tarafından endişeyle karşılanır; çünkü öteki olan özel kolektifin daimi amacı zarar vermektir. Ulus-devlet “en kötü” olan azınlıkları, “en iyi” olan egemen kültüre asimile ederek homojenliği tehdit eden düşman unsurları ortadan kaldırmaya çalışır.

İnsan ilişkilerinin biz ve öteki olarak sınıflandırılmasının nedeni, her türlü toplumsal ilişkinin “biz” olmayanın “biz” için dost ya da düşman olduğunun belirlenmesiyle “biz”den yana ya da “bize” karşıt ikilemiyle şekillendirilmesidir. “Biz”

⁴⁶ Elbette ki bu suçlamalar öncesinde yaşananların sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir. Ama sonrasında Yahudilerin orada olmadıklarında bile suçlanması yargıların gerçeklik üzerine inşa edilmiş olsa bile sonrasında abartılarla, saptırmalarla değiştirildiğini gösterir.

⁴⁷ Yaratılan bu algı genellikle onların gerçekte ne olduklarından çok grubun onlara attığı kimliklerin bir yansımasıdır.

topluluğu düşman hakkındaki iddiaların gerçekliğini sorgulamaz; “biz”den işittiklerine mutlak bir şekilde inanır. Sözde gerçekliği oluşturan işitilenler güçlü bir toplumsal dayanışma içindeki topluluk tarafından öyle söylendiğini duydukları için söylenir. Kurbanların açıkça belli olduğu dedikoduda failer anonimdir (Bostancı, 2011: 264):

İşte burada tuhaf bir kişisizliğin belirtisi olan o –ir eki var, sanki bizim içimize yerleşmiş, bizim bileşenimiz olan, bizim yalnızca dile getirdiğimiz fikirleri düşünen birini anlatıyor. Öyleyse, *söylenir* dediğim şeyi söyleyen kimdir? Hiç kuşkusuz, içimizden her birimiz, ama o “söylediğimiz şeyi” söyleyişimiz tıpkı polis memurunun yolumuzu kesmesi gibidir; kendi hesabımıza değil, o ele avuca gelmez, belirsiz ve sorumsuz özne hesabına söylüyoruzdur, *herkesin, toplumun, topluluğun* hesabına. Kendi bireysel zihin berraklığımdan değil de, söylenen şeyleri ve yürütülen fikirleri yineleyerek yaşadığım oranda, yaşamım benim yaşamım olmaktan çıkar, olduğum son derece bireysel kişi olmaktan çıkarım, toplum hesabına hareket ederim; bir toplumsal robot olurum, artık *toplumsallaşmışımdır*. (Gasset, 2011: 161)

“Dedikodu” kelimesi “de-” ve “ko-” fillerinin geçmiş zamanın hikâyesi kipiyle çekimlenir. Kişiyi geçmiş zamana yönlendiren kelime anlambilimsel olarak üçüncü bir şahısa dikkat çeker. Dedikodu yapan kişi muhatabına gizli özne konumunda olan üçüncü bir şahıstan bahseder: (O) de-di, (O) ko-du (Demirci, 2004: 12). Dedikodu sürecinde bir başlangıç, bir kaynak varsa bile dedikoduları çıkaran her zaman diğer/belirsiz kişilerdir (Kapferer, 1992: 63). Dedikoduyu üreten kişi alıcılarını tanımazken, alıcılar tanımadıkları birinin yaptığı dedikoduyu bilgi olarak kabul eder (Çaylı, 2008: 24). Dedikodunun temel özelliklerinden olan iddiaları ortaya atan belirsiz/gizli özne toplumun “biz” ve “öteki” algısının işleyiş sürecinde de aynı şekilde kendini gösterir.

Günümüze dek birçok uygarlığı yok eden “ötekileştirme çığırkını laf cambazları” (Gasset, 2011: 232) insanları düşünme yetisinden alıkoyarak gerçek olmayan birçok telkine maruz bırakabilir. Dışarısının olası tehdit ve tehlikelerine karşı sözde tehdit ve tehlikeler yaratılarak kitlenin aynı düşman karşısında güdülenmesi sağlanır. Kişileri yaratan kişilerarası ilişkiler olduğu için kitleleri oluşturanların kim olduklarına dair algıları ötekiyle çatışma anlayışlarına içkindir (Felski, 2010: 45-6). Onları başarıya ulaştıracak en iyi yol yabancı bir milletin ya da milletlerin kötülenmesidir (Russell, 2013b: 166). Kimi zaman gerçeklerden uzaklaştırılan kitleye sunulan alternatif çözüm mitos ve söylenlerden başka bir şey olmayabilir (Gasset, 2011: 46-7). Rastlantıya bağlı olmayan dedikodular karşı tarafın en zayıf noktalarını kullanarak inandırıcılık kazanır, akla yakın görünür (Kapferer, 1992: 276). Bununla beraber bir fikrin kitle üzerinde tesir göstermesi için doğruluğunun ispat edilmesine gerek yoktur. Aksine ispatlarla sunulan fikirler çoğunluk üzerinde oldukça etkisizdir (Le Bon, 2012: 48, 142). İnsanların en zayıf tarafları sormadan,

araştırmadan, düşünmeden inanmak konusundaki eğilimleridir. Bu eğilim kişinin inandıkları ile gerçekler arasındaki mantık bağına sorgulamasına (Bostancı, 2011: 263); dedikoduların güvenilir bilgi kaynaklarından daha etkin ve hızlı çalışmasına neden olur (Arabacı, 2012: 175).

Kolektif mantık aralarında yalnızca görünürde bağlar bulunan ve birbirlerine benzemeyen şeyleri birleştirerek şeylerden doğrudan doğruya genel neticeler çıkarabilir. Eskimo şeffaf bir cisim olan buzun ağızda eridiğini pratik deneyimiyle bilir. Bu sebeple buz gibi şeffaf olan camın da ağızda erimesi gerektiğini düşünür. Patronunun kendi sırtından çıkar sağladığını görerek bütün patronların çalışanlarının zararını gözettiğine inanan bir işçinin düşünceleri de çağrışım kanununa tabidir (Le Bon, 2012: 50). Çağrışım yoluyla her şeyi ve herkesi genellemek, onlara gelişigüzel kimlikler yakıştırarak bunları çeşitli yollarla diğerlerine aktarmak etnik dedikodunun özelliklerinden biridir. Dünyada aynı dili, aynı dini veya aynı kültürü paylaşmasına rağmen birbirinin eşi iki insan yoktur. Bu gerçeğe çok az insan karşı çıkar ama herkes bu böyle değilmiş gibi davranır. Birbirlerinden farklı insanlar aynı kefeye konup onlara cinayetler, toplu eylemler, ortak görüşler yüklenir:

“İngilizler yağmaladı...”, “Yahudiler el koydu...”, “Siyahlar ateşe verdi...”, “Araplar reddediyor...” Filan ya da falan halk hakkında “çalışkan”, “becerikli” ya da “tembel”, “kuşku verici”, “sinsi”, “kibirli” ya da “inatçı” diyerek duygusuzca yargılarda bulunur[ruz] ve bu da kimi zaman kanla sona er[er]. (Maalouf, 2007: 24)

Böylece meşru bir eğilimi yansıtmakla başlayan kimliğin zamanla bir savaş aleti haline gelmesi ve süreç içinde öteki algısının değişmesi mümkündür. Örneğin 1980’ e gelirken gururla Yugoslavım deyip Bosna-Hersek Özerk Cumhuriyeti’nde yaşadığını belirten bir adam bu tarihten on iki yıl sonra Yugoslav olduğunu söylemekten rahatsızlık duyarak kendini Boşnak ve Müslüman olarak tanımlar. Aynı adamın yirmi yıl sonra kendini nasıl tanımlayacağı ise meçhuldür; çünkü yaşamı boyunca ona masallar anlatılmıştır ve anlatılmaya devam edecektir: Yugoslav olduğu ve diğerlerinin kötü olduğu; Müslüman olduğu ve Yugoslavların kötü olduğu, her koşulda “biz” olarak kabul edilen kimliklerin ötekilerden son derece üstün olduğu. Hatta anlatılanlar onu Kabil’deki insanlarla Trieste’dekilerden çok daha fazla ortak yanları olduğuna bile inandırır (Maalouf, 2007: 17-8).

Kitlelere telkin edilmek istenen düşüncelerin onlara benimsetilmesi sürecinde dedikodunun da özellikleri olan iddia, tekrar ve yayılma olmak üzere başlıca üç yöntem

kullanılır (Le Bon, 2012: 97). İddia açık ve deliller sade olmalıdır. Öne sürülen iddialar ispattan ne kadar uzak olursa hüküm de o oranda etkili ve büyük olur. Tekrar yöntemiyle iddialar kişilerin bilinçaltına yerleştirilerek kısa bir sürede doğruluğu tartışılmayacak hakikatler halini alır. Bir zaman sonra ortaya kimin attığının bile unutulduğu iddialar bilimsel olarak gerçekliği ispatlanmış bir kanun gibi değer kazanır:

En iyi çikolatanın X marka olduğunu yüzlerce defa okuduğumuz zaman, bunun birçok defa söylendiğini düşünür ve nihayet okuduklarımızın bir gerçek olduğuna kanaat getiririz. Y markalı tozun en büyük kimselerin hastalıklarına iyi geldiği yolundaki binlerce şahidin onaylamasına bakarak, biz de aynı hastalığa tutulduğumuz zaman Y markalı tozu denemeye kalkarız. Aynı gazetede filan adamın tam bir alçak ve falan adamın çok namuslu bir kimse olduğunu okuya okuya nihayet bunların bu nitelikleri gerçekten taşıdıklarına kanaat getiririz, şu şartla ki, bu iki sıfatı bu adamlar için tersine kullanan, o gazeteye muhalif olan başka bir gazeteyi sık sık okumayalım. İddia ve tekrar hayatta mücadele edebilmek için en kuvvetli vasıtalarıdır. (Le Bon, 2012: 98)

Ortaya atılan ve tekrar edilen iddialar kitle arasındaki iletişim ağıyla –sözlü, yazılı veya görsel– hızlı bir şekilde yayılır. Bir grup, etkili bir değiş tokuş ağıyla ne kadar kaynaştırılmış, biçimlendirilmiş ve bağlanmışsa orada dedikoduların dolaşması o kadar kolay olur (Kapferer, 1992: 78). Bu sebeple fiziksel kitlelerden ziyade psikolojik kitlelerde dedikoduların yayılma hızı daha yüksektir. Hızlı bir şekilde yayılan dedikodular kısa sürede gerçekliğe sızarak zihinlerde kalıcı imgeler bırakıp kalıp yargılar yaratır:

[Türkün] “Moskof Gavuru”[n]a, Moskovalı “Anlayışsız Türk” ile karşılık verir. Bu tür kanılar, imgeler hızla oluşabilen fakat kolay değişip silinmeyen, toplumsal değer yargılarıdır. Kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa geçerler, toplumun dilinde yaşar, yaşlanır, katmanlaşırlar. Bir ülkenin öz-kimliğini değiştirmek, dış ülkelerdeki taşlaşmış imgeleri değiştirmekten sanki daha kolay gibi görünür. (Güvenç, 2003: 287)

Genellikle diğer topluluğun/toplulukların yaptıkları konusundaki dedikodulardan beslenen milli bilinç, bir kalabalık içinde bulunma halinin verdiği yenilmezlik ve tehlikede olmama duygusuyla (Kapferer, 1992: 131; Le Bon, 2012: 43) ulus-devletleri yaratır. Ulus-devletin yaratılmasında olumlu etkisi olan her unsur sürece dâhil edilirken olumsuz unsurlar yasaklanır, dışlanır veya örtbas edilir. Örneğin Japonya’da monarşiyi kayıtlı tarih boyunca tekelinde bulunduran İmparatorluk soyunun sembolik Japonluğu milliyetçi amaçlar için İmparator’dan yararlanılmasını kolaylaştırır. En eski kraliyet mezarlarında yapılan kazıların ailenin başlangıçta Koreli olduğuna dair güçlü deliller sunması Japon hükümetinin bu alanda yapılacak yeni kazıları engellemesine neden olur (Anderson, 2011: 112). Magna Carta’yı dayatan baronların İngilizce konuşmamalarına ve kendilerini İngiliz diye tanımlamamalarına rağmen yedi yüz yıl sonra Birleşik Krallığın dersanelerinde yurtseverler olarak tanıtılması ve Endonezya’nın başkanı Sukarno’nun bir XX. yüzyıl icadı

olan Endonezya için 350 yıldır tahammül edilen bir sömürgecilikten bahsetmesi aynı durumun başka örnekleridir (Anderson, 2011: 134, 25). Sukarno tarafından iddia edilen sömürgecilik bir ülkenin diğerleri tarafından ne şekilde mağdur edildiğinin mesajını verir. Mağdur psikolojisi tehlikelidir. İlk adımı kendine acıma, ikinci adımı içinde bulunulan durum için karşı tarafı suçlama, üçüncü adımı ise bunu önlemek için harekete geçmedir (Alçı, 2010). Mağdur edilen intikam ve hınç diline kilitlenerek aşağılanmış olanın yarı başkalarını nasıl aşağıladığını, mazlumluğun baskıcı iktidarların temel harcına nasıl dönüştüğünü gözler önüne serer (Gürbilek, 2008: 13).

Milletlerin icat edilmiş olmaları veya hayal edilmeleri bu oluşumlara inananlar için onları sahte yapmaz. Aynı şekilde milletlerin kendi lehlerinde, düşmanlarının aleyhlerinde ürettikleri mitlerin asılsız olduklarının belirlenmesi onların etkilerini azaltmaz (Özkırımlı, 2013: 263). Fred Halliday nefret mitlerinin milletlerin düşmanları için söylediği yalanlardan oluştuğunu, bunun bilinmesine rağmen insanlar arasında güç ve gerçeklik kazandığını belirtir (1998: 18). David Miller da milliyetçiliğin kendi amaçları doğrultusunda geçmişi mitleştirdiğini, vatanseverliğin kutsanması için yaratılan mitlerin bir bölümünün tamamen uydurma, bir bölümünün ise gerçekten yaşanmış olayların abartılı versiyonları olduğunu ifade eder (1995: 35-7). İdeolojilerin, liderlerin, hatta bütün toplulukların basit araçları olmayan mitler, güçlü işaretler ve açıklamalardır, sonraki kuşaklarda duygu yaratabilme kapasitesine, uygun zannedilen rasyonel kullanımlarının çok daha ötesinde patlayıcı bir güce sahiptir:

Geçmişe dönmek gereklidir; gelecek kuşakların hafızasında yer almak ölüm tehdidinin son bulması gibi görüldüğü için, ölümsüzleşme ihtiyacımız için gereklidir. Umutlarımız atalarımızın anılarının arkasında yatar. Bizden önceki babalarımızın hikâyeleri gibi, bizim oluşturduğumuz hikâyenin de 'tarih' olmasını gerektirir. Bu anlamda, tarih kaderin ön koşuludur, ölümsüzlüğümüzün güvencesidir, sonraki kuşaklar için derstir. *Biz*, gelecek kuşaklar ve ailelerimizin soyu yoluyla yaşadığımız için, tarih ve dersleri bize ait olmalı ve ortak hikâyemizi anlatmalıdır. Bundan dolayı, bekamızı kesinleştirmek için, mitlerimiz, anılarımız ve sembollerimiz sürekli yenilenmeli ve sürekli yeniden anlatılmalıdır. Ulus, soyumuzun her kuşağı aracılığıyla hikâyemizin sürekli olarak yenilenmesi ve yeniden anlatılması anlamına gelir. (Smith, 2002: 265)

Mitlerin gerçek olduklarına olan eğilimin sebebi mitlerin insanların benzemek istedikleri örnek tipler yaratmasıdır (Miller, 1995: 37). "Milliyetçilik" ideolojisi bağlamında yaratılan örnek tipler milletini her şeyden çok seven, onu düşmanlardan koruyan, gerekirse milleti için canını feda eden vatansever karakterlerdir. İdeal tipolojiler ve azılı düşmanlar yaratan mitler toplumların kolektif belleklerinin bir parçasıdır. Kolektif bellek ortak deneyim ve varsayımlar oluşturarak bireylerde standartlaşmayı esas alır; egemen ideolojinin yarattığı

düzeni ve düşmanları meşrulaştırır (Connerton, 1999: 10). Belleğin kendisiyle ilgili olarak bugüne ilişkin algımız ve eylemlerimiz geçmiş hakkındaki bilgimize dayanır:

Günümüzün dünyasını, geçmişin olaylarıyla ve nesnelere nedensellik bağlantıları içindeki bir bağlamda, yani geçmişin, o anda yaşamadığımız olayları ve o anda algılamadığımız nesnelere bağlamında yaşarız. Bu da şimdiki zamanı, çeşitli geçmiş yaşantılarımızdan hangisiyle bağlantısını kurabilirsek ona göre yaşayacağımızı gösterir. Bu durumda, geçmişin günümüzden süzerek çıkarma gücüyle karşılaşırız; bu yalnızca bugünün etmenlerinin geçmişe ilişkin anımsamalarımızı etkilemeye (kimileri “çarpıtmaya” diyebilir) yatkın olmasından doğan bir güçlük değildir; geçmiş etmenlerin, günümüzle ilgili deneyimlerimizi etkileme ya da çarpıtma eğiliminden kaynaklanan bir güçlüktür de. Bu sürecin, yaşantımızın en ince noktalarına ve günlük ayrıntılarına dek uzandığı da belirtilmelidir. (Connerton, 1999: 9)

Paul Connerton kolektif bellekle oluşturulan ortak tarihi küçük bir yerleşim tipi olan köyle örneklendirir. Köy, kendi komünal tarihini kurarken bu tarihi bilinenler üzerine inşa eder. Her şeyi bilmenin mümkün olmadığı bir ortamda bilinenlerle bilinmeyenler arasındaki boşluğu dolduran ise dedikodudur. Köy halkı yapılan dedikodularla köyün portresini çizer ve bu eylem sona erdirilmeden sürüp giden bir etkinlik halini alır (Connerton, 1999: 32). Köy tipiyle anlatılan ortak tarih ve kolektif bellek yaratma durumunu ulus-devletlere genellemek mümkündür. Bir milletin yaratılmasının ve devamının sağlanmasının gereklerinden olan kolektif belleğin oluşumunda dedikodunun yardımıyla bilinenler aynen alınır ya da değiştirilir, bilinmeyenler ise sözde bilinir kılınarak boşluklar süreci meşrulaştıracak bir şekilde doldurulur. Nerede bilgi eksikliği varsa dedikodu oradadır, sırların yarattığı anlam boşlukları birbiriyle ilgisi olmayan imge ve çağrışımlarla doldurulur. Dedikodu, yarım yamalak bilgiyi kategorileştirerek hayali nesnelere dönüştürür ve bildik kavramlarla ilişkilendirerek olup biten hakkında konuşulur hale getirir (Solmaz, 2006: 567). Böylece kolektif belleğe ait olan, biz ile öteki arasındaki farkları görünür kılan, üyelerine grup kimliklerini açıklayan, bizi haklı gösteren anılar ve mitler inşa edilmiş olur (Smith, 2002: 22, 37). Söz konusu inşa sürecinde düşmanla ilgili olumsuz gerçeklerin ifşa edilmesi, olan olayların saptırılması veya olmayan olayların olmuş gibi anlatılmasıyla devreye giren dedikodu her ne kadar olumsuz bir eylem olsa da “milliyetçi” ideolojinin hedeflediği ulus-devlet oluşumu için gereklidir. Çünkü “biz”i meydana getirmenin en önemli koşullarından biri somut düşman/düşmanlar yaratmaktır.⁴⁸

---

⁴⁸ Düşman/düşmanlar genellikle yaşanmışlıklar üzerinden var olur; fakat sürece saptırma, abartı ve yalanlar da dâhil edilebilir. Dedikodu, grup üyelerinin var olan ya da belirlenen düşman karşısında ortak yargılara sahip olmasını, ortak bir tavır almasını sağlar, düşman algısını genele yayar.

2.3 Türk Milliyetçiliği

Türkiye’de işgalci güçlere karşı verilen milli mücadelede ve tanımlanan millet modelinde dinsel motiflerden yoğun bir şekilde yararlanır (Uzun, 2003: 149; Georges-Gaulis, 1981: 70). Dinin rolünün belirleyici olduğu Türk milliyetçiliğinin oluşum evresinde Türk tanımı etnisite ya da konuşulan dille değil, dinle yapılır. Bu bakış açısına göre sadece etnik Türkler değil, Kürtler, Çerkezler ya da Boşnaklar gibi diğer Müslüman gruplar da Türk olarak görülürken, özellikle Ermeni, Rum ve Yahudilerin dâhil olduğu gayrimüslimler Türkçe konuşsalar dahi Türk sayılmazlar (Çağaptay, 2007: 86).

Köprülüzâde Mehmet Fuat, Halide Edib Adıvar’ın Türk milliyetçiliğini Anadolu sınırları içine hapseden yaklaşımına karşı çıktığını belirterek Türk milleti tanımını din ve dil kıstaslarını kullanarak yapar. “Türk”ün bir ırk unvanı değil bir millet adı olduğunu söyleyerek dininin ve dilinin kendisine uyanlarla bir biz oluşturulabileceğini; onun dışındakilerin öteki olduğunu savunur (Köroğlu, 2004: 456-60). Coğrafya olarak daha geniş bir alanı kapsayan Turancı yaklaşım, kaybedilen topraklarla birlikte büyük ölçüde Adıvar’ın savunduğu Anadolu coğrafyasıyla sınırlandırılan Türk milliyetçiliğine dönüşür. Yaşanan dönüşümde, Birinci Dünya Savaşı’nda alınan yenilginin önemli bir payı vardır. Turancılık düşüncesi bu yenilgiyle beraber ütöpik bir ideoloji olarak görülmeye başlanır ve hâlihazırda elde bulunan toprakların kaybedilmemesi için daha gerçekçi olan Anadolu görüşü benimsenir.

Somut bir “biz”in yaratılması için kurgulanan topluluğun karşısına yerleştirilecek düşman ya da düşmanlara olan ihtiyaç Türk milliyetçiliğinin oluşum sürecinde dedikodu mekanizmalarının da yardımıyla belirlenir. Geçmiş ve yaşanan zaman temelinde farklı grup kimlikleri ötekileştirilir. Yeni oluşturulacak toplumun farklı kimliklerden arındırılması sağlanarak insanların “en yüce” kimlik olan Türk kimliği altında birleşmesi/birleştirilmesi amaçlanır. Milli kimliğin ve yurttaşlar topluluğunun inşasının nihai hedefi olan “biz” bilincinin yurttaşlar tarafından içselleştirilmesi, söz konusu bilincin besleneceği bir öteki olmadan gerçekleşemez (Üstel, 2011: 209). İçeride ve dışarıda yaratılan düşmanlar, Türk olarak nitelenen insanların ortak bir amaç için birleşmelerinin tetikleyici gücü olur ve kusursuz bir kimlik sergilemelerini sağlar:

Bu nedenle, o kadar nefret ettiğimiz (nefret etme eğitimi aldığımız) “öteki” (Frenk, azınlık, herhangi bir şey olabilir – konjonktüre göre) bizim için aynı zamanda vazgeçilmez, onsuz edilmez bir varlıktır. Çünkü kendi bütünlüğümüzü ancak onunla koruyabiliyoruz. O olmasa

“biz”im *de* kötü olabileceğimiz ihtimali ortaya çıkacak. Onun için her türlü kötülük *bize dışarıdan* gelir: “ecnebi”den, “kâfir”den, “azımlık”tan v.b. (Belge, 2013: 33-4)

Böylece düşmanlar yaratılır veya var olan düşmanlar görünür kılınır. Çünkü insanlar, kendilerini bir arada tutan bağların kopması endişesiyle düşmanları olmamasından korkar (Temelkuran, 2006). Düşmanı olmamak demek öteki üzerinden tahayyül edilen topluluğun yok olması demektir.

Millet kültürünün henüz inşa sürecinde olduğu dönemde farklı ideolojilerin dönemsel olarak ağır basması “biz” ve “öteki” algılarının sürekli değişmesinin nedenidir. Dönem dönem yaşanan olaylar sebebiyle etkileri artan veya azalan bu ideolojiler Osmanlılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türk milliyetçiliğidir. Çok milletli imparatorluk yapısının çökmesini engellemek için benimsenen Osmanlılık, ayrılıkçı milliyetçi hareketler sonucunda yaşanan isyanlar, savaşlar ve toprak kayıplarıyla etkisini kaybeder. Özellikle Balkan Savaşları, Osmanlılık fikrinin terk edilmesinin en önemli nedenidir. Diğer bir ideoloji olan İslamcılık II. Abdülhamit döneminin hâkim tavrıdır; fakat Birinci Dünya Savaşı’nda Arapların Osmanlı İmparatorluğu’na ihanetleriyle etkisini yitirir. Batıcılık ise Türk milletinin mücadele ettiği Batı’yı örnek alarak başka bir biçime girmesi değil aslına dönmesi olarak kabul edilerek Türk milliyetçiliğine eklenir. Böylece hem yeniliklerden yararlanılmaya devam edilir hem de Batı’ya karşı bağımsızlık mücadelesi veren Türklerin sorunu çözülmüş olur (Öztürk, 2013a: 19). Türk milliyetçiliğinden bahsetmenin Hıristiyan Balkan halkları ile Arnavut, Arap, Kürt gibi Müslüman halkların milliyetçiliklerinin tahrikine neden olarak “ittihad-ı anasır”⁴⁹ ilkesini zedeler endişesi, önceleri bu fikrin yayılmasını engeller ve gelişimini geciktirir (Köroğlu, 2004: 104). Balkan halkları ile Arapların ihanetinin yarattığı hezimetin şoku atlatıldıktan sonra Osmanlılık ve İslamcılık fikirleri geride bırakılır. Bunun yanı sıra aynı olumsuzluklar Türk milliyetçiliğinin itici gücü haline gelir. Zararların ortak ve yaygın olması insanları Türk milliyetçiliği hususunda düşünce birliğine götürür (Georges-Gaulis, 1981: 24). Türk milliyetçiliği öncelikle korunma ihtiyacından doğan ve Batı milliyetçiliğinin saldırganlığına karşı geliştirilen bir tavrıdır (Dizdaroğlu, 1964: 15-7).

Batı karşısındaki yenilgiler, imparatorluk içinde yaşanan ayrılıkçı hareketler ve vatanın işgaliyle şekillenen dönemde geliştirilen tepkisel dönüşüm, toplumun topyekûn denetimini ve değişimini hedefleyerek bir biz meydana getirmeye çalışır. “Biz”

⁴⁹ II. Abdülhamit tarafından ortaya atılan ilke Osmanlı İmparatorluğu’nu oluşturan milletleri güçlenen milliyetçilik akımına karşı eşit birer unsur parça olarak tanımlar ve bir bütün oluşturmaya çalışır.

duygusuyla toplumsal kaynaşmayı sağlayan Türk milliyetçiliği birliğini tehdit eden grupları görünür kılar. Bu süreçte en önemli rolü imparatorluk arka planı oynar. İmparatorluğun yıkılışında etkin olan yabancı devletler ve azınlıklar ile Anadolu'yu işgal eden milletler düşman olarak konumlandırılır. Eski yönetimin ve rejimin yargılanmasının yeni düzenin kurucu eylemi olması (Connerton, 1999: 17) düşman yaratma sürecine İttihat ve Terakki Partisi ile Osmanlı saltanatını da dâhil eder. Halkın ve milli bağımsızlığın düşmanı olarak tanımlanan saltanat ailesi ve yanlıları “baş düşman” olarak nitelendirilir. Abdülhamit “zalim”, Vahdettin ise “hain”dir. İttihat ve Terakki yönetimi ise ülkenin işgal edilmesinin sorumluları arasındadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 EDEBİYAT

“Edebiyat”, İngilizceye XIV. yüzyılda okuyarak edinilen kibarlarca özgü bilgi anlamıyla girer. XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren yazma pratiğini ve mesleğini anlatan bir anlam kazanır. Aynı tarihlerde milli edebiyat düşüncesi gelişmeye başlar. Böylece sanat, estetik, yaratıcı ve düşsel sözcüklerinin modern bileşimi olan edebiyat toplumsal ve kültürel tarihle şekillenir (Williams, 2011: 221-5).

Çeşitli işlevleri olan edebiyat güçleri ellerinden alınmışların, seslerini duyurmak isteyenlerin bir direniş aracı olduğu gibi iktidarların öznellikleri ve kimlikleri otoriter biçimlerde kurmasına yardım ederek baskılara aracılık eder. Rita Felski edebiyatın işlevlerini “tanıma”, “büyülenme”, “bilgi edinme” ve “şok yaratma” olarak dört ana başlık altında toplar. Kişi, kurmaca metnindeki karakter veya karakterlerle özdeşleşerek kendini tanır. Edebi eserler, kendini tanıma/tanıtma sürecinde etkileyicilikleri ölçüsünde kişiler üzerinde genel bir etki yaptığında toplumsal hareketlere ivme kazandırır. Tanıma, insanın muhakkak ona Tanrı tarafından bahşedilmiş kusursuz özelliklerini tanıması yönünde değildir. Çünkü söz konusu süreç vahiy dünyasında değil, insan eyleminin dağınık ve sıradan dünyasında gerçekleşir (Felski, 2010: 55-67). Metinleri, dünyayı ve kendini anlamlandırmaya çalışan insan bunu yaparken olumsuz özelliklerle yüklenebilir. Diğer bir işlev olan büyülenmede ise okur, kurmacanın içine çekilerek anlatılan dünyaya dâhil olur. Böylece kişi, eleştirel düşünceye kapalı hale gelebilir, aklını fikrini kaybedebilir, gördüğü şeyi ciddi ve akli başında bir incelemeye tabi tutmak yerine onun ayartısına kapılabilir (Felski, 2010: 74). Büyülemenin gücüyle bir avuntu ve sığınak yeri işlevi gören kurmaca metinler, okurun gerçek dünyadan uzaklaşıp metnin dünyasının gerçekliğini hâlihazırdaki dünyalarına aktarma gayreti içine girmesine sebep olabilir. Bilgi amaçlı okuma tarzında edebi eserler okur için geçmişe veya başka yerlere dair bilgileri öğrenme kaynağıdır. Kaynaklık noktasında edebi eserin hakikati ne derece yansıttığı değişebilir. İdeolojik eleştiri pratiğıyle edebi metinlerin toplumsal koşullara ilişkin gerçeklikleri gizlediğı ve bilinçli bir şekilde çarpıttığı iddia edilir (Felski, 2010: 99-100). Bazı sanat eserleri “bir üçkâğıt ve utanmazca bir uydurma” olarak nitelenir ve okurun yanlış bilgilenmesine sebep

olur. Algı yaratma mekanizmaları yanlışsız olmayan edebi anlatılar, “olanı görmek”ten ziyade “olarak görme”ye yatkındır (Felski, 2010: 117-130). Bu sebeple edebiyatın kendi ile gerçek deneyim arasındaki tüm karmaşık ilişkilere değinen anlamlarından biri “gerçeklere ilişkin araştırma yerine kitaplardan alınan güvenilmez tanıklık”tır (Williams, 2011: 227). Şok, tiksinti, nefret, dehşet gibi olumsuz duygular yaratarak metin aracılığıyla aktarılmak istenenin etkili bir biçimde aktarımını sağlar. Okurların sahip olduğu farklılıklar ölçüsünde başarı ihtimali değişen yöntem, aşırı şok edici olduğunda etkilerini vaktinden önce göstererek kamikaze misali kendini yok eder (Felski, 2010: 129-65).

Matbaayla yaygınlaşan edebi üretimi devletin kültürel ideolojik aygıtı olarak nitelendiren Louis Althusser, ideolojik mücadelenin “baskı aygıtları” ve “ideolojik aygıtlar” olmak üzere iki koldan ilerlediğini söyler. İlki, baskı ile iktidarın egemenliğini sağlarken diğeri insanların rızasını kazanarak egemenliği sürdürür. Kendinden öncekini yutan, son derece emperyalist bir etkinlik olan edebiyat (Ong, 2012: 25) estetik vasıfları sayesinde estetik-üstü amaçlara hizmet edebilir (Felski, 2010: 14). Edebi eserlerin dinamiğini belirleyen ideolojilerdir ve bu eserler edebiyatın söz konusu iki işlevinde – iktidarın lehinde ve aleyhinde– de ideoloji üreten aygıtlardır (Dicle Başbuğ, 2013: 32). İdeolojik edebiyat, mevcut durumu korurken veya mevcut duruma karşı savaş verirken onun için tehlike yaratan bütün hareketlerin önünü kesmeye çalışır; bu süreçte okuyucu ve metin arasındaki etkileşim edebiyatın işlevine bağlı olarak savunulan ideoloji merkezlidir (Davis, 1987: 225).

3.1 Edebiyatın Milli Birlik İnşasında ve Seferberlik Hallerinde Propaganda Amaçlı Kullanımı

Farklı dilleri konuşan insanlardan kamuoyu oluşturmak mümkün değildir. Bu sebeple kamuoyunu oluşturan ortak dil ulus-devlet sürecinin ilk aşamasıdır. Bakış açısı ne olursa olsun millet oluşumunda dilin durduğu kritik nokta “millet” kavramının tanımlanmasında dil vurgusunun muhakkak yapılmasını gerektirir. Dolayısıyla dilin sanatlı kullanımı olan edebiyat da milliyetçiliği kitlelere aktaran güçlü bir silah olarak süreçte yerini alır. Ulus-devlet sürecinin B evresinde milli ajitasyon yapabilmek ve kurgulanan millet hayalini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyulan kitlenin desteği edebiyatın propagandif şekillerde kullanılmasıyla sağlanır (Hroch, 2011: 65-195). Yazılı bir “milli dil” bilinçli ve kasıtlı ideolojik mühendislikle beraber insanların homojenleşmesini ve tektipleşmesini içerir (Hobsbawn, 2010: 116-7). Bütün milliyetçiliklerin erken

aşamalarında aydın kesimin en çok ilgi duyduğu alan edebiyat olur. Milli özlemler siyasetle beraber edebiyat ve sanat düzeyinde biçimlenmeye başlar (Belge, 2011: 109).

Modernist bir proje olarak ulus-devlet inşa edilirken geçmiş, edebi eserler aracılığıyla yeniden yorumlanır, söz konusu eserlere konu olacak kahramanlıklar ve mitler seçilir, diğer milletlerin imgeleri oluşturulur (Beller, 2007: 11). Milli edebiyat sürekli var olmuş olan güçlü bir millet fikri yaratarak kitleye yol gösterir (Bhabha, 2003: 1-4). Ulus-devleti meydana getirecek millet unsurunun kimlerden oluşacağı ve oluşumun hangi araçlarla inşa edileceği meselelerini gündeme getirir. Yorumlama ve üretimlerin aktarımı bakımından edebi eserlerin yayılımını hızlandıran matbaa gibi teknolojik olanakların varlığı büyük önem taşır. Matbaa pratik bir imkân haline geldiğinde insanların kendi yaşam ve deneyimlerinin ötesinde bilgi edinme kapasitesi ve kamusal bilginin üretilmesi konusundaki düşünceleri sarsar (Gernber, 2010: 75). Francis Bacon matbaanın dünyanın görünüm ve durumunu değiştiren üç büyük icattan –matbaa, pusula ve barut– biri olduğunu ifade eder (Eisenstein, 1968: 1). Yeni milli oluşumların hayal edilebilirliğine olumlu etkide bulunan asıl faktör olan matbaa “okur-yoldaşlar”ın tarihi kitaplara, edebi eserlere kolayca sahip olmasını ve fikirlerin yayılmasını sağlar. İnsanlar bu eserler aracılığıyla milli toplulukların nüvelerini biçimlendirir (Anderson, 2011: 49-60). Milletler teknolojik gelişmelerin belirli bir aşamasında vardır. Standart milli diller matbaa, kitlesel okuryazarlık ve kitlesel eğitimden önce ortaya çıkmış şeyler değildir (Hobsbawn, 2010: 24-5). Bu sebeple milliyetçi ideolojiler bağlamında teknolojik gelişmelerin, yayılma ve gelişmelerine verdiği imkân dâhilinde dilleri; bayraklar, milli giysiler, halk dansları gibi millet olmanın bir sembolü olarak değil de milletlerin yaratılmasındaki asıl etken olarak ele almak gerekir (Anderson, 2011: 150-1). Çünkü bir millete kimlerin dâhil olabileceği dil ekseninde belirlenir (Çevik, 2008: 148). Bu noktada milliyetçiliği icat edenin belli bir dilin kendisi olmadığı, özellikle yayın dili olduğu vurgulanmalıdır (Anderson, 2011: 151):

Benedict Anderson’a göre milliyetçilik, esasen bir söylem biçimi, siyasi topluluğu sonlu, egemen ve sınıflar ötesi olarak hayal eden bir anlatı türüdür. Milletler, anadilde ‘basılı yazı-toplulukları’na, yani anadilde basılı yazı dillerini ve edebiyatlarını –ağırlıklı olarak hayali siyasi topluluğu toplumsal olarak canlı ve kolaylıkla belirlenebilen yollardan betimleyen romanları ve gazeteleri– okuyan halklara dayanır. İlk kitlesel ticari malların, özellikle çok daha büyük anadil pazarlarının doymuş seçkin Latince pazarının yerini almasından sonra basılı kitapların ortaya çıkması bu basılı yazı-topluluklarını destekledi. Protestan ülkü kutsal metinleri anadildeki çevirilerinden okuma ve farklı bölgelerde belirli dillere değişmezlik ve istikrar duygusu kazandıran merkezileşmiş devlet dillerinin doğuşu, okuyan insanların sayısının artmasına yardım etti. (Smith, 2013: 114)

Toplulukta meydana gelen değişim süreçlerinin edebi eserler ve gazetelerle izlenebilir olması, bu biçimlerin kurgulanmış cemaatlerin yapısını temsil eden teknik biçimler olmasından kaynaklanır (Anderson, 2011: 39). Türk milliyetçiliğinin ilk tohumlarının 1870’lerde İstanbul’da halk dilinde canlı bir yayıncılığın ortaya çıktığı dönemde aranması gerektiği iddiasının dayanağı da bu düşüncedir (Anderson, 2011: 91).

Hayali bir cemaatin kolektif olarak zihinde, dilde ve söylemde var edilerek gerçekleştirilmesi edebi eserlerin ve tarih kitaplarının⁵⁰ önemini gösterir. Matbaa sayesinde seri bir şekilde üretilen ve ulaşım ağının elverdiği ölçüde birçok yere dolayısıyla birçok kişiye ulaşan kitaplar, birbirine kilometrelerce uzaklıkta olanlar arasında eşzamanlılık sağlayarak toplumsal tahayyülün önünü açar. Bu şekilde yaratılan milli edebiyat ve milli tarih ortak bir anlam dünyasıyla beraber kolektif kimliğin ve belleğin oluşumunu mümkün kılar; ikisi etrafında kitleyi bir araya getirerek milletin inşasına katkı sağlar. Yazının, dolayısıyla edebiyatın kolektif bellek oluşumunda büyük bir etkisi vardır. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş belleğin bedensel pratiklerden kaydetme pratiğine geçişidir. Sözlü olduğunda değişme ihtimali olan aktarım yazıyla beraber istenilen doğrultuda değişmez bir biçimde kalıcı kılınır. Bu durumun göstergeleri ulus-devlet sürecinde insan/toplum/medeniyet inşa etmeyi amaçlayan, iktidarın ideolojisini benimseten, bunu yaparken genellikle eskiyi reddeden bir söylem üzerine yerleştirilen kanonik metinlerdir (Issı, 2004: 360; Connerton, 1999: 118-9).

Halkın anlayabileceği dilin edebi eserlere aktarılması, entelijansiyanın⁵¹ ve okuryazarlığın gelişmesi bir cemaatin hayal edilmesini kolaylaştırır. Örneğin bir yayın dili olarak Macarca’nın yaygınlaşması, Macarlar arasında okuryazarlığın artması ve enerjik bir entelijansiya sınıfının ortaya çıkması Macar milliyetçiliğinin uyanmasının en önemli sebepleridir (Anderson, 2011: 96, 119). Aynı şekilde Birinci Dünya Savaşı’nda Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu⁵² dışında kalan halkların büyük oranda okuryazar olması söz konusu ülkelerde edebiyatın etkin bir propaganda aracı olarak kullanılmasını sağlar. Edebiyatın birçok millet tarafından bir savaş aracı olarak kullanılması ve Osmanlı

---

⁵⁰ Ulus-devletler siyasi meşruiyetlerini sağlamak için hem üslup, hem tarz, hem de zihniyet olarak tarihi araçsallaştırır. Kurgulanan tarih “millet” kavramını yakacak bir enstrüman olarak görülür. Bütün kimliklerin oluşumunda inşa unsuru, geçmişin deformasyonu, yorumlanması ve milliyetçi elit tarafından değiştirilmesi söz konusudur (Çaylak ve Çelik, 2008: 67, 74).

⁵¹ Kültürel ve siyasi etkinliğe sahip entelektüel topluluk.

⁵² Erol Köroğlu, Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’nı kaybetmesinin sebeplerinden biri olarak okuryazarlığın düşük olmasını gösterir. Düşük okuryazarlık seviyesi edebiyatın propaganda amaçlı kullanımının önünü keser ve savaşın kaybedilmesinde etkili olur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Köroğlu, 2004).

Devleti'nin bu mücadelede geri kalması Ömer Seyfettin dâhil birçok yazarın dikkatini çeker:

Geçenlerde *Tanin*, harp edebiyatı hakkında ufak, lakin çok mühim bir makale neşretti. Almanlarla Fransızların, memleketlerindeki fedakârlık, kahramanlık hislerini uyandırmak, gergin sınırlarını daima müteyakkız bulundurmak için boyuna neşrettikleri bitmez tükenmez eserleri İsviçre kitapçılarının camekânlarında adeta istila orduları şeklinde gören muharrir, pek tabii ve haklı bir infial ile bizim neye böyle eserler vücuda getirmediğimizi soruyor ve bütün mütefekkirleri, muharrirleri, şairleri bundan mesul tutuyor. Çok doğru bir infial, pek meydanda bir mesuliyet! Karşımızda Avrupa'nın bütün muharip milletlerini, yalnız harp sahnelerinde değil, fikir ve sanat vadilerinde de gergin bir faaliyette görüyoruz. Silah altındaki ordu, karınca yollarına benzeyen siperlerde, yüksek karlı dağlarda çarpışırken, cephe gerisinde maddi, manevi ne kadar kuvvet varsa, hepsini toplanmış, muayyen bir hedefe doğru ilerlemekte görüyoruz. Şair manzumeleriyle, romancı hikâyeleriyle, temaşa muharrirleri piyesleriyle, ressam fırçasıyla, bestekâr nağmeleriyle milletin heyecanını duyuyor, duyuruyor, elemli kalplere teselli, yorgunlara ümit ve kuvvet, ümitsizlere aşk ve heyecan veriyor... Hayatın hiçbir hadisesi yok ki, dostlarımız ve düşmanlarımız ondan kendileri için manevi bir gıda çıkarmasınlar, milletin heyecanını yükseltmek, kahramanlık ve fedakârlık hislerini en son derecesine çıkartmak için ondan istifade etmesinler! (Alangu, 2010: 305)

Almanya, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Fransa karşısında görece olarak daha kötü bir propaganda çalışması yapar ve mağlup olur. Buna rağmen yüksek okuryazarlık oranının etkisiyle edebiyat önemli bir propaganda aracı olarak kullanılır. Alman askerleri tarafından yazılan mektupların çoğu okunan edebi eserlerin isimleriyle doludur. Romanların çok sayıda satıldığı dönemde Alman askerleri sadece savaşmakla değil *Yeni Ahit*, Goethe, Schiller, Keller, Fichte, Kleist ve Nietzsche okumakla da meşguldür (Natter, 1999'dan aktaran: Köroğlu, 2004: 43).

İdeolojik hedeflerle yönlendirilen edebiyatın siyasallaşma oranı aynı düzeyde artar. Kamuoyu oluşturma gücü bakımından en etkili kişiler olan yazarlar, hem kişilikleriyle hem de politik ve ideolojik konularıyla kamusal alana etkin bir şekilde müdahalelerde bulunur (Köroğlu, 2004: 254). Böylece toplumun seçkin kesimi halk kitlelerini yönlendirmiş olur (Özkırımlı, 2013: 151). Yalnızca askeri güçle ilgili olmayan seferberlik hallerinde başta edebiyatçılar olmak üzere, bütün yazar, düşünür ve bilim adamları sürece dâhil olup etkin rol oynar. Askerler cephede savaşırken –savaşmak milliyetçilik bağlamında vatan borcu olarak kabul edilir– yazarlar milli kimlik oluşturma ve milli ajitasyon yapma amacıyla eserler üreterek görevlerini yerine getirir. Bu eserler savaşlarla ilgili gerçekleri görünür kıldığı gibi gerçeklerin ortaya konulmasını da engelleyebilir. Çünkü “biz” ve “öteki” söylemi genellikle yanlı bir bakış açısından oluşturulur. Paul Fussell, edebi dilin olumsuz nitelikleri ve yaşanmakta/yaşanmış olan kötü şeyleri “biz” kavramı için göz ardı ederek düşman olan ötekine atfettiğini, kayıpların ya da yenilgilerin çarpıtılıp klişelerin ve edilgen

çatının kullanıldığını ifade eder (Messinger, 1992'den aktaran: Köroğlu, 2004: 45). Seferberlik hallerinde yazarlar birkaç istisnanın dışında ülkelerinin çıkarları doğrultusunda yazar; milliyetçi ve militarist ürünler verir (Köroğlu, 2004: 51, 284). Yanlı edebi üretim, yazarlara maddi destek sağlayan ve onları teşvik eden devletin müdahalesiyle kurumsal bir görünüm de sergiler. Askeri ve milleti savaşa teşvik yolunda yazarlardan eserler beklenir; yazılan eserlere büyük ücretler ödenir (Alangu, 2010: 318). Yazarlar için özel geziler düzenleyen iktidar “biz”in haklılığı ile “öteki”nin korkunçluğunu birebir tanıklarla belirgin kılmaya çalışır:

Yazarlar hükümetin düzenlediği cephe gezilerine katılır ve orada gördüklerinden yola çıkarak raporlar, öykü ve romanlar üretirler. Doğal olarak bu geziler onlara ancak görmelerine izin verildiği kadarını gösterir. Yazarlar cephenin zorluklarından, savaş sonrasının kırıncı ve eleştirel edebiyatına konu alacak insanlık dışı kıyım ve dayanılmaz siper koşullarından uzak tutulur. Zaten onlar da bunları görmezlikten gelmeye, kafalarının içindeki fantastik, hayal ürünü bir savaşı yansıtmaya kararlıdır. Örneğin John Masefield Çanakkale’yi bir hezimet yaşanmamış gibi anlatır; John Buchan Somme Muharebesi’ndeki yenilgiyi parlak bir başarı olarak aktarır. Büyük zorlukların ve kayıpların şahit olduğu cephe İngiltere’ye o kadar yakın olmasına rağmen, propaganda faaliyetine katılan yazarlar savaşın sonuna kadar geçerli olacak bir yanılısama yaratırlar. Bu yanılısamaya göre, savaşın çıkmasında bütün suç Alman militarizminindir. İçinde yaşanan dönemin Hunları olarak sunulan Almanlar, işgal ettikleri her yere kan, korku, katliam, tecavüz taşımakta, taş taş üstünde bırakmamaktadırlar. Dünya tarihinin en medeni halkı olan Fransızlar ise anavatanlarını kahramanca savunmaktadırlar. Sadık ve neşeli İngiliz askerleri başarılı generallerin emri altında Fransızlara yardıma koşmakta ve Alman militarizmini yok etme azmiyle çarpışmaktadır. (Köroğlu, 2004: 39)

John Masefield’in yenilgileri parlak başarıları gibi aktarmasına benzer olarak Osmanlı Devleti’nin Sarıkamış Harekâtı’nda ve Kanal Seferi’nde yaşadığı başarısızlıklar halka yansıtılmaz; hatta bu yenilgiler zafermiş gibi gösterilmeye çalışılır (Köroğlu, 2004: 180). Çanakkale Savaşı’nın Türk cephesindeki anlatımında İngiliz ve Fransızlar kutsal olana zarar verir, acımasız silahlar kullanır, Türklere eziyet eder. Türkler ise centilmenlikle savaşır, yaralı düşman esirlerine büyük bir özen gösterir. Bütün savaşan devletlerin acımasız silahlar kullanmasına rağmen –gelişmişlik seviyesine bağlı olarak silahların etki gücü değişmektedir– bu tür silahlar sadece düşman olarak kabul edilen grup tarafından kullanılıyormuş gibi lanse edilir (Köroğlu, 2004: 201). Edebiyatçıların bilinçli bir şekilde yanılısama yaratmalarının örneklerinden bir diğeri Ziya Gökalp’in “Altın Destan” adlı şiiri yayımlandığında düşülen nottur. Söz konusu notta şiirin Gökalp tarafından Asya’dan gönderildiği yazar. Oysa Gökalp o sırada Asya’da değil Selanik’te bulunmaktadır; fakat şiirin dramatik etkisinin arttırılması için böyle bir mizansen yaratılır (Köroğlu, 2004: 267). Şair/ideolog bir başka şiirinde ise Alman kayzerini bir Müslüman gibi konuşturur. Muhtemelen daha önce bahsedilen, Alman kayzerinin Müslüman olduğu ve Müslümanlar

için savaştığı inancına kaynaklık eden şiir Türk halkında Alman sempatisi uyandırarak Almanya'nın yanında savaşa girilmesini hedefler (Köroğlu, 2004: 273). Çeşitli mizansenler hazırlamanın yanı sıra propaganda amaçlı kullanılan edebiyatta ölüler adına konuşulur ve ölüler kahramanlaştırılır. XIX. yüzyılda yaşamış olan Cavalı Prens Diponegoro, Çağdaş Endonezya'nın önde gelen milli kahramanlarından biri olarak kabul edilir. Oysa Prens'in kendi anılarında amacının Cava'yı kurtarmak değil istila etmek olduğu; hatta düşman olarak kabul edilen Hollandalılar'ın kolektivite bir kavram olarak onun düşünce sisteminde olmadığı açıktır (Anderson, 2011: 26).

Emir vermenin ve almanın aracı olan dil ile ikna etmek, şiddetten daha etkili bir yöntemdir (Köroğlu, 2004: 66). İnsanlar homojen bir topluluk için belirli kıstaslara göre seçilmiş eserlere maruz bırakılarak cemaatin fiziksel gerçekliği meydana getirilir. Okuma eylemiyle yaratılan kolektif okuyucu toplulukları fikirlerin bambaşka bir güçle yankı bulmasını sağlar (Felski, 2010: 48). Anderson'ın milli marşlarla tek tında buluşan topluluk olarak örneklediği süreç, önceden belirlenmiş edebi eserlere tabi tutulan insanlar için de geçerlidir. Çünkü millet kandan hareketle değil, dilden hareketle kavranır ve insanlar bu hayali cemaate dil aracılığıyla davet edilir (Anderson, 2011: 163). Dil aracılığıyla nesilden nesle milli değer aktarımını sağlayan eğitim, özellikle edebiyat ve tarih vasıtasıyla milli ideolojiyi tanımlama sürecinde kullanılır. Devletler “millet” imgesi ile mirasını yaymak, millete bağlılık duygusu aşılacak, herkesi ülkeye ve bayrağa bağlamak üzere, kendi halklarıyla iletişim kurmak için öncelikle okullardan yararlanır (Hobsbawn, 2010: 115):

Oluşmakta olan ulus-devletin işçileri, sanatkârları, köylüleri, kısacası bütün toplumu eğitmesi gerekir; çünkü standartlaşan bir topluma dayanmak zorundadır. Ulus-devlet ulusal bir eğitimi, bu yeni yapılanmaya uygun eğitim almış eğitimcileri ve hem eğitimcilerin, hem de öğrencilerin standart bir ulusal tarih ve edebiyat geleneğini öğrenecekleri kitapları yazacak yazarları/aydınları, bu ulusal entelektüellerin edebi ve kültürel üretimlerini yayınlayacak matbaa, yayınevi, gazete, dergi, vb. unsurlardan oluşan bir kültür endüstrisini gereksinecektir. (Köroğlu, 2004: 26-7)

Ulus-devlet inşasında eğitimden yararlanan sistem işine yarayacak eserlerden bir müfredat oluşturur. Devlet tarafından hazırlanan müfredat kutsanan eserler listesi/edebiyat kanonudur. Belli ideolojiler doğrultusunda hazırlanan listeler, ulus-devletin millet olarak nitelendirdiği insanların zihinlerini koşullandırarak onları istediği gibi eğitmesi ve arzulanan havayı yaratıp sürdürerek kendi devamlılığını sağlaması için gereklidir. Gregory Jusdanis, edebiyat kanonunun “bir anlatılar toplamı olarak, bir cemaatin üyelerinin ortak bağlarını anlamalarını sağlayan hikâyeler” olduğunu söyler. Milletın hikâyesini anlatan metinlerden oluşan edebiyat kanonu insanların kendilerini bir milletin yurttaşları olarak

görmelerini sağlar, dayanışma deneyimini kolaylaştırır. Kanon milli kimliği temsil etmekle kalmaz, halka milliyetçilik değerlerini aşılıyarak bu kimliğin üretilmesini de sağlar (Jusdanis, 1998: 76-9). Sanat alanına müdahale edilmesinin ve etkileme gücü yüksek olan edebiyatın belirlenen amaçlar doğrultusunda kullanılmasının (Öztürkb, 2013: 48) örneklerine Türk toplumunda da rastlanılır. Türkiye’de belirgin bir şekilde öne çıkmış cemaatlere ait edebiyat kanonlarının olduğunu söylemek mümkündür.

Edebiyat kanonları içinde hayatta kalmalarına izin verilen metinler hâkim ideolojinin bir araya getirdiği topluluğun değerlerini yansıtır (Jusdanis, 1998: 92). Mesajı topluluk için bir uygunsuzluk ve rahatsızlık taşıyan dedikoduların grup tarafından reddedilmesi ve dolayısıyla gelişmemesi gibi bazı metinler kutsanırken bazıları dışlanır. Kutsanan metinler, kalıcılıklarının sağlanması adına sık sık yeniden basılır, haklarında olumlu değerlendirme yazıları yazılır, yazarlarına ödüller verilir, onlardan alıntılar yapılır, antoloji ve ders kitaplarına dâhil edilir, eğitim bakanlığı tarafından okullarda tavsiye edilmeleri salık verilir⁵³ (Çıkla, 2007: 56). Eskiden sanat ve edebiyat hamiliği olarak adlandırılan sistem ulus-devletlerin inşasıyla edebiyatın hükümetler tarafından desteklenmesine dönüşür. Devletlerin sanat ve edebiyata olan etkisinin küçümsememesi gerektiğini savunan Wellek ve Warren bu etkinin hem olumlu hem de yayınları yasaklama, kitap yakma, yayınlar üzerine sansür koyma, yazarları korkutma gibi olumsuz yönleri olduğunu belirtir (1983: 132). Örneğin valiliği sırasında Ermenilere iyi davranan Mehmet Emin Yurdakul gözden düşürülür; bu konuda sert eleştirilerde bulunan Halide Edib Adıvar ise polis tatbikatına uğrar (Koroğlu, 2004: 180). Bu şekilde uygulanan sansür, bazı nitelikli eserlerin hak ettiği değeri görmemesine, kamuoyunun yeterince bilgilendirilmesinin önünü keserek insanların yanlış bir şekilde güdülenmesine sebep olabilir.

3.2 Kurtuluş Savaşı Edebiyatı

Savaş edebiyatlarının devletlerin kaderinde etkin bir rol oynadığını belirten Mehmet Talat, savaşan milletlerin düşünürlerinin, edebiyatçılarının ve sanatçılarının bilinçli bir şekilde kahramanlık ve fedakârlık destanları ürettiklerini söyler. Savaş edebiyatının amacı kişilere gerekli hissiyatı ve coşkuyu vererek onların düşmanla savaşma

---

⁵³ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmiş olan “100 Temel Eser Listesi” kanonik edebiyat örneğidir.

güçlerini arttırmaktır.⁵⁴ Yazara göre durumun en iyi örneklerinden biri Fransızlar ile Almanlar arasında yaşanan “Marne Meydan Muharebesi”nin gidişatını değiştiren edebi üretimlerdir (Talat, 1996’dan aktaran: Köroğlu, 2004: 224). Bu üretimler savaflara olduğu kadar milli kültür inşasına da hizmet eder. Örneğin Çanakkale özel sayısı hem milli kültür inşasına hem de Kafkasya harekâtına aynı anda hizmet etmiştir (Köroğlu, 2004: 232).

Türk milletinin savaş edebiyatlarından birinin üretilmesinin dönemsel arka planını oluşturan Kurtuluş Savaşı Türk toplumunun tarihinde önemli bir dönüşüm sürecine karşılık gelir. Bu dönemde dünya çapında ulus-devletler biçimlenir ve milliyetçilik halkları yönlendiren, savaflara yol açan etkin bir ideolojidir. Osmanlı Devleti’nden ayrılarak kendi devletlerini kurmakla yetinmeyen milletler İngiltere, Fransa, İtalya gibi devletlerin desteğini alarak zor durumdaki Türk milletinin topraklarını paylaşıp ele geçirme planları yapmaktadır. Anadolu’nun doğusu Ermeniler, güneyi ve batısı Fransız, İngiliz, İtalyan, Amerikan ve Yunanlar tarafından işgal edilir. Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu bu işgaller sonucunda “Misak-ı Milli”⁵⁵ sınırları içinde ülkenin bütünlüğünü korumak için çok cepheli siyasi ve askeri mücadele içine girer (*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 2004: 214-55). Bu süreçte cephede olduğu kadar cephe gerisinde de güçlü savaflar verilir. Askeri güçle cephede verilen savaş cephe gerisinde sözlü, yazılı ve görsel bir şekilde devam eder. Savaşa dâhil olan bütün ülkelerde önce cephe gerisi, sonra yabancı kamuoyları etki altında bırakılmaya çalışılır, ikna etme hedefleri doğrultusunda etkin bir propaganda ağı kurabilmek için uğraşılır (Köroğlu, 2004: 25). Türk toplumunun çok-etnili imparatorluk yapısından ulus-devlete geçiş sürecini hızlandırarak Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki yerini alan Kurtuluş Savaşı devam ederken üretilen edebi eserler sürecin hızını ve yönünü etkileyen temel unsurlar arasındadır. Dönemin edebiyatçıları da millet oluşum sürecinin kültürel oyuncularındır (Köroğlu, 2006: 139).

Hroch’un bahsettiği evreleri göz önüne alan Köroğlu, Türk milli akımının her evresinin bir sonrakine sarkarak yürüdüğünü belirtir. 1919-1923 yılları arası dönem genel özellikleri itibariyle Hroch’un bahsettiği üç ana evreden B evresine denk gelir. Bu dönemde millet bilincini uyandırmak için yoğun bir şekilde vatanseverlik ajitasyonu

---

⁵⁴ Örneğin Ahmet Hikmet Müftüoğlu 1919-1923 yılları arasında kaleme aldığı öyküleri yazmasının nedeninin savafların yaşandığı zorlu dönemde Türk milletine “bir aksiyon, bir dayanma ve karşı koyma gücü, bir atılım ruhu” aşlamak olduğunu söyler (2006: 12).

⁵⁵ “Ulusal Ant” olarak da adlandırılan ve altı maddeden oluşan metin, milli davaya inanan milletvekillerinin çabasıyla 1920 yılında kabul edilmiş ve galip devletlere karşı Türk milletinin direneceğini göstermiştir (*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 2004: 185-6).

yapılır. Milli Mücadele dönemi⁵⁶ Türk milliyetçiliğinde vatanseverlik ajitasyonunun en verimli olduğu dönemdir (Köroğlu, 2004: 100-2). Vatanseverlik ajitasyonu yapan, birleştirici ve yetkeci bir anlatı türü olan Kurtuluş Savaşı edebiyatı insanların vatanları/milletleri için fedakârlık yapacakları zemini hazırlar (Köroğlu, 2013: 109). “Millet” kavramının bütün anlamı herhangi bir çıkar ifade etmemesidir; bu yüzden millet, kapsadığı her kişiden fedakârlık isteme hakkına sahiptir (Anderson, 2011: 161). Fedakârlık isteme süreci edebi eserlerle meşrulaştırılır, millet olmanın bilinciyle harekete geçen kitle kendisinden beklenen görevi yerine getirir. Duygusal açıdan birlik içinde hareket eden insanlar milli mücadeleye katkı sağlar. Sanat ve kültür insanların, milletlerin çıkarları doğrultusunda üretimde bulunması sürecin bir parçasıdır. Savaşın en başında vatanseverlik kaynaklı olan birlik duygusunun sağlanması kolaydır. Halkın savaştan bıkmaya başladığı dönemlerde milli kültür sektörlerine daha fazla iş düşer. Savaşan hükümetlerini destekleyerek diğerleri hakkında olumsuz bir kamuoyu oluşturma yöntemi savaşlardaki yengi ve yenilgi durumlarının belirleyici unsurudur.⁵⁷

Politik ortam ile edebiyat arasında var olan etkileşim, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde veya sonrasında yazılan edebi metinleri etkiler. Savaşlar, işgaller, ekonomik krizler, azınlık topluluklarının bağımsızlıklarını ilan etmesi gibi sebepler Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkılışa sürükler. Bu dönemde edebiyatçılar birçok düşünce akımı arasında gidip gelir (İleri, 1975: 9). Osmanlılık fikri etrafında şekillenen edebi eserler Balkan Savaşları’yla kesintiye uğrar. Birinci Dünya Savaşı’nın başında benimsenen İslamcılık, Arapların Osmanlı ordusuna ihanet etmesinin ardından gücünü yitirir. Edebi eserlerde önceleri “biz”e dâhil edilen Araplar, ihanetlerinin ardından güç kaybeden “İslamcılık” ideolojisiyle beraber öteki haline gelir. Bu dönemden sonra Turancılıktan Anadolu halkçılığına evrilen Türk milliyetçiliği benimsenir. Devlet tarafından edebiyat kanonuna dâhil edilen eserler –resmi olarak kanon oluşturma süreci Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonradır–, Türk milliyetçiliğinin söylemini üreterek ideolojinin etkinliğini ve devamlılığını sağlar.

Türk milliyetçiliğinin oluşum sürecinde aydın kesim tarafından ortaya konulan edebiyat ve tarih gibi disiplinler “milli şuur” yaratmak içindir (Akpolat, 2008: 35). Bu

---

⁵⁶ Kimi tarihçiye göre süreç 1919 yılında başlamaz. Sürecin başlama tarihi 1912 yılıdır; çünkü Türk milli kimliği Balkan Savaşı ile gündeme gelir. Balkanların kaybedilmesi Osmanlılık fikrinin bir kenara bırakılmasına, Türk milliyetçiliğinin önem kazanmasına sebep olur. Bu nedenden ötürü Balkan Savaşı “kazanılmamış bir İstiklal Savaşı” olarak nitelendirilir (Toprak, 2002’den aktaran: Köroğlu, 2004: 115-6).

⁵⁷ Bu sebeple Birinci Dünya Savaşı “sözcükler savaşı” olarak adlandırılır (Köroğlu, 2004: 36).

sebeple Milli Mücadele döneminin edebi eserlerinde ve tarih anlayışında ideolojik vurgular ağır basar. Birinci Dünya Savaşı anlatılarının da etkisinin görüldüğü 1919-1923 yılları arasında Gökalp'in başını çektiği milli kültür ve milli kültürün o ana kadar ihmal edilmiş yönlerini geliştirmeye dayanan ideoloji, Kurtuluş Savaşı'yla beraber önceki dönemde tam olarak terk edilemeyen imparatorluk bakış açısından sıyrılarak daha ulus-devlet temelli olarak devam eder (Koroğlu, 2004: 32). Türk milliyetçiliğinin ideologu olan Ziya Gökalp *Yeni Hayat*'ın önsözünde amacının şair olmak değil, şiirleriyle milliyetçiliği canlandırmak olduğunu söyler (2005: 9-10). Gökalp, Balkan Savaşları'yla beraber güçlenen Turan hayalinden 1917 yılında vazgeçer. Bu dönemden sonra Anadolu görüş çerçevesinde yazılar ve şiirler kaleme alan ideolog/şair/yazar, söz konusu görüşle bağlantılı olarak ötekici bir söylemle olguları ve kavramları ikili karşıtlıklar⁵⁸ içinde ele alarak dışlanması gereken tehlikeli ötekinin altını çizer (Koroğlu, 2005: 230). Altını çizmede hedeflenen bütün bir Türk milletinin öteki olarak kabul edilenin varlığına inanması ve kendileri için oluşturduğu tehlikeyi görmesidir.

Kurtuluş Savaşı anlatıları türü, biçimden biçime bürünebilen, milli bellek ve kimlik oluşumunun önemli unsurlarından olan izleksel bir türdür (Koroğlu, 2013: 108). Devletin kaderini belirleyecek süreçlerde –geçiş dönemleri/seferberlik halleri/devrim süreçleri– politik yönelimlerin, hayatın her alanında yoğun bir şekilde yaşanması ve edebiyatın da aynı yönelimler doğrultusunda şekillenmesi Kurtuluş Savaşı edebiyatının da mevcut görüşlere yaslanmasına, söz konusu görüşlerin rengini, doğrularını bünyesinde taşımasına yol açar (Tosun, 2000: 157). Bu dönemde yazılan öyküler döneminin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu yansıtan, ülke sorunlarını ele alan, döneminin moda gerçeklerini anlatan gerçekçi öykülerdir.⁵⁹ Rengini taşıdıkları görüşlerin ışığında doğruları, iyileri ve kötülerini matematiksel ifadelerle izah eder. Yazar yönlendiricidir, yargılar, her şeyi bilen ve gören bir tavır sergiler. Milleti adına her yanlışı ve eksikliği tespit etmeye çalışır. Politik

⁵⁸ Yapısalcılığın çözümleme kategorilerinden biri olan ikili karşıtlık bir sistemde, bir özelliğin varlığı ve yokluğuyla ya da aynı türün iki zıt ögesini oluşturan özelliklerle belirlenen karşıtlıktır. İkili karşıtlıklar doğal değil, kültürel; anlamlandırma sistemlerinin ürünleridir ve insanların dünyayı anlamlandırma sürecinde kullandıkları temel yöntemdir. İletişim araçları anlatılarını büyük ölçüde ikili karşıtlıklar üzerinden kurarak ideolojik işlevlerini yerine getirir (Mutlu, 1994: 96-7).

⁵⁹ Örneğin “yüzde yüz Türk düşmanı” olarak kabul ettiği Avrupa matbuatına (Karaosmanoğlu, 1999: 19) ve diğer düşmanlara karşı *Milli Savaş Hikâyeleri*'ni yazan Karaosmanoğlu, kitabının sonuna öykülerinin gerçekçiliğini ve etkileyiciliğini arttırmak için şu notu ekler:

Küçük hikâye adı altında neşrettiğim bu yazılar gerçek vakalara müstenittir. Bunlar açıktan açığa, doğrudan doğruya “Anadolu Hatıraları” serlevhasıyla çıkabilirdi. Fakat, beni onların bazılarını kendi arzu ve muhayyileme göre değiştirmek ve canlandırmak zorunda kaldığım için hepsinin birden tamamıyla edebiyata malolmalarını müreccah buldum. (Karaosmanoğlu, 1999: 130)

görüşünün doğruluğu için edebiyatı kullanan yazar okuyucuyu heyecanlandırmaya ve uyarmaya çalışır. Bu yüzden derinden değil yüzeyden gider. Yarattığı tipleri genellikle belli bir amaca hizmet için oluşturur. Yaşadığı dönemden soyutlanamayan yazar, kimi zaman yaşadıklarını, gözlemlerini yanlı bir şekilde eserlerine aktarır, didaktik olarak hareket eder (Tosun, 2000: 158). Öykülerdeki hâkim unsurun milli bellek ve kimlik oluşumu ile Milli Mücadele’ye destek sağlama olması anlatıların olay merkezli kalmasına sebep olabilir (Sevinç, 2009: 2014). Türk tarihinde milli seferberliğin ilan edildiği kriz dönemlerinden biri olan Milli Mücadele sürecinde milliyetçi yaklaşımla yazılmış olan öyküler özellikle yaşananların etkisiyle düşman olan öteki hakkında olumsuz imgeler yaratarak “biz” duygusunu güçlendirme amacı güder. Hedef kitleye seslenen anlatıcı “biz”e ait toplumsal ve ahlaki değerleri hatırlatarak bu değerleri tehdit eden ötekinin varlığını bilindir kılar ve değerlerin koruyuculuğunu üstlenir (Karahana, 2006: 115). Dolayısıyla dili ve yapısı dedikodu niteliğinde olan metinlerde çoğunlukla dil basittir, öykü anlatı yapısına her zaman uyulmaz.

Kurtuluş Savaşı edebiyatının özellikle dönemsel bağlamın etkisiyle şekillenen üç tarihsel düşmanı vardır. Birinci düşman, vatani sömürmek isteyen emperyalist güçler, yani dış düşmandır. İkinci düşman, var olan düzeni sürdürmek ve sömürgeci güçlerle yapılan işbirliğinden elde edilen çıkarları yitirmemek için her türlü kurtuluş eylemine karşı çıkan iç düşmandır. Üçüncü düşman ise sömürgeciliğin, emperyalizmin yayılmasına, vatanın işgal edilmesine neden olan tarihsel arka plandır (Kansu, 1976: 2). Genel olarak “bizim millet” maddi ya da manevi bir tehlike içinde yansıtıldığı Kurtuluş Savaşı edebiyatındaki “öteki” algısı dönemsel durumla şekillendirildiği için karşılaşılan en büyük düşman Yunanlardır. Çünkü Türkler, devletlerinin kuruluşunu sağlayan Kurtuluş Savaşı’nı büyük ölçüde Yunanlara karşı verir. Öncesinde de milliyetçi hareketler sonucu Balkan halklarının Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmasında Yunan milliyetçiliğinin etkin bir rol oynadığına inanılır. Türk için Yunan öteki olarak bir tehdit ve düşmandır (Tılıç, 2010: 202). Yunanlardan başka milli mücadelenin verildiği Ruslar, Ermeniler, Yunanları destekleyen İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Amerikalılar Kurtuluş Savaşı edebiyatına sıklıkla öteki olarak yansıyan milletler arasındadır.

Kurtuluş Savaşı edebiyatında gayrimüslim azınlıklar toplumun yapısını bozan bir unsur olarak değerlendirilip ötekileştirilir. Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında olup sonrasında bağımsızlık mücadelesine giren milletler “eski ve hain uşaklar”dır (Belge,

2013: 23). Söz konusu öykülere göre azınlıklar, kapitülasyonların sağladığı avantajlarla ticari işleri ellerinde bulundurarak zengin olurlar. Türk halkı imparatorluğun bütün yükünü çekerken azınlıklar Türk-Müslümanların “şerefsiz” bularak yüz vermedikleri ekonomik işleri yaparak zengin olur; ülkeye “ahlaksızlık” getirir (Belge, 2013: 23). Erkekleri faizci olarak zarar verirken gayrimüslim kadınlar hizmetçi, mürebbiye, metres gibi sıfatlarla Türk erkeklerini baştan çıkarıp Türk milletini ahlaki bakımdan çökertmeye çalışır. Ekseriyetle düşmüş olan gayrimüslim kadınlar pahalı elbiseler giyer, apartmanlarda yaşar, erkeklerle samimi ilişkiler kurar, metres olur, meyhanelerde şarkı söyler, randevu evleri işletir. Bu kadınlar biraz iyi oldukları takdirde cesur ve yakışıklı Türk’e âşık olur. Kadının diğer milletlerden üstün olan Türk’e teslim olması kimi zaman ötekinin teslim olması, yenilmesi gibi kaleme alınır (Millas, 2000: 266). Özünde namuslu olan Türk kızları, kötü yola düşüyorsa bunda da muhakkak Batılı kadının ve Batıya özgü hayat tarzının etkisi vardır. Kötü ve çirkin olan Türkler bile azınlıklara atfedilen olumsuz özelliklerle betimlenir. Anlatılarda milliyetçi Türk muhafazakâr zihniyetinin korkulu rüyası ve Mithat Cemal’in deyimiyile “fethedilmeyen İstanbul” olan Beyoğlu, gerçekte de olduğu gibi azınlıkların sıklıkla yaşadığı mekândır (Belge, 2013: 30). Alafranga hayatın merkezi Beyoğlu sefahat ve günah yuvasıdır. Ötekinin olan semt büyük bir tehlike ve potansiyel bir düşman gibidir (Millas, 2000: 266).

Kurtuluş Savaşı edebiyatında olumsuz değer yüklenen unsurlar sadece gayrimüslimler değildir. Arnavut, Arap gibi Müslüman halklar da ihanetleri sebebiyle öteki haline dönüştürülür. Ayrıca eski yönetim ve rejimin yaptıklarının yargılanmasının yeni düzenin kurucu eylemi olması, Kurtuluş Savaşı edebiyatındaki “öteki” algısına Osmanlı saltanatı ile İttihat ve Terakki yönetiminin de dâhil edilmesine neden olur. Eserlerde saltanat ailesi halkın ve milli bağımsızlığın baş düşmanı olarak tanımlanır. Özellikle Abdülhamit ve Vahdettin gibi son dönem padişahları zalim, hain, müstebit, beceriksiz gibi sıfatlarla nitelenerek milli birliğin karşısında, düşman milletlerin yanında gösterilir. Onlar dış düşmanın işbirlikçileridir. İttihat ve Terakki yönetimi de içinde bulunulan zor durumun sorumluları arasında görülen bir diğer gruptur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4 KURTULUŞ SAVAŞI'NIN EDEBİYAT CEPHESİ: ONBİR YAZAR SEKSEN SEKİZ ÖYKÜ

4.1 Milli Mücadelenin Düşmanları

Türk milletinin yabancı işgalinden kurtulmak, onları topraklarından atmak ve işgale son vererek özgürlüklerine kavuşmak için mücadele verdiği bütün millet ve gruplar öykülere olumsuz şekilde yansımaktadır. Türk milletinin kutsal savaşı olarak kabul edilen Kurtuluş Savaşı (Çevik, 2008:152) öncelikle Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan ve yapılan antlaşmalarla Anadolu topraklarını aralarında paylaşan İtilaf Devletleri'ne karşı verilir. İtilaf Devletleri'nin işgaline destek veren azınlıklar ile işgalcilere karşı boyun eğme siyaseti güden saltanat rejimi mücadelenin verildiği diğer gruplar arasındadır (*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 2004: 187). Geçmişin yaşanılan döneme etkisi ve kurulacak ilişkileri belirlemedeki bilgiyi sunması önceki olumsuz tecrübelerin de öykülere yansımaya yol açmaktadır. Bu sebeple Rus, Arap, Arnavut, İspanyol ve Avusturyalılar ile eski yönetim olumsuz değer yüklenen diğer gruplardır.

4.1.1 Dış Düşman: Kurtuluş Savaşı'nın Verildiği Yabancılar ve Diğerleri

Cephede düşmanla verilen savaşın tek taraflı kalması ve yetersiz olması aynı düşmanla cephe gerisinde de savaşmayı gerektirir.⁶⁰ İncelenen öykülerde milli bir ruhu

---

⁶⁰ Örneğin Ankara'nın kalemlili savaşçılığını üstlenen Yakup Kadri Karaosmanoğlu (Albayrak, 2010: 25) önce Milli Mücadeleye katılmak, memleketinin kurtuluşunda görev almak, bunun için Anadolu'ya gitmek ister. Anadolu'ya geçmek için Ruşen Eşref'ten Mustafa Kemal Paşa nezdinde teşebbüste bulunmasını rica etmesi üzerine bir arkadaşı ona "Oraya gidip ne yapacaksın? Senin Milli Mücadeleye ancak İstanbul'da yazacağın yazılarla bir faydan dokunabilir." der. Nitekim bir ay sonra Sivas'tan dönen Ruşen Eşref, Mustafa Kemal Paşa'nın aynı cevabı verdiğini söyler (Karaosmanoğlu, 1999: 46). Aldığı cevap üzerine İstanbul'da *İkdam Gazetesi*'nde milli duyguları uyandırıcı yazılar yazmaya başlar (Aktaş, 1987: 40-1). Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen yazıların çıktığı gazete İtilaf Devletleri ve İstanbul hükümetinin baskılarıyla tarafsız bir hale getirilir. Karaosmanoğlu, makalelerinin sansüre uğraması sebebiyle "Milli Mücadele ruhu taşıyan" öyküler kaleme alır:

İkdam tarafsız bir vaziyete girdikten sonra –zaten diğer büyük milliyetçi gazeteler de bu yolu tutmak zorunda kalmışlardı– ben artık siyasi makalelerime son vermiş, işi edebiyata dökmüştüm. Birtakım küçük hikâyeler yazıyordum. Fakat bunların hepsi gene bir nevi Milli Mücadele ruhu taşıyordu. Mevzularımı gene hep işgal ve istila rejiminin faciaları teşkil ediyordu, ne gariptir ki, "Küçük hikâye" klişesi altında intişar ettikleri için ne

yansıtan anlatılar kaleme alan yazarlar Türk milletinin özellikle dış düşman olarak şekillenen Batı Dünyası karşısında oyuna düşürülmüşlüğü, kandırılmışlığını zulüm görmüşlüğü ve Batı dünyasının ikiyüzlülüğünü vurgulayarak (Müftüoğlu, 2006: 11) onunla yazı aracılığıyla mücadele eder. Genellikle toplumsal çözülme eleştirisiyle anlatılarda yer alan Batı Türkleri sahip olduğu değerlerden uzaklaştıran ve yozlaştıran toplumsal çözülmenin sorumluları arasındadır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Turhan Nasıl Çıldırdı" öyküsünde Batılıların kin duygusuyla hareket ettikleri, sanat eserlerini bile İslam ve Türk düşmanlığıyla şekillendirdikleri söylenir. Avusturyalılar siyah şarapla şampanyayı karıştırarak elde ettikleri içkiye "Türk kanı" adını vererek zevkle içecek kadar Türklerden nefret eder (2006: 87). Bütün dünyayı dolaşan Turhan'ın gözünden anlatılan farklı coğrafyalarda ortak olan bir özellik vardır: Türk düşmanlığı. Peşte'deki Macaristan Müzesi'nde, Mohaç Muharebesi sırasında Macar kralı Layoş'un ölümünü, Belgrat kuşatmasını gösteren tablolar, Köront meydanında ve Zigetvar kasabasında Zırinyi namına dikilen heykeller Türkleri daima aşağılar. Kiliselerde çalınan çan seslerinin kaynağı bile Avrupa'nın Türk nefretidir. Avrupa şehirleri her akşam saat beşte halkı barbar Türk hücumuna karşı uyarmak için "Türk çanı"⁶¹ denilen çan sesiyle yankılanır. İspanya, İslam nurunun parıldadığı bir ülke olarak tasvir edilir. Fakat bunun kıymetini bilmeyen İspanyollar nefis *Kur'an* hatlarının üstüne badana sürerek Türk-İslam sanat eserlerini tahrip etmektedir:

Eski süslemelerin zarıflığı ve inceliğiyle, son zamanda İspanyollar tarafından yapılan restorasyonun kabalığı dikkatini çekti. Dünyada güzellikte eşi bulunmayan bu zarıflık mihrabının pirinçten kapısının okkayla satıldığını, İbn-i Sirac dairesinin oymalı kapılarının odun diye yakıldığını ve bu süslerin kireçle nasıl kıyılmadan badanalandığını, Katoliklerin kıymet bilmezliğini düşündü ve kan ağladı. (Müftüoğlu, *Çağlayanlar*, "Turhan Nasıl Çıldırdı", 89)

İngiliz kraliçelerinin tacını süsleyen yakutlar bile Türklere aittir. Kastilya kralı zalim lakaplı Don Pedro, Gırnata hâkimi Ebu Said'i sarayına davet eder. Davette mücevherleriyle kralın dikkatini çeken Ebu Said öldürülür. Uğruna cinayet işlenen mücevherler ise bir süre sonra İngiliz prensine verilir ve kraliyet ailesinin taçlarını süslemek için kullanılır. Bütün bunlar İstanbul'a gelen Turhan'ın Ayasofya'dan yana bakmak istememesine sebep olur. Çünkü Moskova'da da tanıdığı "kahpe bir kadın"ın ismi de Ayasofya'dır (2006: 90)

---

müttefiklerarası sansürü, ne de bizim sansürü kuşkulandırıyor. (Karaosmanoğlu, 1999: 60-1)

⁶¹ Avrupa'daki Türk korkusu kaynaklı çan sesleri gerçek hayatın bir yansımasıdır. Avrupa'da Türk korkusu için bkz. (Ortaylı, "Türk Korkusu", *Doğu Batı Makaleleri II içinde* (246-260), Ankara: Doğu Batı Yayınları).

Turhan, İstanbul'da dolaşırken işgal altında olan şehrin meyhaneleri yabancılarla doludur. Bankalarda, şirketlerde işler Fransızca yürütülür, subaylar Almanca deyimler kullanır, bahriyeliler İngilizler gibi davranır. Turhan'ın dostlarından bir Türk'ün Düyûn-ı Umumiye'de⁶² girdiği yarışmayı başarıyla kazanmasına rağmen yerine bir yabancının alınması onu delirmeye bir adım daha yaklaştırır (2006: 94). Sokaklarda duvarlardaki, vitrinlerdeki ve dükkânların üstlerindeki Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rumca ilanlara, afişlere, reklamlara bakarak dolaşır. Avrupa'nın hiçbir tarafında yerlilerin dilinden başka bir dil, başka bir yazıyla sokaklarda ilan ve tabela görmeyen Turhan kendi ülkesinde gördüğü bu manzaradan, ötekine tanınan/tanınmak zorunda kalan ayrıcalıklardan rahatsız olur (2006: 94). Çünkü yabancının varlığıyla beraber ülkedeki işgal havası kendisini hissettirmektedir. Aynı zamanda Türklere de kızan Turhan bu işgal karşısında nasıl olup da böyle kayıtsız kaldıklarını anlayamamaktadır. Türkler kayıtsızlığın ötesinde çocuklarını isteyerek işgalcilerin okullarına göndermektedir. Sadece askeri güçle işgal etmeyen düşman aynı zamanda okullar açarak verdikleri eğitimle Türkleri sahip oldukları özden koparmaktadır:

Bu, hem benim felaketim hem milletimin talihsizliği... Bu memlekette ne kızlar, ne erkekler, şimdi ne dini ne milli bir eğitim görüyorlar. Cahil, gösteriş düşkününü analar, görgüsüz, duygusuz babalar kendilerini göreneğe kaptırmışlar, geleneği unutmuşlar, ciğerparelerini duygu, din, ırk ve çıkarları açısından farklı, yabancı ellere, çevrelere emanet ediyorlar. Kediye ciğer emanet edilir mi? İtalyan okulunda okuyanlar İtalyan, İngiliz kolejinde eğitim görenler İngiliz, Fransız eğitimi alanlar Fransız oluyorlar. Herbiri diğerine yabancı olan eğitim ve öğretime maruz kalanlar birbirlerine yabancı, hatta düşman vaziyeti alıyorlar... (Müftüoğlu, *Çağlayanlar*, "Turhan Nasıl Çıldırdı", 98-9)

Türkleri yozlaştırmaya çalışan Batı dünyası Fahri Celalettin Göktulga'nın "Koltuk" öyküsünde Batılı yaşam tarzını yansıtan balolarla yer alır. Bu balolar Türklerin ahlaklarını bozmaktadır. Balolarda Türk kadınları Batılılar gibi göğüslerini açmakta, erkeklerle yakın ilişkiler kurmaktadır. İçkiler içilir, dans edilir, yabancı milletlere ait parçalar ve marşlar çalınır. Avrupai tarzda eğlenen insanlar birbirlerinin dedikodusunu yapar.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Tarih Bir Tekerrürdür" öyküsünde bir Macar olan Oly erkeklerle paraları için beraber olur, kadınlarla cinsel ilişki kurar. Yaşadığı sayısız ilişkinin ardından bir Kontla nişanlanır. Kontun mal varlığını kaybetmesiyle nişanı atar. Aynı ihaneti bir Türk'e de yapar. Türk'ün çiftliklerinin savaşta yakıldığını tahmin eden kadın adamı terk eder. "Hususi Salonda" öyküsünde kumar salonuna gelen iki Türk Avrupa'nın

---

⁶² Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda Batılı ülkelere olan dış borcunun tahsili için kurulmuş olan ekonomik kurumdur.

zengin ve aristokrat tabakasının Monte Carlo'daki yaşantısı hakkında konuşur. Fransız Primroz bütün parasını kumarda yiyen, parasını ödeyemediği için otelden atılan bir kadındır. İngiliz anne Mistery Parnel ile kızı Miss Parnel'in "düşük ahlaklı" oldukları hissettirilir:

— Ana kızdırlar: Mistery Parnel ve Miss Parnel. Aleksandra otelinde otururlar. Anası da kızı da ayrı ayrı çalışır. Anasının refakati kızla münasebetin daha müşkül olmasını, daha kıymetli görülmesini, daha büyük vahidi kıyaslarla ölçülmesini temine hizmet ediyor. Ta karşıma tesadüf eden ananın hala bazı müddeiyat sahibi olabilmesine hayret ederek, kalın bacakları, güzelliği hakkında hiç iyi fikir vermiyen kızın yüzünü görmek için belli etmeden dikkat ediyordum. Fakat ananın tecrübeli nazarları bunu pek kolay anladı. Kendi hesabına mı, kızın hesabına mı olduğu pek anlaşılmiyacak surette, bir tebessümle teşci etti.

— Anası daha teşne, dedim dostuma.

— Dikkat et, İngilizdir. Bakmandan hemen cesaret alır, şimdi bir "Plak" diye yanına sokulur. Bunların dilencilğine tahammül kabil değildir.

[...]Şimdi yanına bir genç gelmişti. Genç kız güldü. Zararsız addedilebilecek bir ağzı vardı. Tebessümün açtığı bu ağzın içinde renksiz, çıkık diş etleri üstünde İngiliz kadınlarının tıpkı beygir dişlerini andıran sarı, iri dişleri göründü. (Yalçın, *Niçin Aldatılmışım*, "Hususi Salonda", 61-2)

Rus bir kadının evini geçindirmek için bile olsa bedenini kullanarak var olmaya çalıştığı, İtalyan kızın evlilik dışı bir ilişkiyle kumarhanelere sürüklendiği, Amerikan kadının savaş zamanında ajanlık yapmış meşhur bir dansöz olduğu söylenir. Bir Rumla evlenen Fransızın "zor bir kadın" olmadığı belirtilir (1943: 62). Başka bir Fransız yüzlük banknot karşılığında bir erkekle cinsel birliktelik yaşar. Sonrasında kumarhanelerde dans etmeye başlar, konsomatrislik yapar. Zengin bir erkekle evlenen kadın adamın bütün servetini tüketir, parasız kaldıklarında kocasının dostlarına dans ederek ve onlarla beraber olarak para kazanır. Bozuk ve sefih Batı tasviri "Tecrube" öyküsünde devam eder. Türklerin müthiş facialar yaşadığı bir dönemde Avrupa'da danslı çaylar ve balolar düzenlenir. İnsanlar servet, ihtişam ve zevk içinde yaşar. Hayattaki tek gayeleri "haz aramak"tır (1943: 76). Batı kadınlarının dekolteleleri o kadar açıktır ki "insanın bari hiç zahmet etmeseler diyeceği" gelmektedir (1943: 76). "Sus" öyküsünde Batı medeniyetinin sömürgeciliği ve görünen yüzünün altındaki çirkinliği vurgulanır. Bu medeniyetin hak, adalet, insaf, haysiyet ve namus gibi erdemlerin kanlı cesetleri üzerine kurulduğu söylenir. "Kurban" öyküsünde ancak altı yedi yaşında olan İngiliz kız cinsel arzuyla kendisine bakan erkeklerin önünde dans etmektedir:

Eskiden bilmem hangi mabudun arzusunu veya hiddetini teskin için en güzel kızları seçerek onu kurban ederlerdi. Şimdi de bir ana kucağında bebeklerle oynıyacak bir yaşta bulunan küçük kızlar içinden en istidatlısını, en incisini seçmişler; uzun ihtimamlarla ona bir büyük kadın işvesini, ifadesini vermeğe çalışmışlar; sonra bu miniminiyi giydirmişler, süslemişlerdi. Zevk ve heyecan arayan, dünyadan aşk ve ahenk içinde kayarak geçmek isteyen bir din müminlerinin memnun gözleri önünde teşhir ediyorlardı. O daha büyüyecek, ders alacak, terbiye görecekti. Nihayet bütün inceliği, bütün mükemmeliyeti, bütün sanatle

fenalık mabudunun kucağına teslim olunacaktı. (Yalçın, *Niçin Aldatırlarmış*, “Kurban”, 111)

Güvercinler üzerinde avcılık tecrübeleri yapılmasını, otomobillerin tavukları ezmesini insanlık dışı gösteren İngilizler yarınki şehvetin itinalarla hazırlanan kurbanını alkışlayarak “ruhlarında var olan riyakârlıkları”nı ortaya koyar (1943: 112). “Bir Mektup” öyküsünde başkahraman para için kendini “şişman karınlı, amiyane tavırlı, savaş zengini Yahudi”ye (1943: 112) satan Leh bir kadındır. Kadın birçok Leh gibi babasının tüm servetini kumar ve kadınlarla tükettiğini söyler.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “Aferin Hayrullah” öyküsünde Avrupa kadını eleştirilir. Bir Avrupalı gibi yaşamaya çalışan Vedia Hanım, kocası Vahdet Bey’e ve çocuğuna ilgi göstermez, bütün gün tuvaleti ile uğraşır. Tiyatroların, konserlerin, eğlencelerin hiçbirini kaçırmaz. Kendisine bağlı kocasının uyarılarına aldırmayarak eve geç saatlerde gelen kadın “sürtük” (2001: 276) olarak nitelendirilir. Başına geleni “medeniyet belası” (2001: 276) olarak gören adam bir akşam eve döndüğünde karısını yine bulamaz ve buhran geçirir. Bu sırada onunla ilgilenen hizmetçiyle beraber olur. Hizmetçi kendisinden hamile kalır. Her şeyden habersiz olan Vedia Hanım kocasının gayrimeşru ilişkisinden doğan bebeği kucağından hiç indirmez. Böylece Batılı kadın gibi yaşayan Türk kadını ağır bir şekilde cezalandırılır. Batıyı taklit ederek onlar gibi yaşamaya çalışan, davranışları Türk aile yapısına tezat oluşturan ve bu yüzden gülünç durumlara düşen kadınlardan bir diğeri “Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım” öyküsündeki Hürmüz Hanım’dır. Batılı kadınlara benzemeye çalışan Hürmüz Hanım ve hemcins arkadaşları “Aile Hakları Kararnamesi”nin yayınlanmasının ardından yeni kanunları konuşmak için bir araya gelirler. Hukukça kadın ve erkeğin bir olduğunu birbirlerine ilan ederek geleceğe dair ateşli bir tartışmanın içine girerler. Tartışma bir süre sonra kavgaya dönüşür:

Gürültü büyüdü. Bütün genç hanımlar sinirlendi. Kaynanaya saldırı arttı. Büyük hanımın iddiasını destekleyen başka kaynanalar çıktı. Odanın içi bir ihtilal komitesi gürültüsüyle doldu. Karşısındakini yaralamak için toplu iğneye davrananlar bile oldu. Bu küçük olay, gelecekte kadın milletvekillerinden kurulacak Millet Meclisi’nin alacağı hale güzel bir örnekti. (Gürpınar, *Kadınlar Vaizi*, “Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım”, 308-9)

Yeni haklarını öğrenen Hürmüz Hanım her akşam eşine çıkışmaya başlar. Kocasının en ufak bir kusurunda, unutkanlığında onu boşamakla, daha zengin biriyle evlenmekle tehdit eder. Adam bütün bu taşkınlıklara sabırla, sessizlikle karşılık verir. Bir tartışma sonrasında Hürmüz Hanım sinirle pencereyi açar ve eşini boşadığını haykırır. Herkesi kendine güldürür. “Müslüman Mahaltesinde Bu İş Olur Mu?” öyküsünde Safinaz ve alafranga

komşuları Batılı kadınlara benzedikleri için eleştirilir. Batılı kadın abartılı makyaj yapar, meme uçlarını gösterecek bir şekilde açık saçık giyinir ve sürekli şuh kahkahalar atar.

“Garip Kaldığımız Günlerde” öyküsünde Türkler, İstanbul’un işgal altında bulunduğu yıllarda Batılılar tarafından kendi ülkesinde yabancı muamelesi görür. “Yankesiciler” öyküsünde Avrupalının bütün milletlerin arasına nifak soktuğu söylenir. “İstanbul’un Esareti Günlerinden Bir Hatıra” öyküsünde Fransız komutanı zalim bir adamdır. Türk halkı bu adamdan Allah’a sığınır. Fransız asker metresiyle eğlenmek için piyanolu, lüks bir salon arar. Salon için Türklerin evlerini dolaşan adam evi beğendiği takdirde en ufak bir şey almalarına izin vermeden ev sahiplerini kapı dışarı eder.

Mehmed Rauf’un “Zehirlerim” öyküsünde anlatıcı iskelede vapur beklerken güzel bir Rus kadın görür. Kadın, iskeleden vapura binen Türk hizmetçiye küçümseyerek bakar. Bu durum anlatıcıya çok dokunur. Birinin hakkıyla diğerinin refah içinde yaşadığını düşünen anlatıcı, Rus kadını cahil bularak görünüşün yanıltıcı olduğunu ifade eder (Tarım, 2000: 130, 146-7).

Ömer Seyfettin’in “Birdenbire” öyküsünde Yumuk’a hayatı dar eden kocası Berlin mekteplerinde tahsilini bitirip tamamen Almanlaşmış bir adamdır. Almanlaşan adam, “ağaçtan, hem de kayın ağacından yapılmış bir manken kadar katı, hissiz, duygusuz, hayalsiz, zevksiz, hâsılı tatsız tuzsuz” biridir (2007b: 41). “Memlekete Mektup” öyküsünde Batılı devletlerin Türkleri karalama kampanyaları yaptıkları ifade edilir. “Devletin Menfaati Uğruna” öyküsünün başında anlatıcı, anlatılanları kendisinin uydurmadığını, başka bir kaynakta okuduğunu belirterek anlatıya giriş yapar (2007a: 158). Bir Avrupa ülkesinde doksan sekiz yaşına gelmiş olan ihtiyar kralın veliahdı yoktur ve bu durum ülkenin en büyük sorunudur. Kralın başvekili sorunu çözmek için bir yol bulur. Kral artık çocuk sahibi olamayacağı için genç kraliçe başka bir adamla beraber olmalı ve ondan bir çocuk doğurmalıdır. Bu teklifi önce büyük bir utançla karşılayan kraliçenin konuşma ilerledikçe iki yıldır aynı uğraş içinde olduğu ortaya çıkar. Saraydaki bütün erkeklerle birlikte olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Kraliçenin ilişkileri sonucunda iki erkek çocuk doğar. Hiç anlaşılamayan kardeşler ülkeyi ikiye bölerek iki düşman millet gibi davranır. “Çirkinliğin Esrarı” ve “Antiseptik” öykülerinde Fransız kadınları olumsuz tasvir edilir ve onlara benzemeye çalışan Türk kadınları komik durumlara düşürülür. “Yalnız Efe” öyküsünde Rusya’da savaşmış olan köylüler her gece birbirlerine “Moskof hikâyeleri” anlatır (2007a: 301). Anlatılan hikâyelerde sürekli olarak Türklerin cesareti ve

Rusların korkaklığı vurgulanır. Rus orduları “Allah, Allah” seslerini duyunca silahlarını atıp kaçar. Türk kumandanları kurşungeçirmezdir; çünkü Türk ordusunun önünde “gâvur Moskoflar”a karşı savaşan “yeşil sarıklılar” vardır (2007a: 301). “Gizli Mabet” öyküsünde bir Avrupalının Türk hayranlığı anlatılır. Avrupalılar güzellikten mahrum ve tabiatı öldüren şeylere kıymet verirken Türklerin alaturkalığı kusursuzdur ve doğal olan hiç bozulmamıştır. Bunları bir Avrupalının söylemesi düşünceleri daha gerçek kılar. Türk karakter, Avrupalı karakterin budalalığına alttan alta güler (2007b: 26). Avrupalıların Türkleri anlayabilecek kapasiteye sahip olmadıkları ifade edilir.

Peyami Safa'nın “Gençliğimiz” öyküsünde Batılı yaşayış tarzına özenen gençlerin yok oluşları anlatılır. Öyküde Batılı yaşayış tarzının Türk toplum hayatındaki yansımaları müsrifliğe varacak derecede alışveriş yapmak, giyime önem vermek, Beyoğlu'na gitmek, kadınlı erkekli partiler düzenlemek, pastanelerde buluşmak, sinemaya gitmek, içki içmek ve kumar oynamaktır. Batılı yaşayışı taklit eden Türk kahramanlar sarsıntılar yaşar, buhranlar geçirir. Eski terbiyenin faziletlerinden yoksun gençler “manasız bir Frenk taklitçiliği” yüzünden kendilerini felakete sürükler. Batıdan gelen roman, tiyatro ve sinema “misyoner eğlenceler”dir, gençleri zehirler. Bu gençlerden biri olan Nedime yaşadığı hayattan memnun değildir, akrabası Macide gibi Batılı bir şekilde yaşamak ister. Üsküdar'da oturmaktan, kendi evlerinde kadın ve erkeklerin bir arada olduğu partilerin yapılmamasından şikâyet eder. Şişli'de oturmanın hayallerini kurar, alafranga yaşayışa özenir. Macide'nin düğününün anlatıldığı bölümde evin hizmetçisinin Hıristiyan olduğu özellikle vurgulanır, düğün ruhani bir ayine benzetilir. Süs ve debdebenin abartıldığı düğünde kadınlarla erkekler bir aradadır. Frenk arkadaşları olmadan eğlenemeyen ev sahibi düğüne çok sayıda yabancıyı davet etmiştir. Danslar edilir, içkiler içilir, İngilizce, Almanca ve Fransızca konuşulur. Müzik ve dans tamamen Batı kültürüne özgüdür. Kadın ve erkekler sonrasında buluşmak için randevulaşır.

Nedime düğüne Şeref adında bir gençle katılır. Nedime gibi alafranga hayata özenen Şeref arada kalmışlığın neden olduğu bir çıkmazda olma durumuyla düğün dönüşünde buhran geçirir ve isyan eder:

Bunlar sahte Türkler, Levanten kibarları, dillerini kaybetmiş, adetlerini, muşeretlerini kaybetmiş, vicdanlarını kaybetmiş insanlar, bunlar Türk cemiyetinin ortasında bir maskara yığını, melez bir zümre, bozuk, düzme karışık bir millet... [...] Bunlar Türk cemiyetinin kertenkeleleri! Mopasa'nın “İvet”ini okudunuz mu? Ah, ne iyi bir tarif vardır: “Hepimiz oralara gideriz, çünkü orada kumar oynanır, kadınlar kolay elde edilir, ve erkekler namussuzdur. Ben, muhtelif nişanlı, hepsi yabancı hepsi asil, hepsi unvanlı, hepsi casuslar

müstesna, sefarethanelerine yabancı olan bu dolandırıcılar âlemini severim. Hepsi münasebetli münasebetsiz şereften bahsederler, bir hiç için cetlerini sayıp dökerler, her vesile ile hayatlarını anlatırlar, meddah, yalancı, yankesici, kartvizitleri gibi tehlikeli, isimleri gibi aldatici, cesur çünkü öyle lazım, insanları, hayatlarını mahvetmeden soymayan katiller gibi cesur. İşte, nihayet, zindan kibarlığı budur". (Safa, "Gençliğimiz", 50)

Bu isyan Şeref'in bir anlık kendini bulmasıdır. Gecenin ertesi tekrar eski alafranga hayatına döner. Bir başkasıyla nişanlı olan Nedime ile flört eder. Nedime'nin nişanlısı köklerini kaybetmemiş bir genç olan Şevki Bey'dir. Şeref'in karşısına yerleştirilen bu genç Batının sadece ilmini alarak yetişmiştir. Fransızca ve İtalyanca bilir, hem alaturka hem alafranga keman çalar. Onun için Türk kültürü diğer kültürlerden üstündür. Nişanlısını beğenmeyen ve küçümseyen Nedime arkadaşı Fahrünnisa'nın da etkisiyle gençliğinin tadının çıkarmaya karar verir:

Fahrünnisanın hakkı var. Onun söylediği şeyler gece yarısına kadar zihnimi kapladı. Ben de biliyorum ve kaç yüz defa onu kendime tekrarladım: Gençlik gidiyor, gidiyor, gidiyor... Hele bundan sonra benim için, gençlik yok, zeval var, Şevki efendinin kemik yüzü, kemik gözleri, kemik dudakları karşısında zeval... Yahut kendi talihimi, kendi irademle parçalamak, biraz canlandırmak, biraz kızmak, biraz değiştirmek, mesela, mesela... O düğünde beraber dans ettiğim genç mühendise telefon etmek, ilk randevumuzda ona: "Seninim" demek kendimi bırakmak, böylece, gençliğin en harlı, en kaynayan seneleri geçinceye kadar bu genç mühendisle, arkadaşlarile, başkalarile hür, geniş serbest çılgın bir ömür sürmek, yaşamak tam manasile yaşamak, gençlik! (Safa, "Gençliğimiz", 58)

Hayalini kurduğu gençlik maceralarına Şeref'le başlar. Buluşurlar, Beyoğlu'na giderler. Pastanede birbiri ardına içki içerler, sarhoş olurlar. Sinemaya giderler. Aşk sahnelerinde el ele tutuşurlar, öpüşürler. Gecenin ilk saatlerinde kalabalık ve gürültü içindeki Beyoğlu'nda yürürler. Her iki kaldırım üzerinde birbirine giren, kaynaşan, aceleci, kayıtsız, düşüncesiz çiftlere uyum sağlamaya çalışan Şeref karanlık içinde Nedime'nin rastgele her yerini, dudaklarını, burnunu, saçlarını, kulaklarını öper.

Nedime ertesi gün öykünün bilge kişisi olan kayınpederiyle tanışır. Adam eski günleri özlemle yâd eder, gençliğin sürüklendiği çıkmaz karşısında üzülür. Nedime'ye köşkleri, rengârenk kayık eğlencelerini, bağ, bahçe, gülistan sefalarını anlatır. O günlerin geçtiğini, Batı etkisiyle gelen kara günlerin hüküm sürdüğünü söyler. Artık İstanbul'da bambaşka bir gençlik vardır. Düşmanın elinde olan şehir barut kokmaktadır, her yerde şarapneller patlamaktadır. Sadece silahla savaşmayan Batı, kendi kültürünü Türk gençliğine dayatarak onları köklerinden koparıp etkisiz hale getirmeye çalışmaktadır. Uçuruma sürüklenen gençlerden olan Nedime ve Şeref yanlış yaptıklarını bile bile görüşmeye, sevişmeye devam eder. Düğüne bir gün kala Şeref, Nedime'ye bir mektup

yazar ve kendini öldürür. Böylece yazar alafranga bir hayat yaşama hevesine düşen gençleri cezalandırarak bu hayatın kötülüğünü kanıtlamış olur.

Raif Necdet Kestelli'nin "Dörtlere İtab" öyküsünde dört büyük devlet olan Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın, Yunanistan'ın haksız işgaline göz yumduğu belirtilir. Bu devletler Anadolu'nun isyanına, tarihin feryadına, insanlığın yok edilmesine önem vermemektedir. "Siyah Mektup" öyküsünde "yüksek Türk ruhu"nun (2011: 76) karşısında diğerlerinin zulmü vardır. Batı medeniyetinin zulmettiği ülke tanınmaz bir haldedir:

Ah bilsen Reşad, şimdi nasıldır payitaht?.. Gelsen kabil değil tanıyamazsın!.. Senin mütehassir olduğun cinai ve efsanevi şehir, Aziz Pier Loti'nin perestiş ettiği kubbeler ve minareler memleketi her gün biraz daha uzaklara cehennemi ufuklara kayıyor gibi... İstanbul'a kavuşmak için ruhunun kanatları sakın şitap ve iştiyak ile beyhude çırpınmasın. Sonra sukutun pek korkunç, pek feci olur. Yalnız şunu bil ki şimdi onun visalinde hüsrân, gurbet ve daü's-sıla var. Biz onun içinde olduğumuz halde uzağındayız... (Kestelli, *Ziyâ ve Sevdâ*, "Siyah Mektup", 74-5)

Batının "zalim kuvvet"i İstanbul ve İzmir'i soyar, bir "zulüm yuvası" haline getirir ve cehenneme çevirir. Egoizm, şovenizm ve emperyalizmle şekillenen süreç geçmişte Bizans'ın yaptıklarına benzetilir (2011: 76). Avrupa medeniyeti din kıstasını bir kenara bırakmadığı için yapılan zulüm ve işkencelere göz yumar, Türklerin acılarını yok sayar. "Siyah Leke" öyküsünde medeniyette ileri giden Batılılar Yunanların haksız saldırılarını destekleyerek his, merhamet ve maneviyatta geri kalır. "Büyük Adam" öyküsünde Avrupa'nın medeni geçinen diplomatlarının yanlı tutumlarından söz edilir. "İslâhât" ve "Şafak" öykülerinde Batılı milletlerin şovenist oldukları söylenir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Bir Aşk Cilvesi" öyküsünde Avrupa'dan dönen ve ruh namına her şeyi tüketen Hulusi Bey dinine, milletine ait ne varsa hepsinden nefret etmeye başlar. Kadının bakkaldan veya tuhafiyeciden alınacak bir şey olduğunu düşünür. Çünkü Türkler için kadın değerliyken, Avrupalılar için ucuzdur. Berlin'de bir kadının kendisiyle para karşılığında yaşadığı belirtilir. Kadınları değersizleştirerek aşağılayan Avrupalılarda utanma duygusu yoktur. "Masum Katiller" öyküsünde Fransızların edebiyatı "zina edebiyatı" (1997: 109) olarak adlandırılır. Gençleri yoldan çıkararak edebiyat aile kurumunu da yozlaştırmaktadır. Kızlar sokağa açık saçık çıkar, erkekler züppe ve ağzı bozuk yaratıklar haline dönüşür. Ramazan ayında bile içki içilir, kızlı erkekli çiftler halinde eğlenilir, tango gibi danslar yapılır.

Batıyla olan mücadelenin Kurtuluş Savaşı döneminde kritik bir noktaya gelmesi sebebiyle dönemin edebiyatındaki öteki anlatısında Batılılara geniş şekilde yer verilmiştir. Batılılar hem işgalciler, hem diğer işgalcilerin destekçileri hem de kendi değerleriyle Türk toplum yapısını yozlaştıran bir unsur olarak anlatılmaktadır. Batının bilim ve tekniğinin alınmasını savunan yazarlar⁶³ söz konusu süreçte Türklerin kendi değerlerini koruma ve kimliklerini bu değerler üzerinde inşa etmelerinin gerekliliğini anlatmaya çalışmaktadır.

4.1.2 Dış Düşmanın İçerideki Uzantısı: Azınlıklar

Kurtuluş Savaşı devam ederken kaleme alınan öykülerde azınlıklar genel olarak Türk milletini arkadan vuran unsurdur. Çoğunlukla Türklere hizmet eden karakterler olarak kurgulanırlar ve sadık değillerdir. Elleri geçen ilk fırsatta iyilik gördükleri insanları yarı yolda bırakırlar. Rum ve Yunan kelimelerinin aynı millet için kullanılması sebebiyle bu başlık altında değerlendirilen Yunanlar da bağımsızlıklarını ilan etmelerine rağmen bir türlü tatmin olmayarak her fırsatta, özellikle Osmanlı Devleti'nin en zor zamanlarında isteklerini gündeme getiren ve saldırı anı kollamayı milli görev sayan bir millettir⁶⁴ (*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 2004: 253). Kurtuluş Savaşı'nın daha çok Yunanlara karşı verilmesi ve Balkan halklarının isyanında Yunan milliyetçiliğinin etkili olması yaşanan dönemin kurgusal yansıması olan öykülerdeki öteki anlatısının ağırlıklı olarak Yunanlar hakkında olmasına yol açan sebepler arasındadır.

Müftüoğlu'nun "Turhan Nasıl Çıldırdı" öyküsünde Rumlar meyhanelerde vakit geçiren şapkalı insanlardır. Yaptıkları haksızlıklar sebebiyle varlıkları Türkleri rahatsız eder. Göktulga'nın "Bir Mektup" öyküsünde betimlenen Ermeni kadın kır bıyıklı ve çok şişmandır. "Salgın" öyküsünde Anadolu'da yaşayan Rumeli halkları Türkleri arkalarından vurdukları için haindir.

Adivar'ın "Zeynebim Zeynebim" öyküsünde Türklerin hizmetçileri olan Rumlar para ve çıkar için Türk milletine hizmet ederler ama hiçbir zaman samimi olamazlar. Bu sebeple Uzun Osman'ın kâhyası Yorgi ve kızı Zeynep'in dadısı Kalyopi –aynı zamanda Yorgi'nin eşidir– senelerce ekmeklerini yedikleri iyi ve temiz insanları Yunanların İzmir'i

---

⁶³ Müftüoğlu, medeniyet denilen büyük gürültünün anlamının makine olduğunu, Türklerin makineyi Avrupalıların elinden aldıkları zaman ruhlarının Avrupalıların ruhundan daha asil, kalplerinin onların kalplerinden daha temiz ve alınlarının onların alınlarından daha yüksek olduğunu ortaya koyacaklarını söyler (2006: 16).

⁶⁴ Bu sebeple Yunanistan için "imparatorluğa yeltenen küçük devlet", "şımarık çocuk" gibi kullanımlar bulunmaktadır (*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 2004: 254-5).

işgal etmesiyle arkalarından vururlar. Yorgi askerliği gelince ortadan kaybolur. Ülkenin kötü gününde kaçan Yorgi'nin karşısında misal olarak Zeynep'in teyzesadesi Süleyman vardır. Savaş başladığında Amerika'da öğrenim görmekte olan Süleyman hemen vatanının yardımına koşar. İlk Çanakkale hücumunda sol ayağını kaybeder, Yorgi'den kalan boşluğu doldurmak için eniştesinin çiftliğine kâhya olarak gelir. İzmir'in işgaliyle beraber şehirde bulunan bütün Rumlar değişir. Uzun Hasan, Zeynep'le Süleyman'ın nişan hazırlıkları için şehre gider, geri gelmez. Zeynep babasının dönüşünü beklerken gördüğü kâbusta Kalyopi boğazını sıkarken Yorgi cama suratını dayamış dilini çıkarmaktadır. Yüz köpek –burada köpeklerden kasıt Rumlardır– eteklerine hücum etmekte ve hep birden ulumaktadır. Kâbustan uyanan Zeynep, Süleyman'ın yaralandığını ve Rumlar tarafından işkenceye uğradığını görür. Kendinden geçer, uzun bir karanlıktan sonra birdenbire kendine gelir:

Kendini yemek odasına kim sürüklemiş, getirmişti; geceliği parça parça, ayakları yalın, omzunda nasıl aldığı bilmediği kırmızı şalı vardı. Odada sekiz on tane vahşi suratlı sarhoş, çılgın düşman neferi içiyor, haykırıyor, şarkı söylüyor, yedi sekiz köylü ve yerli Rum, ortalarında mülazım kalpağı ve kılıcı ile Yorgi vardı. Zeynep'i:

— Evin matmazeli, diye Rumca arkadaşlarına tanıtıyor, yine çılgın ve kaba sahne devam ediyordu.

Yorgi sargoş, kanlı gözlerle, iğrenç kakhahalarla Zeynep'e:

— Baban bana vaktiyle iyilik yaptı, seni kurtaracağım. Fakat sen bize bir oynamalısın. Şuradaki Yüzbaşı, şimdi sizin ...'den büyük, istersen seni alacak ha kokonamu! (Adıvar, *Dağa Çıkan Kurt*, “Zeynebim Zeynebim”, 23)

Zeynep kendisinden istenen dansı Süleyman'ı öldüren kişi için yapmak şartıyla kabul eder. Bunu duyan “tek gözlü, kara suratlı, cılız fakat korkunç kafalı” Yüzbaşı gülmeye başlar ve Rumca “Ben öldürdüm, kafasını parçaladım, gözlerini oydum.” der (2001: 24). Zeynep'le tek başına eğlenebilmek için askerlerini yağma için kışkırtır, güzel Türk kızıyla odada yalnız kalır. Zeynep Yüzbaşı için dans etmez, onu kalbinden hançerler ve aklını kaybetmiş bir şekilde kendini dışarı atar. “Vahşi Rum halkı” (2001: 25) korku ve şaşkınlık içinde Zeynep'e hücum etmekten korkar. Fakat köyün papazı Angelos, “mutlu ve ulussever” (2001: 25) bir adamın görevini yaparak Zeynep'i öldürür.

“Efenin Hikâyesi” öyküsünde İzmir, tarlaları düşman tarafından çiğnenmiş, çiçekleri kurumuş, insanları dövülmüş harabe ve facia bir şehir olarak betimlenir. Aynı zamanda Türklerin verdiği savaşın kutsallığına olan inanç sebebiyle “İslam şehitliği”dir (2001: 45). Yaşananları dinlemek için İzmir'e gelen Tahkik Heyeti'nin karşısına asil tavırlı bir Efe çıkar. Ondan Aydın'da olanları anlatması istenir. Efe önce İzmir'e dair duyduklarını anlatır. Yunanlar “İzmir'i basmış, dükkânları, evleri soymuş, çoluk çocuk öldürmüş, kadınlara sataşmış, çiftliklere girerek ihtiyarları sakallarından sürüklemiş,

gençleri parçalamış, mal mülk ne varsa kül etmiş, hayvanları alıp götürmüş, toprak üstünde ne fidan ne ekin bırakmış, kasabaları birer mahşer alanına çevirmiş”tir (2001: 48-9). Efe’nin bizzat şahit oldukları ise şunlardır:

Rüzgâr gibi kasabaya daldık. Müslüman mahalleleri çığırarak, çatırdayarak yanıyordu. Sokakların üstünde alevden dallar var, altında evlerin pencerelerinden bohçalar, halılar atılıyor, aşağıdan Yunanlı alıp kaçıyordu. Sokaklar ortasında baş örtüsü parçalanmış bir nineyi boynundaki altınlardan yakalamış bir Yunanlı taştan taşa sürüklüyor, göğsü açık bir genç kızın, iki eliyle gırtlığını sıkarken, bir Yunanlı dudaklarını öpüyordu. Anasını boğan askerleri şu kadarlık bir kız ısırırken bir nefer sarı saçlı başını dipçikle eziyordu. (Adıvar, *Dağa Çıkan Kurt*, “Efenin Hikâyesi”, 50)

“Aziz’in Karısı” öyküsü “Yunan askerinin geçtiği köyler üzerinde gördüklerim.” (2001: 75) notuyla başlar. Yunanlar tarafından diri diri yakılan insanlardan bahsedilir. Düşman askerinin geçtiği bütün köyler harabedir. Harabe olmuş köylerin birinde yaşayan yaşlı kadın, anlatıcının omzuna başını koyar, çocuk gibi hıçkırarak yaşadıklarını anlatır. Yunanlar her şeylerini almıştır. Evleri yakıp yıkar, davarları ve malları götürür. Götüremediklerini süngüler. Geride ne yiyecek ne de giyecek bırakır (2001: 76). “Fadime Nine ile Kerem Dede” öyküsünde Yunanlar “bir afet, bir bela gibi gelirler, güzel hayatları, güzel memleketleri yangın, kan ve utançla yıkarlar” (2001: 81).

“Vurma Fatma!” öyküsünde Beyoğlu’nda yaşayan Yunan çocuk Yanako papazdan, öğretmenden, “dul kokona” (2001: 107) annesinden öğrendiği “Megali İdea”⁶⁵ ülküsüyle büyür. Çocukken Türk mahallerindeki Türk çocuklarına, Türklerin yaşadığı evlerin pencerelerine taş atarak, delikanlı iken meyhanedeki mastika kadehlerini kırarak Türk milletine duyduğu nefreti ve kını açığa vurur. Yunan İzmir’e girince inandığı ülkünün taş atmakla ya da kadeh kırmakla gerçekleşmeyeceğini anlar. Bir gün çalıştığı dükkâna bir papazın oğlu olan Çavuş Tanaş gelir; ona ağzının suyu akarak Yunan ordusunun arkasında müttefik donanmalarının bekçilik yaptığını, İzmir rıhtımını Türk kanına boyadıklarını, “Zito”⁶⁶ diye haykırarak İzmir Türkünü kadın erkek, çoluk çocuk süngü altında dolaştırdıklarını anlatır. Cebinden küpelerden, gerdanlıklardan kopmuş pırlantalar, altınlar ve kanı kurumuş zümrüt taşlı güzel bir yüzük çıkarır. Sırtarak yüzüğü kadının parmağıyla

⁶⁵ “Megalo İdea” şeklinde de kullanılan terim Yunanların eskiden Bizans’a ait olan tüm toprakları ele geçirerek başkentin Konstantinopolis yani İstanbul olduğu büyük Helen İmparatorluğunu yeniden kurmayı hedefledikleri ülküdür (*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 2004: 254, 264). Ayrıntılı bilgi için bkz. (Ortaylı, “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”, *Doğu Batı Makaleler II içinde* (261-280), Ankara: Doğu Batı Yayınları).

⁶⁶ “Zito”, yaşa anlamına gelir ve Yunanların ünlü “Zito Venizelos” (Yaşa Venizelos) tezahüratını hatırlatır. Eleftherios Venizelos o dönemki Yunanistan başbakanıdır. Yunanların İzmir’in işgali sırasında tutsak ettikleri Türklere zorla bu tezahüratı söyledikleri ifade edilir.

beraber kesip aldığını, sonra kadını öldürdüğünü söyler. Yanako, dinlediği “kahramanlık hikâyeleri”nden (2001: 109) sonra gönüllü olarak orduya katılır; “tahrip ve yağma tümeni”nde (2001: 109) görevlendirilir. Köylerin yakılmasına memur edilen birliklerin birine verilir, çok çabuk çavuş rütbesi alır ve zengin olur. Geçtiği köylerde taş taş üstüne bırakmadığı için ünü her tarafa yayılır. Yakacağı köye yıldırım gibi ahaliyi tamamen kaçmadan girer, köyü tertemiz soyar, ihtiyarları birer birer dövüp sakallarını yolar, kadınların genç ve güzellerini İzmir’e gönderir, ihtiyarlarını ve çirkinlerini eski Yunanistan’ın güzellik ülküsünü örseledikleri için hemen öldürtür (2001: 110-1). Yaptıkları bunlarla sınırlı değildir:

Hele “Evinin söndürünüz!” diye köylüleri çağırıp evlerini söndürürlerken alevlere atmak onun bir buluşu idi ki, çarçabuk bütün Yunan ordusunda moda oldu. Yanako birliğinin girdiği köyde güzel ve genç kadın mı olmak, yoksa erkek mi olmak daha felaketli bir şeydir, onu köylüler bir türlü kestiremediler. Çocuk, hele kız çocuğu olmak bunların hepsinden felaketli bir şeydi. Çünkü bu müfrezenin geçtiği Sakarya köylerinde hala aklını oynatmış, yahut sakat kalmış kız çocukları bulunduğu gibi, hikâye yazarlarının bile anlatamayacağı olayların başında ölecek kadar talihleri iyi giden kız çocukları bulundu. Dünyada kimisi içki, kimisi kadın, kimisi kumar, kimisi de kokain zevkine kendisini esir eder. Yanako’nun zevki de eski Roma hükümdarları gibi, insanları işkence içinde görmek, bu işkencenin çeşitlerini düşünüp, yenilerini bulmaktı. (Adivar, *Dağa Çıkan Kurt*, “Vurma Fatma!”, 111)

Yanako 18 Eylül 1921 akşamı defterine bakar; iki köyün altını kurşun kalemıyla çizer. Bunlar en büyük ve en zengin köylerdir. Ganimete dair hiçbir şey kaçırmak istemeyen aç gözlü Yanako plan yapmaya başlar. Başka bir Yunan taburuyla gitmeyi düşünür. Fakat Tabur kumandanı Aleko’dan en küçük Efzon neferine kadar hepsinin birer “şeytan” olduğunu düşünerek vazgeçer, onlara güvenmez (2001: 112). “Muhlis’in Ağabeyi” öyküsünde Ermeniler, “Van Faciası”⁶⁷ olarak adlandırılan olayda Müslümanları öldürür, çocukların gözleri önünde ana babalarını parçalar, Türklere türlü eziyetler eder. Yunanların yaptıkları gibi evlerin hepsini yakarak şehri harabeye çevirir. “Duatope” öyküsünde Türk askerleri ölünce “şehit” olurken Yunanların ölümleri “leş”tir (2001: 71). “Himmet Çocuk” öyküsünde Yunanlar Anadolu’yu göçlerin, kavgaların, cinayet ve soygunların mekânı haline getirir. Küçük çocuklara bile acımayan düşman Himmet’i kesmeye yatırır. Fakat girilen bir iddia sonucunda arabasına ve mandalarına en konulduktan sonra çocuk serbest bırakılır.

⁶⁷ Türk milletini Mondros Mütarekesi’nden sonra uğraştıran azınlık gruplarından bir diğeri Ermenilerdir. XIX. yüzyılın sonunda Batılı büyük devletlerin “kışkırtmaları”yla ülke çapında büyük bir “terör hareketi” başlatan Ermeniler Van, Erzurum, Erzincan’da “katliam”lar yapmışlardır. Erkekler topluca yakılarak öldürülmüş, kadınların ırzına geçilerek akarsularda boğulmuştur. Bazı insanların daha ölmeden uzuvları kesilmiş, derileri yüzülmüş, ayaklarına nal çakılmıştır (*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 2004: 2002).

Yalçın'ın "Tarih Bir Tekerrürdür" öyküsünde Yunanların İzmir'e tecavüz ettiği belirtilir (1943: 43). Yunanlar İzmir'deki bütün çiftlikleri yağmalar ve yakar. "Hususi Salonda" öyküsünde Bir Fransız'la evli olan Rum "iğrenç bir herif"tir (1943: 62). Karısını diğer erkeklerden kıskanmayan adamın tek derdi paradır. Anlatıcı, adamın kumarda yüksek meblağları gördüğünde gösterdiği tepkiyi "Yunan taarruzu"na benzetir (1943: 62). "Salvator Kalesinde Bir Gece" öyküsünde anlatıcı zamanında bir Ermeni arkadaşının "sözde" kendisini çok sevdiğini ama mütarekeden sonra asla aramadığını söyleyerek vefasız olduğunu belirtir. "Bir Mektup" öyküsünde Yahudi "şişman karınlı, amiyane tavırlı bir savaş zengini"dir (1943: 112). Para karşılığında kadınlarla birlikte olur.

Gürpınar'ın "Ada Vapurunda" öyküsündeki Rum "şişman, yüzsüz, terbiyesiz, kaba ve umursamaz bir kadındır" (2001: 299). Bir köpekle kalabalık vapura binmekten çekinmez. Hareketleriyle ve köpeğiyle vapurdaki Türklerin huzurunu kaçıır. Diğer kadınları ite kaka yürüyen ve oturmak için onları ezen Rum madam yolcular arasında huzursuzluğa neden olur. Köpeği bir çocuğun simidini kapar, gemiyi kirletir ve sert havlamalarla kedi sepetine saldırır. "Garip Kaldığımız Günlerde" öyküsünde azınlıklar, İstanbul'un işgal altında bulunduğu yıllarda Türklere kötü davranır. "İşgale kadar sinsi bir şekilde bekleyen azınlıklar işgalle birlikte yüzlerindeki maskeyi atar". O zamana kadar "gizli gizli gıcırdattığı dişlerini gösterir" ve "Türk'ün canına okumak" için dışarıdan gelenle işbirliği yapar. "Yankesiciler" öyküsünde bir hırsız çetesinin farklı milletlere mensup üyelerinin karakterleri anlatılır. Yahudi Mişon ticaret kurallarının temelini bilen "çıkarıcı" bir adamdır. Rum Niko "çokbilmiş"tir. Ermeni Vartan "kaba"dır. Türk olan Mıstık ise içlerinde en dürüst olandır. Yankesiciliğin hile ve incelikleriyle uyuşmayan saflıkları ve erkeklikleri vardır. Diğerleri gibi haksızlıklara göz yummaz. Onlara göre yankesicilik ticaretken Mıstık'a göre haram bir iştir. Bu sebeple Yahudi, Rum ve Ermeni ona mankafa der, onunla anlaşamaz. Bir gün Mişon daha fazla kazanabilmek için yankesiciliğin incelikleri ve ticarete tatbiki hakkında arkadaşlarına ders verir. Bir şirket kurmanın gerekliliğinden bahseder. Dört arkadaş kazandıklarının hepsini şirkete verecek ve sonrasında paylaşacaktır. Yahudi bu fikri arkadaşlarına kabul ettirmeyi başarır. Birkaç ay böyle çalışırlar. Mıstık ve Vartan kazandıklarının hepsini, Niko yarısını, Mişon ise onda ikisini getirir. Gerçeği anlayan Mıstık, Yahudinin yakasına yapışır. Kavga büyüyünce Niko araya girer. Tanıdığı Avrupalı bir yankesicinin olduğunu, aralarındaki sorunu mahkemenin değil sanatının ustası olan bu adamın çözebileceğini söyler. Niko'nun teklifi kabul edilir.

Avrupalı yankesicinin evine giden dört arkadaş adamın elini saygıyla öper ama adam onlarla ilgilenmez. Çünkü telsiz telgraf sistemi üzerinde önemli haberleri çalmakla meşguldür. Bir yerden aldığı haberi bir başka yere yetiştirir. Bu koşuşturmaca arasında dört arkadaşına kısa bir süre ayıran adam hepsinin kulağına bir şeyler fısıldar ve onları birbirine düşürür. Avrupalı alt alta üst üste yerde birbirlerini yumruklayan adamları tekmelerle kapı dışarı eder. Kavga halinde sokağa inen Yahudi, Ermeni, Rum ve Türk Avrupalı yankesici tarafından soyulduklarını anlar: “Ah ah, biz ne budalayız... Ne vakit aramızda bir kaşkariko⁶⁸ var, ne için yidelum Avrupalıya ki bize bir akıl öğretsin. Nah öğretti... Kiçimize boyle koskoca bir delik açti” (2001: 323).

Ömer Seyfettin’in “Yüksek Ökçeler” öyküsünde Hatice Hanım’ın hizmetçisi Eleni, “hırsız” ve “ahlaksız” bir karakterdir (2007a: 354-5). “Keramet” öyküsünde türbeyi soyacak hırsız şamdanlara “kelepir karşısında parlayan bir Yahudi gözüyle bakar” (2007a: 350). “Türbe” öyküsünde olumsuzlanan Türk kadınları, “Yahudi karıları gibi açık saçık” gezerler (2007a: 211). Aynı öyküde Yahudi ve Rumların Müslümanları astıkları ifade edilir. “Memlekete Mektup” öyküsünde Rum ve Yahudilerin savaş zamanını fırsat bilerek İstanbul ticaretini ele geçirdikleri, Türklerin zor durumlarından faydalanıp savaş zamanı kazandıklarını lüks içinde yemekle meşgul oldukları belirtilir (2007a: 223). İşgal sırasında Rumlar çok mutludur. Laternalarıyla sokaklarda dolaşırlar, gülüp, şarkılar söylerler ve sürekli içerler (2007a: 222). “Karaktersiz” Rumlar Türklerin milli düşmanlarıdır. İstanbul’un işgal edilerek Türklerin Konya’ya sürülmesini galip devletlere daima telkin ederler. Rumları asıl güldüren de bu “korkunç niyetler”dir (2007a: 223). Rumların kötü niyetlerinden yakınan anlatıcı düşmanların elinde gazetelerin haber verme aracından çok gerçekleri saptıran bir dedikodu makinesine dönüştüğünü söyler. Galip devletler ve Rumlar sürekli Türkleri karalama kampanyaları peşindedir.

“Yalnız Efe” öyküsünde Efe’nin yaşadığı köy “sütü bozuk bir faizci ve millet düşmanı olan Eseoğlu ile Rum Hristo Çorbacı”nın (2007a: 293-4) Eseoğlu’nun kötü olmasının sebebi Rumlardır. Yaptığı kötülükleri İstanbul’a, İzmir’e gittikçe manifatura aldığı Rumlardan öğrenmiştir. Çiftliğinde çalışan bütün adamlar azınlık kabul edilen milletlere mensuptur. Çobanlarının, uşaklarının, hergelecilerinin hepsi Arnavut yahut Rum’dur. Ortağıyla beraber köylülere yüzde iki yüz faizle borç verir. Yaptığı zalimliklerin haddi hesabı yoktur. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve onlara uyan Türkler yüzünden köyde

---

⁶⁸ Hile.

huzur kalmaz. Bu insanların ölüye saygısı yoktur, kadınların namusuna göz dikerler. Babasının ölüsünü almak için gelen Kezban karşısında “çirkin bir baykuş kahkahası” atan korucu “O mortiyi çekti bire” diyerek acımasızlığını ve çirkinliğini ortaya koyar (2007a: 310). Eseoğlu’nun çalışanlarından yaşlı bir Rum, babası ölen kadının cepkeninden taşan memelerine, başörtüsünün altında solgun bir nur ile parlayan güzel yüzüne bakarak ‘Omorfo koriçe, diyavolo’ diye mırıldanmaya başlar (2007a: 311). Öyküdeki kişi tarifleri de yanlıdır. İyiler güzel olarak betimlenirken, kötüler okuyucuda tiksinti yaratacak şekilde tasvir edilir. Yörük hoca “yüksek, iri, levent” bir ihtiyarken onun karşısında duran Eseoğlu “çarpık, bodur, iğrenç, çürük dişleriyle sırttan bir herif”tir (2007a: 304).

Kestelli “Dörtlere İtab” öyküsünü İzmir’in Yunanistan tarafından vahşi işgali üzerine yazdığını belirtir (2011: 73). Türk ve Yunan karşılaştırılmasının yapıldığı öyküde Türklerin çok iyi ve cesur insanlar olduğu söylenir. “Türk ırken, ahlaken Yunan’dan asil; fikren, irfanen Yunan’dan pek yüksek”tir (2011: 72). Yunan tamamen Türk olan topraklara “sefil bir istila”yla sahip olmak arzusundadır. Arzusunu gerçekleştirmek için dünyaya yalanlar söylemekte ve yalancı gözyaşları dökmektedir. “Siyah Mektup” öyküsünde Türk’ün yüksek ruhunun karşısında Yunanların zulmü vardır. İstila edilen ülke tanınmaz bir haldedir. Yabancı zalim kuvvet İzmir’i soymakta, cehenneme çevirmektedir (2011: 76). İşlenen cinayetler, “kinli ihtiraslar”, “acımasız ve saygısız saldırılar” geçmişte Bizans’ın yaptıklarına benzetilir. Bizans’ın mirasçısı Yunanistan atalarından gelen alışkanlıkla zulmetmeye devam etmektedir. Şovenizm, egoizm ve emperyalizmin hüküm sürdüğü Venizelos yönetimi “günahsız Türk milleti”ne kan kusturmaktadır (2011: 76). “Siyah Leke” öyküsünde Yunanistan’ın medeniyet için siyah bir leke haline geldiği söylenir. Anadolu’ya yapılan haksız saldırılarda kadınların memeleri kesilir, gözleri oyulur. Çocukların ve ihtiyarların elim işkencelerle kolları ve kafaları kopartılır. Köyler yakılır. Düşmanın zulmünü anlatmak için kelimeler yetersiz kalır. Venizelos’un insanlık için “yüzkarası olan politikaları” coşkuyla karşılanır. Gittikçe “kirlenen ve küçülen Yunanlar” adeta tarihöncesi çağlara “ait görgüsüz ve asaletsiz bir millet”tir (2011: 80-1).

Refik Halid Karay’ın “Yatık Emine” öyküsünün sürükleyici unsuru millet olamamış bir kasabadır. Yazar okuyucuya bunu gösterip böyle olmamalarını telkin ederek mesaj verir, kişide toplumu düzeltme isteği uyandırır. Bu açıdan olumsuz bir örnek teşkil eden kasabayla ilgili betimlemeler önemlidir. Kasabada oturulacak bir kahve, yatacak bir han bulunmaz; çıplak, kuru bir memlekettir; soğuk, barınılmaz bir kışı; susuz, dayanılmaz

bir yazı vardır. Kasabanın insanları dünyaya ilgisiz bir küme halindedir. Evleri kerpiç, sokakları ağaçsız, zevksiz ve yürek karartıcı bir kasabadır:

İlk insanlar o, yanık ovaları, sarp dağları aşarak buraya çıkmaya neden gerek görmüşlerdi? Tufan gibi nasıl bir tehlike önünden kaçarak buraya yerleşmişlerdi? O, şimdi bilinmiyordu, fakat her halde, bu derece zorluğa katlanabilmek için önemli sebepler olmalıydı. Zaten yöredeki halk ile kolayca buluşup ilişkiye girişmemek yüzünden bu kasaba gayet geri, gayet uyuşuk, atılımsız kalmıştı. Ne gençlerinde hayatın ilk tadlarını duymaktan gelen bir iştah, bir sıcaklık, ne de ihtiyarlarında rahat bir yaşlılığın verdiği çubuklu, hikâyeli bir keyif... Kadınlar ise taş gibi duygusuz, kütük kadar hareketsiz ve donuktular. (...) Ne kadar heyecansız, ne derece uyuşuk bir ömür! (...) Sazsız, sözsüz; düğünsüz, derneksiz bir ölü hayatı geçiriyorlardı. (Karay, *Memleket Hikâyeleri*, “Yatık Emine”, 12-3)

Yabancıları red esasının sezildiği öyküde (Aktaş, 1986: 64) alt tabaka anlatının başkarakterleri arasındadır. Alt tabakaya mensup düşük bir kadın olan Yatık Emine Ankara'dan kasabaya sürülmüştür. Sadece mecbur kaldığı için erkeklerle beraber olmayan aynı zamanda yaptığı işten zevk alan Yatık Emine Leh kadınlara ait özelliklerle betimlenir. Konulduğu kadınlar hapisanesindeki koğu arkadaşları dostunu baltalayan bir Yörük karısıyla, komşusunun sandığından beşibiryerdeler aşırın bir göçmendir. Öykünün bir başka yabancı unsuru Rum eczacıdır. Eczanesinde sürekli dedikodu yapılır. Eczacı dedikoduları “sinsi bir şekilde” dinler, oradakilerin sigaralarını yakar ve onlara likör ikram eder (1999: 20). Bu adam Anadolu'da her türlü fenalıkların artmasını istemektedir. “Garip Bir Hediye” öyküsünde başkarakter Feridun savaşmış, esir düşmüş, yarı sakat kalmış bir adamdır. Savaş yıllarının sebep olduğu yoksullukta sahip olduğu her şeyi satmak zorunda kalır. Elinde kalan son şey gemiyle Mısır'dan Selanik'e dönerken hayatını tehlikeye atarak kurtardığı Yahudi tarafından kendisine verilmiş olan tıraş fırçasıdır. Olayın ardından kendine gelen Yahudi taciri, eşyalarının arasından kocaman bir kutu çıkarır, kutunun içinde sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından bir tanesini hayatını kurtaran adama hediye eder ve “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işine yarar[.]” der (1999: 162). Elinde tıraş fırçasıyla kuyumcuya girip girmemekte tereddüt eden Feridun “kanında düzenbazlık olan” Yahudi'ye güvenememektedir. Bir şekilde cesaretini toplayıp içeri girer, tıraş fırçasını gösterir. Beş para etmez cevabını alınca kendi kendisine: “Hain Yahudi, (...) beni meğerse aldatmış, az daha onun uğrunda ölüyordum da...” şeklinde mırıldanır (1999: 162). Sonrasında tıraş fırçasının içinde iki elmas olduğunu fark eder. Yahudi'nin bir tacir veya tacirin Yahudi olması tesadüfi değildir. Azınlıklara mensup insanlar, özellikle Yahudiler Osmanlı sınırları içinde ticaretle meşgul olurlar, savaş zamanlarında dönemin koşullarından yararlanarak zenginleşirler. Bu sebeple öykünün sonunda Yahudi'nin gümrükten mal kaçırdığı belirtilir. Aynı zamanda Yahudi sahip olduğu zenginliğe rağmen

“kılıksız ve hırslı bir adam” olarak tasvir edilir. Mütareke yılları İstanbul’unun ve insanının durumu “Bir Saldırı” öyküsünde anlatılmaya devam eder. Bu dönemde İstanbul kutuplaşmıştır. Bir tarafta savaşa giden ve yoksullaşan, bir parça ekmek ve zeytin için tabanca ile yol kesip yedi yüz liranın içinden ihtiyacı olan beş lirayı alan namuslu insanlar bulunurken; diğer tarafta Yahudi tüccar gibi savaş döneminde ticaretle uğraşıp işini yoluna koyanlar vardır. İki öyküde de savaşın yükünü Türk ve Müslüman olanların çektiği, ticari hayatın büyük bir kısmını ellerinde tutan azınlıkların dönemin şartlarından yararlanarak savaşa katılmayıp ticaretlerini geliştirdikleri vurgusu vardır.

Karaosmanoğlu’nun “Dünya Gözü ile Ahret Sesleri” öyküsünde Hacı Arif Efendi’nin işgal altındaki memleketini düşman askerinden kurtaracak Türk ordusunun gelişini heyecanla beklemesi anlatılır. Düşman işgalinden beri tek düşündüğü, söylediği ve duyduğu şey, Türk askerlerinin ne zaman ve nereden geleceğidir. Dünya gözü ile en çok görmek istediği sahne budur. Bir gün Müslüman ahalinin sevinç içinde istasyon caddesine koştuğunu görür ve onların arasına katılır. İstasyona vardıklarında orada bulunan Rum memur onlara bağırır, çekilmelerini söyler. Bir türlü çekilmeyen halka dişlerini sıkarak “Şimdi görürsünüz!” (1999: 26) diyen memurun sözlerinden sonra tren gelir ve durur. Alkışlamak için elleri yukarı kalkan insanlar gördükleri manzara karşısında dehşete düşer. Vagonlardan çıkan Türk askerleri değil, düşmandır. Bunlar, aldıkları yenilgi sonucunda İzmir’e kaçarken düşmanın bütün vahşeti içinde mucizevî bir şekilde sağlam kalmış kasabaya yangın ve yağma için uğramışlardır. Türkleri gören düşman askeri silah dipçikleri ve süngülerle kalabalığa saldırır. Biran içinde bütün kasaba düşman askerlerinin ayakları altında kalır. Her tarafı saran vahşetten kendilerini kurtaran insanların sayısı oldukça azdır. “Gamuto Turko, gamuto, gamuto!..” (1999: 27) hakaretleriyle kemik çatırtıları, sırta, enseye ve kafaya inen dipçiklerin küt küt sesleri birbirine karışır. Bu kıyamette yarım saat koşuktan sonra yere yuvarlanan Hacı Arif Efendi garip bir şekilde kendini iki kilometre ötedeki bir bostanda bulur. Üstü başı parça parçadır, şakaklarından kanlar sızan adamın cebindeki bütün parası alınmıştır. Ne gözlerini açmaya ne de başını kaldırmaya muvaffak olan adam “Allah, Allah, Allah, Allah!..” seslerini duyar. Düşmanın zulmünü durdurmaya gelen Türk askerleri can çekişmekte olan ihtiyarı görüp, yanına gelir. İhtiyar, kan ile örtülü yüzünü mataralarındaki suyla silen askerlere birer birer bakar, sonra hiçbir şey demeden ruhunu teslim eder. “Teslim! Teslim!” öyküsünde düşman tarafından

felakete uğrayanların yaşadıklarını soruşturmak için kurulan “Tahkiki Fecayi”⁶⁹ yani “Faciaları Soruşturma Heyeti” aldıkları notlarla doldurdukları defterlerini kapatır ve gitmeye hazırlanır. Gitmelerine engel olan Kaymakam Bey birini daha dinlemelerini ister. Şevki Bey adındaki adam gördüğü faciaların dehşetinden akli muvazenesini kaybetmiş bir haldedir. Bütün kasaba ahalisi gibi üstü başı perişandır. Onu bu hale getiren olayları anlatır. Hıristiyanlar olarak bahsettiği düşman kasabadan çıkacağı günün akşamı buraları ateşe verir. Yangın öylesine dehşetlidir ki adam birdenbire gündüz oluverdiğini sanır. Dehşetli olayların yaşanacağını anlayarak bağın içinde bulunan ve görülmesi zor olan kulesine kaçır; kuleden yaşananları izler. Adamın anlattıklarına göre Hıristiyanlar, “Müslüman olan ve Türkçe konuşan mazlum halk”ın evlerini ateşe vermekle yetinmez, aynı zamanda onları vahşi şekillerde öldürür:

Kır sakallı ihtiyarı gözümün önünde yere yatırıp bir koyun boğazlar gibi bağırta bağırta boğazlamadılar mı? Üç yerinden süngüleyip yere serdikleri delikanlının başını ezmediler mi? O kızın anasını bir çuval parçası gibi sürükleye sürükleye alıp gitmediler mi? Lakin bunların hiçbiri o çocuğun ölümü kadar tüyler ürpertici değildi. Yavrucak “teslim! teslim!” diye de bağırırdı idi. Hiç “teslim!” diyen adam öldürülür mü? (Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri*, “Teslim! Teslim!”, 32)

Süngülü düşman askerleri “gamuto Turkos” küfürleriyle (1999: 33) başlarını açtıkları kadınları, sarıklarını çözdürdükleri adamları, yalın ayak bıraktıkları çocukları koşuştururlar. Kalabalığın arasında yere düşenler oldukça, süngülü askerlerden biri düşeni tekmeleyerek kaldırmaya çalışır; kalkmadığı takdirde küfrede küfrede yere düşeni beş on yerinden süngüler. Bir çocuk gibi büzülmüş yatan kınalı nineler, eli yarasının üstünde yapışıp kalan gözleri açık yiğit delikanlılar ve yere atılmış, çiğnenmiş kâğıttan bebekler gibi çocuklar düşmanın geride bıraktığı korkunç manzaralardır. Şevki Efendi’nin aklını kaçırmaya neden olan olay ise “teslim! teslim!” diye bağırarak kaçan çocuktur. Çocuk annesinin elinden tutup koşarken “gâvur” düşman askeri tarafından fark edilir. Peşlerine takılan asker, fazla zayıf ve cılız olan çocuğun bir civcivin, küçük bir kuşun sesine benzeyen ve teslim olduğunu söyleyen titrek bağırışlarına aldırmandan yavrucağın vücudunu süngüler. Vücudundan daha büyük olan süngüyle yere yığılan çocuk birkaç defa “anne! anne!” diye haykırır, sonrasında iki büklüm bir şekilde yere yuvarlanır (1994: 34).

---

⁶⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin “Zabıt Ceridesi”nin 1920 yılına ait kayıtlarında düşman tarafından vukua getirilen “mezalim ve fecayii” tetkik için bir heyet kurulduğu belirtilmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu da “Tedkik-i Mezalim Heyeti”nde görevli olarak Kütahya, Simav, Gediz, Eskişehir, Sakarya civarını dolaşmıştır (İslam Ansiklopedisi, 2013: 465). Ayrıca bkz. (Tahkik-i Fecayi Komisyonu, *Türkiye’de Yunan Fecayii*, 1337 (1919)).

“İssiz Köy ve Dilsiz Kız” öyküsünde dünyadaki bütün ürpertici mekânları ve manzaraları gördüğünü, bildiğini söyleyen anlatıcı, 1922 yılının Eylül ayında Alaşehir kasabasına giden yol üstündeki köyde o ana dek gördüklerinden daha korkunç bir durum ile karşılaşır. Köy diğer öykülerde olduğu gibi düşman askerleri tarafından yakılmıştır. Artık karşılaştığı facialara inanamayan adam gördüklerinin gerçekliğini sorgular bir hale gelir:

[B]elki bütün bunlar yola çıktığımız günden beri, ta viran ve kötürüm İzmir'den buraya gelinceye kadar gördüğümüz facialarla altüst muhayyelemizin sıtmal evhamlarından ibaretti. Lâkin, bu çökmüş toprak damların altından çıkan yanık kokuları da mı bir vehimdir? Arabamızın sağ tarafında şu kurumuz merkep iskeleti, biraz daha ötede şu şişmiş manda leşi; arkadan gelen müthiş bir sadme ile öne doğru fırlamış gibi duran şu mescit duvarının dibindeki didiklenmiş, ıslanmış eşya kümeleri ve bunların başında, birbirine hırlayan şu sıska ve uyuz köpekler, bütün bunlar hep hayal, hep hayal midir? (Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri*, “İssiz Köy ve Dilsiz Kız”, 36-7)

Öykü boyunca kimine bacaklarını, kimine gözlerini, kimine de memelerini kaybettiren düşman vahşetinden bahseden anlatıcı, ıssız köyde bu defa konuşma yeteneğini ve idrakini kaybeden bir kızla karşılaşır. Titreyen dilsiz kıza korkmaması için “Kızım, yavrum; biz fena adamlar değiliz. Biz Müslümanız. Gâvur değiliz, anlıyor musun? Biz, gâvur değiliz...” der (1999: 39).

“Küçük Neron” öyküsünde Manisa Mevki Kumandanı Filipos, “Tahrip ve İhrak taburları”na gereken emirleri verdikten sonra “şenlik olarak gördüğü vahşeti” izlemek için temaşa yeri olan karargâhına geçer (1999: 41). Ezan sesinin bile susturulduğu şehirde evleri birer mezar halini alan Müslümanlar ölümü beklemektedir. Üç buçuk senedir zulüm ve zorbalığı alışkanlık haline getiren “vahşi askerler” şehri yağmalar, kadınlara tecavüz eder, komutanlarının her türlü ölümü emretmesinin verdiği cesaretle Müslümanların evlerini kundaklar, bombalar; sağ kalanları süngüyle, silahla öldürür (1999: 42-3). Şehirdeki zulme yerli Hıristiyanlar da gasp ederek, yağmalayarak ve cinayet işleyerek karışır. Bunlar, askerlerin arasına karışıp zenginlerin bulunduğu evlere dalar, mağaza ve dükkânların kapılarını kırar, topladıkları eşyaları yine Müslümanlardan gasp ettikleri hayvanlara, arabalara yükleyip şehir ateşe verilmeden önce kaçmaya başlar. “Hayvani” bir şekilde her tarafa saldıran, “vahşi soyguncular” (1999: 43) olarak adlandırılan, hiçbir şeyle tatmin olmayan, önce paraları alan, ırza tecavüz eden, sonrasında “kana susayan” (1999: 43) düşmanlar bütün bunları çocukların gözlerinin önünde yapar:

Yedi yaşındaki çocuklar ki yetmiş yaşında ihtiyarların görmediği şenatleri⁷⁰ gördü, işitmediği rezaletleri işitti, acaba günün birinde bunların hepsini unutmağa ve bir güneş altında insanlık, iyilik, güzellik denilen bazı ilahi şeyler mevcut olduğunu bilmeğe muvaffak olacaklar mı? Heyhat, o gün düşman vahşileri yalnız soymuyordu; yalnız öldürmüyordu; bundan daha feci bir şey yapıyordu; kalplerdeki iffet ve ismete tecavüz ediyordu. Ruhumuzun yegâne şulesi olan ahlaki ve insani hisleri boğuyordu. “...”zadelerin sekiz yaşındaki çocuğu “...”un gördüğü şenat onu mutlaka hayatının sonuna kadar takip edecektir. Ceddinin aksakalını kızıl kana boyayan ellerin hareketini, genç anasıyle yerde boğuşan vücutların hayvani tekallüslerini⁷¹ asla unutmuyacaktır. Bu levha onun hatırasında günden güne büyüyen, genişleyen bir leke gibi kalacaktır ve bu leke günün birinde onun varlığını kaplıyacaktır. “...” gibi kaç çocuğun ve “...” gibi kaç tane kızın saffet ve ismeti buna benzer kaç vaka ile kirletildi; bundan böyle, hangi telkin, hangi tezhip⁷², hangi ders bunları iyiliğe ve doğruluğa inandırabilir? (Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri*, “Küçük Neron”, 43-4)

Manisa’yı bir yanardağ haline sokan acımasız kumandan, camiler için “Mutlaka camiler de kurtulmamalı... camiler... camiler için kafi miktar dinamit var mıydı?” sözlerini sarfeder (1999: 44-5). Fakat onun emirleri etkisini kaybetmiştir. Gözleri sadece malda olan askerler ceplerini doldurma derdine düşerek vazifelerini unutup kaçmaya başlar. Kumandan yangının kıvılcımları üstüne yağmaya başladığında şoförüne seslenip otomobilinin hazırlanmasını ister. Fakat aşağıdan cevap alamaz. Yağmacılarla bozgun ve kaçak askerler arasına karışan şoför otomobili bırakıp gitmiştir. Bir kâbus içinde ne yapacağını bilemeyen kumandan sendeleye sendeleye istasyona doğru yürür.

“Hem Katil Hem Müttehim” öyküsünde İzmir’e gitmek için Akhisar’dan trene binen iki arkadaş vagona şapkalı bir adamla karşılaşır. Adamın şapkalı olması onun yabancı olduğuna işaret eder. İki arkadaşta kaba davranan, huysuz ve terbiyesiz olan şapkalı adam nereden geldiği sorusuna Balıkesir cevabını verince iki arkadaş donup kalır. Çünkü şapkalı adam Rum’dur. Onlara göre Rumlar, Türklerin milli gururuna dokunacak, haysiyetlerini kıracak ne varsa hepsini yapmak için fırsat gözlemektedir. Öyküde bahsi geçen bir başka yabancı Pavlo’dur. O da Türk düşmanı olarak tanıtılır. Türk düşmanı olmasına rağmen lokantasında para sarf edenler hangi milletten olursa olsun maddi çıkarı için hepsine hürmetkâr davranır. Fakat Yunanların İzmir’i işgal etmesiyle ona da diğer Rumlara geldiği gibi “edepsizce bir azamet ve köpekçe bir inkıyat⁷³” gelir (1999: 58) gelir. Artık Türk müşterilerinin yüzüne bakmaz, sorularına cevap dahi vermez. Oysa Yunanistan’dan Türkiye’ye geldiği vakit sırtında giyecek bir ceketi bile olmayan Pavlo, on sene içinde bağ ve ev sahibi olmuştur. Bu sebeple bütün Rumlar gibi nankördür. Ülkenin

---

⁷⁰ Kötülük.

⁷¹ Kasılma.

⁷² Temizlik.

⁷³ Boyun eğme.

her türlü sıkıntısını Türkler çekerken Rumlar kendi keyiflerine bakarlar; yine de tatmin olmazlar:

Askere giden Türk, birçok tekalif⁷⁴ altında ezilen Türk'tü. Siz, bir cebinizde Osmanlı nüfus tezkiresi, diğer cebinizde Yunan pasaportu her türlü kayıt ve tekaliften azade istediğiniz gibi yaşıyor; para kazanıyor, her tarafta meyhaneler, kerhaneler, kumarhaneler açarak; bir taraftan da kanımızı emiyordunuz. Buraya ordularla müsella⁷⁵ olarak gelmiye hacet var mı? Bizi yavaş yavaş, bağlarımızı kemiren “filoksera” mikropları gibi istila etmiyor muydunuz? (Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri*, “Hem Katil Hem Müttehim”, 59)

Bu sözlere asabi bir kahkaha ile gülen şapkacı ile Türkler arasında çıkan tartışma kavgaya dönüşür. Şapkacı, Türklerden birini silahıyla öldürür, trendekileri imdada çağırır gibi acı acı bağırır. Olay yerine gelenlere Türklerin sarhoş olduğunu, aralarında kavga çıktığını ve birinin diğerini öldürdüğü söyler.

“Güvercin Avı” öyküsünde güvercinleri çok seven, bu yüzden bütün şöhretine rağmen “Kuşbaz Hüseyin Bey” diye tanınan adam otuz senedir alın teri dökerek dünyanın en güzel ve en cins güvercinlerini toplar. Güvercinleriyle olan mutluluğu, bütün civar köyleri saran düşman askerlerinin kendi çiftliğine gelmesiyle son bulur. Gelen askerlerin arasında eskiden onun hizmetinde çalışmış olan “eli uzun İspiro” (1999: 65) da vardır. Birkaç gün çiftlikte kalmak isteyen askerler güvercinleri görür görmez hayvanlara nişan almaya başlarlar. “Zavallı” Hüseyin Bey’in bütün yalvarmalarına rağmen durmazlar:

“Rica ederim yeter artık, rica ederim!” diyordu. “Size ne isterseniz vereyim... Bunlar ne yenir, ne içilir, yahu günahdır; günahdır.” Ve ona: “Günah mı? O sizin dinde...” cevabını veriyorlardı ve İspiro arsız arsız gülüyordu. (...) Zavallı Hüseyin Bey, kendinden geçti, bulunduğu yere çöküverdi. Artık hiçbir şey söylemiyor kenarlarından iri yaş damlaları sızan gözleriyle bu vahşi avı seyrediyordu. İspiro yaklaşıp dedi ki: “Niye bu kadar telaşlanıyorsun? Biraz, biraz eğleninler. Kaç gündür muharebe ediyoruz. Akşam bu kuşlardan ala mezelik olur mu? Hep beraberiz.” (Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri*, “Güvercin Avı”, 66-7)

“Günah nedir bilmeyen” acımasız askerler karşısında ağlayan adam ölmüş olan bütün güvercinleri tek tek eline alıp öper. Türk, ölen güvercinler için ağlarken, İspiro ve arkadaşları güvercinleri kızartma derdindedir. Kızartılmaları için güvercinleri bir türlü içeriye göndermeyen adamın yanına gelen askerler büyük bir korkuyla geri çekilirler. Çünkü Hüseyin Bey’in güvercinlerin kanlarıyla kızıla boyanmış aksakalı adeta Türk bayrağından bir parçaya sarılmış gibi ihtişamla karşılarında durmaktadır.

---

⁷⁴ Vergiler.

⁷⁵ Silahlanmış.

“Utanç” öyküsünde kucağında cılız bir çocukla bir yıldır kocasını arayan zavallı kadın silah arama bahanesiyle Yunan askerlerinin evlerini bastıklarını, silah bulamadıkları halde kocasının ve kendisinin üstüne hücum ettiklerini anlatır. Süngülü askerler kadını kurbanlık koyun gibi yere yatırır, kocasını da çamaşır ipiyle ağaca bağlarlar. Kadın bayıldığı için bundan sonrasını hatırlamaz, uyandığında kocası kaçmıştır. Kadının ağzından buraya kadar dinlenen hikâyenin devamı anlatıcı tarafından açık bir şekilde dile getirilmese de okuyucuya hissettirildiği şekliyle şöyledir: Adamı döverler, gözleri önünde karısına tecavüz ederler. Yapılanları erkekliğine yediremeyen adam aklını kaybederek uzaklara kaçar.

“Muhacir Kerim Ağa” öyküsünde düşmanın zulmüyle yerinden yurdundan olan, sürekli bir yerden bir yere göç eden zengin Kerim Ağa anlatının sonunda her şeyini kaybeder. Kendisi, eşi, oğulları, kızları, damatları ve torunları düşman askeri tarafından birçok vahşete maruz kalır. Karısının altınları, kızının mahmudiyeleri, yatak ve yorganları, neleri varsa hepsi gasp edilir. Davarları ve tavukları boğazlanır, harmanındaki buğdayı yakılır. Kendisi de caminin önünde para için dövülür.

“Katmerli Bir Hıyanet” öyküsünde “gayrimeşru” ve “gayrimilli” (1999: 96) olarak nitelenen bir ilişkinin akıbeti anlatılır. Türk bir erkekle Rum bir kadın arasındaki ilişkide Rum kadın erkeğin kendi değerlerinden uzaklaşmasına, Türk karakterin kendi milletine yakışmayacak davranışlarda bulunmasına yol açar. Nuri Efendi, Despino adlı kadın için bütün maaşını harcar. Annesine her ay para gönderirken artık ondan para alabilmenin yollarını düşünür. Türk-Yunan Savaşı’nda Türklerin zaferleriyle mutlu olan, Yunanların ilerleyişine üzülen kadın buldukları şehrin işgaliyle anında taraf değiştirerek ikiyüzlülüğünü gösterir. Şehre gelen Yunan askerlerini evinde ağırlar; onuz yaşayamayacağını söylediği Nuri Efendi’yi ise anında kapı dışarı eder.

Genel olarak öykülerde Ermeni, Rum ve Yahudi gibi gruplardan oluşan azınlıklar olumsuz olarak kurgulanmaktadır. Rumların Yunanistan’da yaşayan ve Anadolu topraklarını işgal eden milletdaşları olan Yunanlar da bu olumsuz kurgu içinde öne çıkan gruplar arasındadır. Azınlıkların kendilerine sağlanan imkânlar sayesinde ticaretle uğraşması ve zengin olması, Anadolu’nun Yunanlar tarafından işgalinde Türklere ihanet ederek düşmanla işbirliği yapması özellikle vurgulanan durumlardır.

4.1.3 Müslüman Gruplar: Araplar ve Arnavutlar

Dini inançların farklı gruplar arasındaki ilişkilerin belirleyici unsurlarından biri olması “biz” kimliği ile “öteki” imgesinin şekillenmesinde etkin rol oynar. Fakat Arap ve Arnavutlarla olan ilişkiler söz konusu süreçte sadece dini inançların belirleyici olmadığına kanıtıdır. Kurtuluş Savaşı’nda iki milletle sıcak savaş halinde olunmasa bile savaş öncesinde yaşananlar söz konusu dönemdeki algının şekillenmesinde etkilidir. Çünkü şimdi geçmiş üzerine inşa edilir. Arnavutların ülkenin zor zamanında isyanı ile Arapların Birinci Dünya Savaşı’nda İngilizlerle işbirliği yaparak Türklere ihaneti iki grupla olan ilişkilerin yönünü belirleyen önemli etkenlerdir. Öncesinde yaşanan olumsuzlukları incelenen öykülerde Arap ve Arnavutların olumsuz karakterler olarak kurgulanmalarının nedenleri arasında göstermek mümkündür.

Göktulga’nın “Bir Mektup” öyküsünde Arnavut karakter küstah, deli ve kabadayıdır. “Salgın” öyküsünde Anadolu’da yaşayan Müslüman Rumeli halklarının hain oldukları söylenir. Arapların bir dudağının yerde diğerinin gökte olduğu söylenerek Araplar ucubelere benzetilir. Yalçın’ın “Bir Mektup” öyküsünde de Arap karakter oldukça çirkin tasvir edilir.

Adivar’ın “İpek Bayrak” öyküsünde Arap kadınları gizemli güzellikleri ve fattanlıklarıyla anlatılır. Genç Türk subaylarını baştan çıkararak güzeller bir dansöz, bir çöl kızı, bir hanende ve rakkase şeklinde kendilerini gösterir. Fazla boyanan ve fazla süslü olan Arap kadınları, “aşk ve zevk sofralarının mezeleri”, “zengin adamların metresleri”, “felaket ve ateş mikropları”dır. Düşüncelerini yaşadığı bir olayla destekleyen anlatıcı bir Arap kadını ile iki Türk subayı –biri kendisidir– arasında geçen bir macerayı aktarır. Olayın kahramanı olan Arap kadını fattan ve yalancıdır. Çıkarları için kendisine yardım edenlere ihanet eder.

Gürpınar’ın “Aferin Hayrullah” öyküsünde Arap hizmetçi Karanfil süsüyle, cilvesiyle Vahdet Bey’in dikkatini çeker. Efendisinin ayakkabılarını çıkarırken ona fazlaca sokulur. Vahdet Bey bu yakınlaşma üzerine hizmetçiyi kendisine çeker, kolları arasına alır. Karanfil hiç direnmeden adama teslim olur. Adamın aklında bu zevk gecesine dair “Arabın bayat çikolataya benzeyen kokusu”ndan başka bir şey kalmaz (2001: 277). Karanfil’in hamile olduğunu öğrenen ve yaptığına pişman olan Vahdet Bey “siyah bir kadın”a nasıl tenezzül ettiğini, “kokmuş bir zenci kızı”yla nasıl birlikte olduğunu düşünüp durur:

Bu yolunu şaşırılmış koca, o kazaya uğradığı sarhoşluk gecesini hatırlamaya uğraşıyordu. Gayet sıkı doldurulmuş bir yün yastık tıksızlığındaki Arabın vücuduna sarıldığı anı düşündü. Hatırası uyandı. Burnuna ağır bir meşin kokusu doldu. Dudaklarından aşağı zifirler akıyor, vücuduna katranlar bulaşıyor gibi oldu. Tiksinme titremeleri geçirdi. Büyük bir pişmanlık cezasıyla uzun uzun ofladı, pufladı ve inledi. (Gürpınar, *Kadınlar Vaizi*, “Aferin Hayrullah”, 279)

Karısı Vedia Hanım da Arap bir kadınla beraber olabilecek kadar zevk düşkününü beyaz bir erkek düşünemediğini söyler. Ona göre Karanfil “siyah bir fahişe”, bir “kahpe”dir. Bir süre sonra Karanfil’in evin uşağı Hayrullah’la da beraber olduğu ortaya çıkar. Karanfil her gece uşağın yatağında onu bekler. Uşağın bütün direnmelerine rağmen “herkesle fingirdeyen Arap” onun da kanına girer. “Menekşe Kalfa’nın Savunması” öyküsünde Arap olan Menekşe Kalfa Türklerin evlerinde hizmetçilik yapmaktadır. Fazla süslü olan ve sürekli koku sürünen kadın ne yaparsa yapsın ne güzel olabilir ne de doğduğu memleketin kokularını kapatabilir. Bu olumsuzlukların yanında kadının hizmetçi olduğu evlerde hırsızlık yaptığı belirtilir. Bir gün *İkdam Gazetesi*’nde Menekşe Kalfa’nın bahsinin geçtiği bir makale çıkar. Makalede Menekşe Kalfa’nın ve genel olarak Arapların medeniyetle hiçbir bağlantısının olmadığı söylenir. Bu ithama sinirlenen kadın bir savunma yazdırmak ister. Yazılan savunmada bir Arap kendi milletini anlatmaktadır:

Biz zenciler, bize ne öğretiliyorsa onu öğreniyoruz. Hangi işe verilirse onu yapıyoruz. İstidadımız, her memleketin medeniyetiyle uygun olarak gelişiyor. Bilginlerimiz, sanatçılarımız, politikacılarımız, çeşitli sanatlarla geçinenlerimiz vardır... Artistlerimizden bir örnek isterseniz, Amerika ve İngiltere’de bir sanatçı şöhreti kazanmış olan meşhur komik Çikolata’yı göstermek yeter. Medeniyet dünyasında bu adı işitmeyen yok gibidir. Fransa gibi medeniyetiyle gurur duyan bir memleket bile birkaç sene önce hukukçuları arasına bir zenci karıştırmaktan çekinmedi [...] Bu zifirlerin siyasilerine gelince, bu kara mahfazalı beyinlerin idarelerine en ziyade yer veren ülke Türkiye’dir. Bu konuda beni söyletmeyiniz. Tarihlerinizi açınız. Eskiden beri bir saray entrikası görülmez ki ona birkaç siyah çehre karışmış olmasın. [...] Çoğumuz size mama dadılık etmekle geçiniriz. Ama içimizde baş alanlarımız iyi saatte olsunlara birkaç yüz kuruşa davet yaparak geçinenlerimizde vardır. (Gürpınar, *Kadınlar Vaizi*, “Menekşe Kalfa’nın Savunması”, 287-8)

Arap, savunmanın devamında kendi milletinin hırsız olduğunu kabul eder ama yaptığı hırsızlık olmadığını savunur. Yaşamak için zayıf gördüğünün elindeki ekmeği almak hırsızlık değil ustalıktır. Bunu düzeltmeye çalışanların aklının olmadığını ifade edildiği savunmada bu durum Birinci Dünya Savaşı’nın sebebi olarak gösterilerek savaşta Arapların Osmanlı Devleti’ne ihanet etmelerine gönderme yapılır.

Ömer Seyfettin’in “Yalnız Efe” öyküsünde kötü bir adam olan Eseoğlu’nun çiftliğinde çalışan bütün adamları Arnavut yahut Rum’dur. Arnavutlar çiftliği ve kendisini

korumak için gece gündüz nöbet bekler. Çiftliğin kâhyası olan Arnavut babasının ölüsünü almaya gelen Kezban'a kötü davranır, matemine saygı duymaz:

— Senin baban ne belaymış! Bizim başımızı azıcık daha belaya sokacaktı. Bereket versin kırk paralık kurşuna!
Kezban susuyor hiç cevap vermiyordu. Sonra kâhya tekrar sordu:
— Köye akşamdan haber gönderdik, gelip cenazeyi alsınlar diye...
— ...
— Ne susuyorsun?
— ...
— Sen nereden haber aldın?
— Bir adam haber verdi.
— İstersen al, omuzla, kendin götür. Babanın leşi kaç para eder; yüzüp derisini satacak değiliz ya...
Kezban donmuş gibiydi. Sanki taş kesilmişti. Sanki artık kalbi çarpmıyordu.
Kâhya bu iri siyah gözlerin bakışı altında rahatsız oldu. Ayakta duran uşağa,
— Ölü nerede? Diye sordu.
— Ahırın yanındaki gübreliğe attık!
— Öyleyse bu gece sıcak sıcak epeyce rahat etmiştir. Götürün bu kızı oraya. Köylüler gelinceye kadar beklesinler mori! (Ömer Seyfettin, *Hikâyeler* 3, “Yalnız Efe”, 312)

“Beynamaz” öyküsünde “Gâvur Ali” namaz kılmayan, cimri, insanlara selam vermeyen ve sevilmeyen biridir. Onun sahip olduğu bu özelliklerin sebebi Arnavutluk'ta askerlik yapmış olmasıdır. “Gâvur Ali” tıpkı Arnavutlar gibi davranır, Arnavutluk'ta öğrendiği kabadayı şivesiyle konuşur (2007a: 241).

İncelenen öykülerde Arap ve Arnavutlar önceki bölümlerde söz konusu edilen milletler kadar öteki anlatısına yansıtılmamış olsa dahi sürekli olumsuzlanan gruplar arasındadır. Türklerin hizmetçileri olarak kurgulanan iki milletten Araplar ihanetleriyle, Arnavutlar ise kabadayı tavırlarıyla ön plandadır.

4.1.4 Saltanat Rejimi ve Eski Yönetim⁷⁶

Yeni temeller üzerine inşa edilmek istenen yeni düzenin yapması gereken ilk eylem eski rejimi ve yönetimi kötülemdir. Bu sebeple Kurtuluş Savaşı devam ederken milliyetçi yaklaşımla yazılan öykülerde Osmanlı'nın işgalcilere boyun eğen bağlarından kurtulmayı hedefleyen ve ülkenin kötü durumundan eski yönetim ile rejimi sorumlu tutan bir söylem vardır. Bu iki grup Milli Mücadele'nin karşısında, işgalcilerin yanında gösterilir.

Yalçın'ın “Salvator Kalesinde Bir Gece” öyküsünde saltanat rejimi zulüm ve istibdatla özdeşleştirilerek hakkın, adaletin ve vatanın karşısında gösterilir. Cahil ve zalim ellerdeki vatan her gün yabancıların yeni bir hakaretine maruz kalır. “Uzun bir zulüm ve

⁷⁶ Eski rejimle saltanat, eski yönetimle ise İttihat ve Terakki hükümeti kastedilmektedir.

mutlakiyet idaresi” (1943: 85), tarihin Asya’ya efendi olmak üzere yarattığı büyük bir neslin evlatlarını yabancı baskısı altında öldürmektedir. İç ve dış düşmanlar Türk milletinin “büyük ruhu”nun uyanmaması için vatana “tefrika ve nifak koyma” gayretindedir. Bu düşmanlara karşı birlik olanlar her gün yeni bir iftirayla karalanarak etkisiz hale getirilmeye çalışılır:

Namusla namussuzluk arasında fark bırakmamak, kendileri namuslu adamlar sırasına giremeyecekleri cihetle namus erbabını kendi mevkilerine alçaltmak için söylemedikleri lakırdılar, icat etmedikleri iftiralar mı kalmıştı? İftiradan esirgenmiş hiçbir sima bırakılmamıştı. İktidar mevkiindekiler, nüfuz sahipleri addedilenler hep milyonlara maliktiler. Halbuki bu milyon sahiplerinin buraya gelmek felaketine uğrayan bir kısmı şimdi şu Salvator kalesinin taş odalarında, İngiliz süngüleri altında çektikleri azabı unutarak ailelerinin uzakta nasıl geçineceklerini düşünüyorlardı. Ve ötede iftira dalgası bütün çamurlarile şüphesiz hala devam ediyordu. (Yalçın, *Niçin Aldatılmış*, “Salvator Kalesinde Bir Gece”, 90)

Saltanat rejimi dış düşmanlara değil kendi halkına karşı savaş ilan eder. Düşman İstanbul’a Çanakkale’den değil saltanatın açtığı kapıdan girer (1943: 90). Yapılan bütün tecavüzlere sessiz kalan hükümet düşmanların “ayaklarını yalar” (1943: 91). Düşman bütün hareketleri ve muameleleri ile Türklüğü çiğnemekten ve tahkir etmekten çekinmez. Türk milletine hakaret eden düşmana yaranmak için her şeyi yapan, maddi çıkarları için vatani satan, güce göre yön değiştiren hükümet, düşmanlar için toplantılar düzenler, onların davetlerine koşmaktan zevk ve iftihar duyar. “Çünkü taptıkları şey hak değil kuvvetti[r]” (1943: 91). Gayeleri de hakikat değil menfaattir (1943: 92).

Gürpınar’ın “Partici” öyküsünde eski yönetim eleştirilir. İttihat ve Terakki üç devletten başka bütün dünyaya savaş ilan ederek ülkenin alınına “silinmez bir kan lekesi” sürer. “Sözde” Talat gibi büyük bir diplomata ve Enver gibi müthiş bir komutana sahip parti ülkenin burnuna hızmayı takar. Kendisini “Tanrı’nın yerine” koyarak koca Türk milletini kanlı sopasıyla “ayrı gibi” oynatır (2001: 329).

Mehmed Rauf’un “Girdap” öyküsünde Abdülhamit devri abartılı bir şekilde kötülenir. Mehmet Rauf öyküyü yazdığı devrin atmosferine uyum sağlamak için eski devri her yönüyle eleştirir. Padişah sadece kendini düşünür, sefalet içindeki halkıyla ilgilenmez, onlara zulmeder ve kurduğu jurnal teşkilatıyla halkı birbirine düşürür (Kaplan, 1988: 245-51).

Ömer Seyfettin’in “Yalnız Efe” öyküsünde Eseoğlu’na uyan kaymakamlar halkın silahlarını toplayıp onları korunmasız bırakır. Düşman sadece yabancılar değil aynı

zamanda yönetimidir. Yönetimin düşman olarak görülmesinin altında yatan sebep yabancılarla işbirliği yapması veya tamamen yabancıların elinde olmasıdır.

Kestelli'nin "Asrî İzdivâc" öyküsünde İttihat ve Terakki yönetiminin politikaları Türk milletinin felaketine yol açan nedenler arasında gösterilir. Aynı görüşler "İslâhât" ve "Şafak" öykülerinde devam eder. Eski yönetimin ve saltanat rejiminin meşruluğunun sarsılması için Türk milletinin önceki mücadeleleri yok sayılır:

Lakin hiç düşünmüyorsunuz ki şimdiye kadar haklı ve zarûri olarak hemen yalnız "İnönü"de vuruştunuz. Temiz ve taze kanlarınız asırlardan beri meşrû ve mahalline masrûf olarak hemen yalnız Sakarya'da aktı. Hakiki medeniyet cihanına numune olacak derecede şanlı ve ûlvi bir zaferi yalnız İzmir'de kazandınız... Diğer harpler ekseriye bir hamakât-ı caniyâne yapıldı; genç vücutlar sefahât-i zalimane ile israf edildi!.. (Kestelli, *Ziyâ ve Sevdâ*, "Asrî İzdivâc", 91)

Aynı yazar "Dörtlere İtab" öyküsünde ise Abdülhamit dönemini eleştirir. Öyküde padişahın halkına zulmettiği söylenir.

Karaosmanoğlu'nun "Hasretten Hasrete" öyküsünde saltanat rejimiyle özdeşleştirilen İstanbul ve milli mücadelenin verildiği Anadolu karşılaştırması yapılır. Esareten dönen bir adam ile vatani için sağ kolunu, sağ bacağı kaybeden genç bir zabıt İstanbul'un yabancılarıdır. Çünkü İstanbul düşmanların, onlarla işbirliği içinde olan saltanat rejiminin ve savaş ortamından yararlanıp zengin olanların, kısacası hainlerindir. Öykülere göre Türk'ün olan Anadolu'dur, milli mücadelenin merkezi Ankara'dır. Eskisi gibi tamamıyla Türklerin şehri olmayan İstanbul'un eski güzelliği yoktur, ruhları birleştiren o hava artık kaybolmuştur. Eski rejim ve yönetimle bağdaştırılan şehir Beyoğlu'nun yabancıların mekânı olarak olumsuzlanması gibi olumsuzlanmakta, Ankara yeni düzenin yeni merkezi olarak anlatılmaktadır.

4.2 Ötekinin Mekânı: Beyoğlu

Öykülerde yabancıların ve azınlıkların yoğun olarak yaşadığı, Batı kültürünün hüküm sürdüğü Beyoğlu olumsuz bir semt olarak yer alır. İşgalin ve yozlaşmanın tam anlamıyla görünür kılındığı bu semt Türk milletinin milli mücadele verdiği unsurların mekânsal simgesidir.

Müftüoğlu'nun "Turhan Nasıl Çıldırdı" öyküsünde yabancıların yoğun olduğu Beyoğlu'na çıkmak olumsuz bir durumdur. Çünkü bu semt Türk değerlerinden uzaklaşmış bir haldedir. Şapkacı insanlar, sokaklardaki ve vitrinlerdeki yabancı yazılar işgalcilerin

varlığını görünür kılmaktadır. Göktulga'nın "Kadın Sesi" öyküsünde Beyoğlu gibi Batılı hayatın hüküm sürdüğü mekânlar "para yiyen metresler"ın, "kocalarını aldatan kadınlar"ın, "paraya değer veren ve her türlü ahlaksızlığı yapan insanlar"ın yeridir (1973: 67). Halide Edib Adivar'ın "Vurma Fatma!" öyküsünde olumsuz karakter Yunan Yanako, Beyoğlu'nda doğar. Yunan İzmir'e girince Beyoğlu laternalarla, naralarla, Yunan bayrağının renkleri olan beyaz ve maviyle çalkanır. Türklerin yoğun olduğu semtlerde matem varken Beyoğlu sevinç içindedir. Gürpınar'ın "Kadınlar Vaizi" öyküsünde aşırı makyaj yaptığı için eleştirilen ve kendinden küçük erkeklerle evlendiği söylenen kadının Beyoğlu'nda bir apartmanda oturduğu belirtilir. Olumsuz özelliklerin atfedildiği Beyoğlu "Menekşe Kalfa'nın Savunması" öyküsünde "kirli ve kokuşmuş şeylerin en özenli tuvaletlerle süslenerek sergilendiği ve değerlendirildiği bir yer"dir (2001: 283).

Yalçın'ın "Niçin Aldatırlarmış" öyküsünde Beyoğlu gençlerin ailelerinden habersiz gittiği ve karşı cinsle tanıştığı bir semttir. Bütün gizli buluşmalar bu semtte gerçekleşir. Sinemalar gençlere nasıl sevişildiğini, dans edildiğini, sigaranın nasıl içildiğini öğretir. Gençlerdeki ahlak gevşemesinin kaynağı Beyoğlu ile Batıdan gelen sinemadır. Safa'nın "Gençliğimiz" öyküsünde Batılı bir şekilde yaşamak isteyen Nedime Üsküdar'da değil Beyoğlu'nda oturmak, orada gezip tozmak ister. Çünkü Beyoğlu, Safa'nın eserlerinde Batı'yı belirlemek için kullanılan simge semttir (Millas, 2000: 98). Kadın ve erkekler Beyoğlu'ndaki Löbon salonunda buluşmak üzere birbirlerine randevu verirler. Buluşurlar, pastanelerde birbiri ardına içki içerler, sarhoş olurlar. Sonra sinemaya giderler. Filmin aşk sahnelerinde el ele tutuşurlar, öpüşürler. Geceleri kalabalık ve gürültü içindeki Beyoğlu'nda samimi bir şekilde yürürler.

Beyoğlu, Karaosmanoğlu'nda da bütünüyle olumsuz bir semttir (Millas, 2000: 58). Semt, "Bir Beyoğlu Dönüşü" öyküsünde ötekine ait yaşayışın merkezi olduğu için kötülenir. Bedenle ilgili hazların doyurulduğu Beyoğlu, Türklüğe dair en ufak bir şey barındırmaz:

Vakıa, burası artık o eski Doğru Yol değildi; ona gençliğinin ilk demlerini hatırlatan şeyler birdenbire silinip gitmişti. Ve bütün bunların yerine yabancı bayraklarla donanmış pencereler; yabancı harflerle yazılı ilanlarla kaplanmış duvarlar kaim olmuştu. Fotoğrafçı Febus'un camekanında bile Türklüğe ait bir simaya tesadüf etmek kabil olamıyordu. Mağazalar vardı ki, levhalarında bir tek Türkçe kelimeye rastlanmıyordu. Göz, sağlı sollu, Rus, Rum, Latin, Ermeni harflerinden başka bir şey görmüyordu; kulak, bu dillerin sedalarından başka bir ses işitmiyordu. Necati, birkaç mağazaya girdi, çıktı ve hepsinde kendi dilinden başka bir lisan kullanmak mecburiyetinde kaldı. Teneffüs ettiği havada gönül bulandırıcı bir yabancılık kokuyordu. (Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri*, "Bir Beyoğlu Dönüşü", 137-8)

İşgal altındaki Beyoğlu, Türk gençlerinin kanına girerek onları yoldan çıkarır. Milli Mücadele ruhundan bihaber olan alafranga Avni yoldan çıkan gençlerden biridir:

“Hele şu geçen kadına bak; insan her adım başında bunlardan birine rastgeliyor. Eskiden böyle mi idi? Hatırlamaz mısın? Senin ile saatlerce dolaşırdık da yüzüne bakılacak bir kadına tesadüf etmezdik. Mütarekeden sonra doğrusu buraya başka bir neş’e geldi. Hele Ruslar!... Hele Ruslar...” (Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri*, “Bir Beyoğlu Dönüşü”, 139-40)

Aynı semt “Gizli Posta I” öyküsünde şımarık aile çocuklarının, Odesa’nın ipek çoraplı, kürklü, incili, lavantalı muhacir kızlarına Fransızca sözler söyledikleri olumsuz bir yer olarak betimlenir (1999: 145).

İncelenen öykülerin hepsinde olumsuz olarak yer alan Beyoğlu için görünürde güzel fakat gerçek yüzü çirkin olan mekân vurgusu yapılır. Güzel ve şık kadınların, yakışıklı erkeklerin renkli hayatlar yaşadıkları, Löbon pastanesinde buluştukları, içki içtikleri, sinemaya gittikleri, geç saatlere kadar dolaşabildikleri semt yozlaşmanın ve işgalin somutlaştığı mekândır.

4.3 Mağdur Edilen Güçlü Millet: Türkler

Öteki anlatısından bahsetmek için öykülerde ötekinin mevzu bahis edilmesi şart değildir. Anlatıcı, kendi milletini yücelttiği an diğerlerini geri plana atmış olur, onların kendileri kadar mükemmel olmadığını ima eder. Müftüoğlu’nun “Turhan Nasıl Çıldırdı” öyküsünde Asya insanlığın anası, Türk insanlığın babasıdır. Asya’ya nuru, Afrika’ya medeniyeti götürecektir olan Türk milletidir. İstanbul hem medreseleriyle tüm dünyayı aydınlatacak eğitim yuvası hem de hilafetin ve medeniyetin merkezidir. İslam ve Türk kimliğiyle şekillenen ideal insan diğer insanlardan üstündür. İdeal insan milleti için, İslamiyet için yaşamak ve çalışmak ister (2006: 83-5). İnsanları yetiştirme ve yönlendirmede eğitimin ve edebiyatın işlevinin, edebi eserlerin ve sanat eserlerinin milli duyguları güçlendirmede, dost ile düşmanı tanımadaki rolünün farkında olan Turhan, babasının Rusya’daki mülklerini satıp, işlerini tasfiye ederek elde edeceği toplu parayla İstanbul’a gelmesini ister. Bu sermayeyle modern bir okul açıp öğrencilere dini ve milli terbiye vererek onları ideal insanlar olarak yetiştirecektir. Turhan’a göre ideal insan sanatında “Türk damgasını”, “Türk usulünü, düşünüşünü ve benliğini” göstermelidir. Öyküde sürekli olarak Allah’ın Türk milletinin yanında olduğu vurgulanır. Türkler din uğrunda eziyetlere sabreder, sadece kendilerine edilen zulümler sebebiyle düşmanlarına

karşılık verir. Onların mücadelesi maddi değerler için değil, Allah içindir. Türklerin “yeryüzünün en büyük milleti” (2006: 155) olduğu ifadesi “Yakarış” öyküsünde de sık sık tekrarlanarak Türkler dışındaki milletler değersizleştirilir. Allah’ın dünyadaki temsilcisi olan Türk milleti, “sevgili son Peygamber’inin doğru izinden akıl ve duygu kanatlarıyla yüksele yüksele cennete erecektir” (2006: 155). Türklerin yüceliğini söylemek, bu gerçeği bilmeyenlere Türklerin kim olduğunu anlatmak her Türkün görevidir. Türkler bu amaç uğruna savaşırlar. “Gözyaşı Çeşmesi” öyküsünde Anadolu bir gözyaşı pınarı, öteki tarafından harabeye çevrilmiş bir coğrafya olarak betimlenir. Anadolu coğrafyasının sahibi olan Türkler “zulüm ateşinden kanı kuruyan bir millet”tir (2006: 143). “Bayram” öyküsünde Türklerin “talihsiz ve bedbaht bir millet” olduğu vurgusu yapılır. Mağdur söylemi kutsallıkla iç içe geçirilir; etki derecesi kuvvetlendirilir. İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin’in şehit edildiği Kerbela ve Şii mezhebinin büyüklerinden İmam Ali Rıza’nın şehit edildiği Meşhed şehirleri Türk milletinin vatanına benzetilir:

Bu ulu ağaç yerlerde sürüne sürüne kurudu ve etrafını dikenler, ısırganlar bürüdü. Bu otlar büyüdü ve o çürüdü. Zavallı koca asma! Talihsiz milletim!... Bedbaht Türkler! Sizin elmas ruhunuz bir kuyumcu eline düşmemiş. Yükselen alınınızı daima kaba taşçılar birer mezar taşı kazımak için çekiçlemişler. Bütün Doğu bir Meşhed, bir Kerbela’dır. Türk onun ezeli kurbanı, sürekli şehididir. O şehidin hayatında, bela elbisesi ve gam gıdasıydı. Azap eğlencesi, yoksunluk alışkın olduğu bir şeydi. Onun doğuştan belaya uğramışlığını en milli ve en samimi şairinin inlemelerinden anlamalıdır. Bu harabenin cana yakın bülbülü bir baykuştur. Türk’ün milli şairi Fuzulî’dir. İnsanlara bir saadet vaat eden aşk bile Türkler için beladır. Ah, Doğu’da bela olan aşk, safa olan sevgiden bin kere çok değil midir? (Müftüoğlu, *Çağlayanlar*, “Bayram”, 138-9)

Anlatıcı, yabancının bela duygusundan bir şey anlamayacağını savunur; çünkü Türkler kadar hiçbir millet mağdur edilmemiştir. Bu sebeple bela duygusu Türklere aittir; Türklerden başka hiçbir millette “bela tanışıklığı” yoktur (2006: 139). Diğer milletlerin edebiyatında belalar ve felaketler Türk edebiyatında olduğu gibi bu derecede coşkuyla dile getirilmemiştir.

Adıvar’ın “Duatepe” öyküsünde Türk milleti diğer milletlerin üstüne çıkarılır ve bütün dünyanın Türklere hücum ettiği anlatılır. Türk milleti kendisine saldıran, kendisini yok etmek için mütemadiyen planlar yapan diğer milletlerin hepsinden üstündür. Ordusu en kutsal varlık olan Allah için savaşan “iman ordusu”dur. Türk askerleri ölünce şehit olur, Yunanların ölümleri ise “leş”tir. Böylece karşı tarafın mücadelesi kötülenirken, Türklerin tarih boyunca süregelen mücadeleleri meşrulaştırılır:

Dağdan dağa devler birbirine eski günlerde böyle haykırmışlar, eski Türk hikâyelerinde dört yüz düşmanın ödünü patlatıp canını cehenneme gönderen nara, işte buymuş! Kim bilir belki bu toprakların ağzından Battal Gazi de Türk askeriyeye Bizans'a, Yunan'a bir daha meydan okumak için gürlüyor, belki bu tepelere tırmanan Türk askerinin hepsinin kalbinde bir Battal Gazi hücum ediyor. (...)

— Ey ulu Tanrı! Bir an için Türk'ün sesini dinle! Sana İbrahim'in İsmail'i kurban ettiği günlerden beri hangi millet kanını uğrunda ırmaklar gibi böyle akıttı? Hangi millet senin takdis ettiğin⁷⁷ istiklal ve senin verdiği aziz iman için bu kadar ebedi bir meşakkat ve işkence içinde daima gözlerinde iman şulesiyle senin için öldü? Sevgililerimizin çoğu yok oldu. Kuru topraklar üzerindeki son yurdumuz için bile dünya cehennemi Anadolu'ya indi. Saçı bitmedik yetimler, kimsesiz kadınlar, beli bükük ihtiyarlarıyla altımızda bir avuç toprak, başımızda bir dam bırakmak istemeyen herifler ve haydutlara karşı bu temiz ve şehit milletten ne zaman rahmetini esirmeyeceksin? (Adivar, *Dağa Çıkan Kurt*, “Duatetepe”, 64-6)

Aynı yüceltme durumu “Kurdun Memleketinde” öyküsünde devam eder. “Dağa Çıkan Kurt” öyküsünde başlayan kurdun Türk milletinin sembolü olduğu mitine bu öyküde de değinilir:

Dünyada bütün insanlar arasında sevmeyi bilen, bence bir Anadolu halkı kalmıştır ve sevmeyi o kadar iyi bildiği için uluslar arasında sonsuz ve en yüksek bir geleceğe adaydır. Sevmeyi bu kadar iyi bildiği için sevmeyi bilen büyükleri, kendisi için yaşayacak ve ölecek başkanları, tarihte şan ve şeref mevkilerinde kalırlar. Bu sahnedeki kurt da sevmeyi o kadar güzel bildiği için ve sevdiği şeylere dokunan yad elleri parçalamayı bildiği için ırkının tabii ve devamlı sembolü kalacaktır. (Adivar, *Dağa Çıkan Kurt*, “Kurdun Memleketinde”, 179)

Asil bir kurdun hikâyesinin anlatıldığı sinema filminde kurt kahraman bir şekilde büyür. Sahibinin bir düşmanı vardır. Kurdu çalıp satmak isteyen düşman, kurdun sahibinin dört hizmetçisinin arasına girer, onları kandırmaya çalışır. İlkel bir çadırda, bir masa etrafında toplanan dört adam kurdu aldatıp bağlamak ve satmak için konuşur. Bu sahne anlatıcıya kendi milletini, yani Türkleri hatırlatır. Dörtler meclisini⁷⁸ ve Türkiye'yi düşünür. Bir masaya oturan dört devlet sevdiği şeyler için yaşayan, yalnız kendi yurdunu ve hayat hakkını isteyen Türkiye'yi aralarında “satmak” için müzakere eder. Filmin devamında dışı kurt ininde yavrularını emzirirken düşmanları inin altına bir kucak dinamit koyar. Sıcak ve canlı bir sevgi yuvası olan in bir dakika sonra taze bir mezar ve toprak yığını haline gelir. Anlatıcı Anadolu kadınının yaşadıklarını da dışı kurdun yaşadıklarına benzetir. Düşman, Türk coğrafyasına “vahşetini saçmış, bütün yuvaları ezmiş, Anadolu kadının sevdiği şeylerin hepsini işkence içinde öldürmüştür”. “Himmet Çocuk” öyküsünde Türk milletinin yaşadığının “sonu gelmeyen bir eziliş” olduğu söylenir. Öteki tarafından açlık ve gizli

⁷⁷ Kutsadığın.

⁷⁸ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra mağluplara dikte edilecek şartları belirlemek için Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelen devletlerden özellikle İngiltere, Fransa, Amerika, Japonya ve İtalya'nın liderliğinde oluşturulan “Onlar Meclisi” bir süre sonra İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika'nın hâkimiyetinde olan “Dörtler Meclisi” tek söz sahibi durumuna gelir. Alınan kararlarla mağlup devletlere ağır şartlar kabul ettirmeye çalışılır (*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 2004: 109-10).

felaket ihtimallerinin ümitsizliğiyle yaşamaya mahkûm edilen Türk milletine yapılan zulümlerin dünyada bir benzeri daha yoktur. Anadolu'nun her köşesinde yaşanan ve yaşanacak olan facia sahnelerinin, Türk'ün felaketinin dünyaya bildirilmesi gerekmektedir. Küçük, zayıf yüzlü, yüzünün ve vücudunun iskeletleri belli olan on üç yaşındaki Himmet'in hikâyesini anlatıldığı öyküde Himmet, Anadolu'nun ruhunu, kahramanlığını, ahlakını ve cesaretini temsil eder. Anadolu insanı kendisine yapılan zulümler karşısında kahramanlıklarıyla destan yazmaktadır. Bu Türk'ün “tabii vasfı”dır. Her Türk gibi yiğit olan Himmet yedi yaşında, ihtiyar bir nine, genç bir kız kardeş, bir çift öküzle anasız babasız kalır. Öküzlerle kocasız bir kadının tarlalarını iki yıl sürerek ona ortaklık eder, ninesine, kız kardeşine bakar. Fakat bölgeye gelen bir hayvan hastalığı iki öküzü birden öldürür. Öküzsüz çalışıp gündeliğe gitmeye başlar. Dul kadınların öküzlerini sürer, para biriktirerek iki manda alır. Ne hayatın zorlukları ne de düşman onu yıldırılmaz.

Yalçın'ın “Karanlıkta” öyküsünde Türklerin “en üstün ırk” olduğu söylenir. Türkler uzun bir süredir diğer milletlerin “zulmü”ne uğramaktadır. Düşman karşısında elinde silahı, kalbinde vatan aşkıyla daima savaşır. İran'ın, Irak'ın, Anadolu'nun, Tuna'nın “ezeli ve ebedi hâkimleri” Türklerdir. Haktan başka kimseye boğun eğmezler, köle değil efendidirler. Türk evlatları Kurtuluş Savaşı'nda vatanlarının fırsatçı düşmanları karşısında “iman gücü”yle mücadele ederler. Türk kanına sahip oldukları için bilerek ve isteyerek vatanları uğruna ölürlere:

Hiçbir gösteriş yapmadan, hiçbir mükâfat ve şeref beklemeden, sırf kalpteki vatan aşkı için, sırf ecdadımızın bir necabet mirası olan alındaki haysiyet tacını yere düşürmemek için! Bu öyle emsalsiz ulvi bir levha idi ki Alplerin bakir karlarla örtülü yüksek tepelerinin haşmet manzarası, Norveç fiyortlarının mağmum, muazzam ve haşin güzelliği bunun yanında pek değersiz kalırdı. Bu, Türk mefkûresinin dünyada bütün büyüklükleri, güzellikleri ezen azametiydi, ırkımın ruhu idi... (Yalçın, *Niçin Aldatılmış*, “Karanlıkta”, 69-70)

“Harp Meydanı” öyküsünde anlatıcı “tahrip ordusu” olarak adlandırdığı düşmanla büyük cecdi Attila'yı karşılaştırır. Tarihin Attila'ya iftira attığını, onun atının müjde getiren bir işaret olduğunu ifade eder.

Mehmed Rauf'un “Bir Yiğit” öyküsünde idealist bir genç olan Türk yüzbaşı yıllardan beri öteki milletler tarafından zulmedilen Türk milletini hak ettiği yere getirmek için her türlü tehlikeyi göze alan cesur bir askerdir. Rus askerleri tarafından yakalanan yüzbaşının kurşuna dizileceği anda söylediği son söz bile “Yaşasın Türklük!” olur (Tarım, 2000: 137).

Ömer Seyfettin'in "İlk Düşen Ak" öyküsünde anlatıcı insanları taraf olmaya çağırır. Bir tarafa dâhil olmayan ya da ait hissetmeyen insanın yaşaması zordur. Öykünün kahramanı bir ülkü edindikten sonra sağlığına kavuşur. Türk milliyetperveri olur. Eskiden en beğendiği şeyler Türk olmadığı için gözüne çirkin görünmeye başlar. Hepsinin idealsiz olduğunu düşünerek dostlarını hayatından çıkarır. Kumar, kulüp, kadın, zevk ve gösterişten başka bir şey bilmediklerini iddia eder. Türklüğe ait her şeyi yüceltirken dışarıda kalanları değersizleştirir.

Kestelli'nin "Asrî İzdivâc" öyküsünde Türkler "sürekli zulmedilen masum bir millet"tir (2011: 46). "Zalim ve kıskanç bir el" Türklerin ilerlemesini daima engeller. Savaşlarla Türklerin sadece silahları değil yüksek irfan ve ahlakları da yok edilmeye çalışılır. "Büyük Adam" öyküsünde Milli Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal Paşa'dan bahsedilir. Leonardo Da Vinci'ye göre asrın büyük adamı Türk'tür ve bu Türk Mustafa Kemal Paşa'dır. Yoktan var ettiği ordu ile Yunan askerlerini "denize döker" (2011: 84). Zulmü, istilayı ve emperyalizmi cezalandırmakla kalmaz aynı zamanda yüksek ve insani siyasetiyle Avrupa'nın medeni geçinen diplomatlarına iyi bir ders verir. Napolyon Bonapart'tan yüksek bir kumandandır. Mustafa Kemal'in büyüklüğü Türk milletinin büyüklüğüdür. "Şehid Yavruları" öyküsünde Kurtuluş Savaşı'nın Türk kahramanlığını, Türk fazilet ve fedakârlığını tüm dünyaya gösterdiği ifade edilir.

Karaosmanoğlu'nun "Bir Meczup" öyküsünde dünyada birçok milletin saflığını kaybettiği, Türk milletinin ise ruhunun temizliğini kaybetmemiş olduğu iddia edilir. Anlatı boyunca Türk milletine kutsiyet atfedilir ve Türk milleti yüceltilir.

4.4 Ötekinin Dostu Gülünç Karakter: Efruz Bey

Altı parça halinde bulunan ve birbirinin devamı sayılan "Hürriyete Layık Bir Kahraman", "Asilzadeler", "Bilgi Bucağında", "Tam Bir Görüş", "Açık Hava Mektebi" ve "İnat" öykülerinin başkarakteri dış gerçekliği sürekli tahrif ederek kendini olduğundan farklı gösteren, yani "-mış" gibi yapan Efruz Bey'dir (Göncü, 2012: 68). Efruz Bey züppe tipinin iyice absürtleşmiş halidir. Yarattığı Efruz Bey karakterinin sevicecek hiçbir yanı olmadığını söyleyen Ömer Seyfettin (Alangu, 2010: 427) "Hürriyete Layık Bir Kahraman" öyküsünün başında kendi imzasıyla biraz mübalağalı bir şekilde de olsa hakikati görüldüğü gibi yazdığını ifade eder.

“Hürriyete Layık Bir Kahraman” öyküsünün giriş bölümünde Ahmet Bey’in Efruz Bey’e dönüşümü anlatılır. Henüz ismini değiştirmemiş olan Ahmet Bey hiçbir meziyeti olmayan, üne düşkün, şarlatan biri olarak tasvir edilir. Meşrutiyet ilan edilmeden önce saray ve çevresine yakın bir görünüm çizen Ahmet Bey, Meşrutiyet’in ilan edildiği gün “Yaşasın Hürriyet” diye bağıarak kendini ortaya atar; onu hürriyet kahramanı olarak gören büyük bir kitleyi peşinden sürükler. Kitleye hitap ettiğinde uydurduğu hikâyeye göre gerçek adı Ahmet değildir; bu isim onun müstear ismidir. Hürriyetin ilan edildiği gece cebinden çıkardığı boş bir sayfaya aklına gelen Avrupa hükümdarlarının isimlerini yazar. Bu isimlerin başından birer harf toplayarak kendine isim bulmaya çalışır. Bütün uğraşlardan sonra asıl isminin Efruz olmasına karar verir ve bunu kalabalığa duyurur. Hürriyetin ilanı için Jön Türk dernekleri kurduğunu, yirmi dört yaşında olmasına rağmen Sulukule’den Yıldız’a tünel kazmak için yirmi yıl uğraştığını, bir gece Yıldız Sarayı’na girerek “despot”un alınca silahı dayadığını ve hürriyetin ilan ettirdiğini anlatır. Hürriyet kahramanı ilan edilen Efruz Bey’in kendisine itiraz edenleri öldürmekle tehdit etmesi, kalabalığı bu yönde kışkırtması karakterin tutarsızlığının ve düşüncelerinin dayanaksız olduğunun göstergesidir:

Feci, yorgun, perişan bir tavırla bu yirmi senelik uğraşmayı; Sulukule’nin, Yenibahçe’nin, Fatih’in hatta Haliç’in... Beyoğlu’nun, Nişantaşı’nın altından geçen nihayetsiz tünelin nihayetsiz karanlıklarını, Ahmet Bey anlattıkça, masanın dibinde köse mümeyyiz fenalaşıyordu. Ah şimdi hürriyet olmasa, eski istibdat zamanı olsa ona kaç yaşında olduğunu soracak; “yirmi dört yaşındayım!” cevabını alınca, projesini kaç yaşındayken yaptığını tekrar soracaktı... İşte dayandığı şu geniş masanın üstünde dimdik duran bu genç kazmayla değil, daha bir toplu iğne ile bir topırağa dokunmamıştı. Bunu görüyordu. Elleri pek pembe, pek temizdi. Adeta bir kadın eli gibi. Saçları simsiyahtı. Beyaz olan yalnız dişleriydi. Hem içinde bir tane eksik yoktu. Demek bu Jöntürk tüneli dört yaşında kazmaya başlamıştı. Sual boğazından dilinin üstüne geliyor, dudaklarına dayanıyordu. Fakat köse mümeyyiz yutkundu. Suali karnına indirdi. Çünkü artık hürriyet devri içine girilmişti. Bir kahramana itirazvarî sual sormak tehlikeli bir kabahattir. Kulağında bu korkunç kelimenin çınladığını duydu. İdam! İdam! (Ömer Seyfettin, *Hikâyeler 4*, “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, 58-9)

Efruz Bey’i kahraman olarak yücelten kitlenin başında anlatıcı tarafından Türkiye’yi ateşinden yanacak derecede şiddetli bir muhabbetle seven “sevgili sadık yerli Yunanlı kardeşçiklerimiz” (2007b: 61) olarak ironik bir şekilde tasvir edilen, “Zito, zito, zito...” diye avazları çıktığı kadar haykıran Yunanlar vardır. Kitle Rusya Çarlığı’nın sefarethanesi önüne geldiğinde liderlerinin emriyle durur. Efruz Bey onları selamlamak ister. Ona göre “hain istibdat idaresi” sevgili kardeşlerimiz olan Rusları, hürriyetperver Rus Çarını kendilerine düşman olarak bildirmiştir. Onların Osmanlı Devleti’ni herkesten çok sevdiklerini ifade eden Efruz Bey “sadık ve yerli” Yunanlar tarafından ellerinden

kıvılcımlar çıkacak derede alkışlanır. Sahte hürriyet kahramanının peşine takılanlar sadece Yunanlar değildir. Kalabalığın arasında “Rumlar, Araplığı temsil eden Tahtakaleliler, Ermeniler, Yahudiler, Arnavutluğu temsil eden bozacı, muhallebici, hamamcı esnafı, bahçıvan Bulgarlar ve Çerkezler” (2007b: 81) de vardır. Bu gruplar “Efruz Bey bizim cinsimizdendir. Arabasını çekmek bizim hakkımızdır!” diyerek dehşetli bir arbedeye sebep olur (2007b: 82). Birkaç gün kahraman olarak kalabalığın sırtında dolaşan Efruz Bey, İttihat ve Terakki Partisi’ne çağrılır, sorguya çekilir. “Şarlatan” olduğu ortaya çıkar.

Fertlerin inanamayacağı ne kadar yalanlar varsa bunlara kitlelerin hemen kapıldığını söyleyen anlatıcı kitle psikolojisini açıklarken kendi de hitap ettiği kitleyi etkileme ve yönlendirme gayesindedir. Öyküde öteki olarak kabul edilen milletlerin yanı sıra saltanat rejimi de kötülenir. Halkın Allah’tan ziyade Abdülhamit’ten korktuğu belirtilir (2007b: 47). Abdülhamit hem zalim hem de haindir. Aynı zamanda aslı olmayan komik iddialara inanacak kadar cahil olduğu ima edilir:

“Sulukule-Yıldız” tünelinin İstanbul’da ani olarak uyandırdığı iktisadi hareketin o kadar ehemmiyeti yoktu. Duyulan şeylerin doğru olduğuna tıpkı halk gibi inanan Yıldız Sarayı’nda da şimdi büyük bir heyecan hüküm sürüyordu. Müstebit daha sabahleyin erkenden en sadık mühendislerini, tüfekçilerini, bostancılarını, bahçıvanlarını, kuşçularını toplatmış, sarayın bahçesinde Sulukule tünelinin deliğini arattırıyordu. Bütün tarhlar bozuldu. Sık ağaçlar kesildi. Bu deliği bulmak mümkün değildi. Müstebit oturduğu köşkün küçük bahçesini kapatmak için binlerce çelik levha satın almaya en sadık yaverlerini gönderdi. Köşkün pencerelerine mitralyözler koydurttu. (Ömer Seyfettin, *Hikâyeler 4*, “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, 81)

“Biz”i ötekinden ayıran en önemli göstergelerden bir diğeri kadınlık halleridir. İdeal kadınlığı Türk kadınına yakıştıran Ömer Seyfettin’in erkeklerin kucaklarında dolaşan kadın karakterleri genellikle ötekileştirilen milletlere mensuptur. Efruz Bey şeytan olarak nitelenen Rum hizmetçisi Despina ile sürekli olarak gönlünü eğlendirmeye çalışır. Gönlünü eğlendirdiği kadınlardan bir diğeri Margerit’tir. Margerit yüz elli liralık bir çek karşılığında metresi olduğu adamın arabasında başkasıyla eğlenen bir kadındır. Despina’nın hürriyeti Türk kadınlarının kendileri gibi olacağı şeklinde açıklaması üzerine “töbe töbe” (2007b: 65) şeklinde tepki alması yabancı kadınların düşük ahlaklı olduğu inancının bir diğer göstergesidir.

“Asilzadeler” öyküsünde Efruz Bey hürriyet kahramanlığından sonra soyluluk merakına düşerek dört arkadaşıyla “Asiller Kulübü”nü kurar. Hepsi Galatasaray

Sultanisi'nden mezundur, kibardır, zengindir ve Terzi Mir'den⁷⁹ giyinir. Bir araya gelen eski okul arkadaşları birbirlerine aile tarihlerini anlatarak soyluluklarını ortaya koyar ve kendilerine unvanlar bulur.

Bıyıklarını İngilizvarî tıraş ettiren futbol meraklısı Müzekki Bey İngiltere'yi vatanından ziyade sever. Anadan doğma bir İngiliz olarak anlatılan karakterin atası Lord Conson Sgovat altı yüz sene evvel Birinci Sultan Osman'a Britanya adasından sefaretle gönderilir. Türkler, Lorda önce "Damat Con Paşa", sonra "Civan Paşa" derler. Bu sebeple aile adı "Civanzadeler"dir. Alaturka bir isim gibi durduğu için "Civanzadeleri"ni kullanmak istemeyen Müzekki Bey'e oy birliğiyle "Prens Müzekki dö Civan" denmesine karar verilir.

Kamuran Bey, Rusya'nın Orenburg beldesindedir. İstanbul'un Ruslar tarafından alınacağına iki kere iki dört eder kadar kani olan karakter uydurma bir hayat hikâyesi anlatır ve kendisinin Kara Tanburin ailesinden olduğunu söyler. Hilkatten on bin sene evvel ilk cediti nurdan bir sütun içinde "Kutlu Yeşim Dağı" üzerine iner. Atası Kara Gök Kaan alacalı bir geyiğin peşine düşen kurdu öldürür ve alageyikle birleşir. Kara Tanburin soyu bu birleşmeden türer. Bu soyun son temsilcisi olan Kamuran Bey'e gökten gelen bir aileden olduğu için "Prens Eternel dö Kara Tanburin" ismi verilir.

Azizü's-Sücut üz-Zırtaf gayet büyük bir Arap şeyhinin oğlu olduğunu söyler. Beyoğlu'nda birinci sınıf bir apartmanda yaşadığı özellikle vurgulanan karakterin iddiası bütün Araplardan büyük bir imparatorluk oluşturmak, Türklerin de dâhil olduğu milletleri Araplaştırmak ve bütün dünyayı istila etmektir. Cediti olan Kaysü's-Sücut üz-Zırtaf'ın bütün Arabistan'a hâkim olduğunu ve her yere nam saldığını iddia eder. Arkadaşları anlatılan aile hikâyeleri sonunda Zırtaf'a prens unvanını vermeyi uygun bulurlar.

Nereden geldiği belli olmayan Nermin Bey marki unvanını alırken Efruz Bey'in aile tarihini anlatması sonraki toplantıya kalır. Ayrırlırlarken zenginliğinin hadsizliğiyle övünen Prens Zırtaf, Efruz Bey'den bin lira ister. Karşı taraf annesinin Viyana'da olduğu ve kasanın anahtarlarının kendisinde olmadığı mazeretini uydurur. İstenen miktar yüz lira, bir lira, bir mecdiye derken bir çeyreğe düşer. Efruz Bey, Prens Zırtaf'a bir çeyreklik uzatırken evin evlatlığı koşarak gelir. Avazı çıktığı kadar bağırarak annesinin onu görmek istediğini söyler. Böylece anlatıcı iki karakteri de gülünç duruma düşürür. Evlatlığın yalanını ortaya çıkarmasına sinirlenen Efruz Bey, bütün hizmetçileri çağırır. Türk ve

---

⁷⁹ Döneminin en ünlü terzisidir.

Müslüman olan hizmetçilerin konuşmalarını yasaklar. Şimdiden sonra Rum hizmetçi Despina'dan başka hiçbirisinin kendisine tek kelime söylememesini, gelen misafirin karşısına çıkmamasını emreder. Despina'nın maaşına zam yapan Efruz Bey, annesi de dâhil olmak üzere Despina dışındaki ev halkını “hain vahşiler” (2007b: 183) olarak aşağılar. Daha sonra onlara prens olduğunu ilan eder. Yine ismini değiştirdiğini düşünen ve İslam ismi almadığı için üzülen annesine cahilliğini meydana vurmamasını söyler.

Efruz Bey, yarım saat içinde hizmetçilerin meselesini halledip küçük evlatlığı misafir karşısında yalan söylediği için tavan arasına hapsettikten sonra odasına çekilir. Kendisinin prens olduğuna inanarak aile tarihlerini düşünmeye başlar. Ecdadının Kızıl Ahmet'liler olduğuna hükmeden Efruz Bey, Ahmet ismini adi bularak kendisine “Prens Efruz dö Kızıl” denmesini uygun bulur. Soyluluğunu tescil eden isminden sonra gönül rahatlığıyla uykuya dalar. Rüyasında muhteşem şatosunu görür. Şatosunda Prens Eternel dö Kara Tanburin, Prens Zırtaf, daha birçok marki, kont, lortla beraber bir ziyafet vermektedir. Şampanyaların içildiği sofrada kadınlar çırılçıplaktır ve Efruz Bey, Prenses Zırtaf'la oynaşmaktadır. Bulunan mekân, misafirler, yaşananlar anlatıcı tarafından alafrangalığa atfedilen değerlerdir. Bu sebeple olumsuz karakterler alaturkalığı bayağı bulur, alafranga özelliklerle kurgulanır. Örneğin Prens Zırtaf bir Rum'un yaptırdığı büyük “Megalo İdea” apartmanında oturur. Evinin duvarlarında açık saçık resimler asılıdır. Uşağı alkolik bir ihtiyardır.

“Asiller Kulübü” ikinci kez Prens Zırtaf'ın “Megalo İdea” apartmanındaki evinde toplanır. Toplantı esnasında polisler eve baskın yapar. Efruz Bey, işe hükümetin karıştığını, demokrat hükümetin asilleri yakalamak, programlarını elde etmek istediğini düşünür. Oysa baskının sebebi sabıkalı bir kumar kılavuzu olan Zırtaf Bey'in, dairesinde kumar oynanan bir batakhane kurmuş olmasıdır. Asilzadelerin toplantısının da kumar toplantısı olduğunu düşünen polisler beş arkadaşın üstlerini arar. Zenginlikte birbirleriyle yarışan beş arkadaşın ceplerinden beş lira bile çıkmaz.

“Bilgi Bucağında” öyküsünde Efruz Bey soyluluk iddialarını bir kenara bırakarak Bucakta konferanslar vermeye başlar. Konferanslarda İstanbul ve Türkiye halkının Türk olmadığını ispat etmeye çalışır. Bucakta o kadar etkili olur ki Çapakçurlu, Mamayof gibi en büyük Bucaklıların namı söner. Türklerin “milli şairleri” Emin Bey'in resimleri indirilir. Yerlerine Petersburg, Oroçensk etnografya müzelerindeki derin araştırmaları sonucunda keşfettiği milli Türk kıyafetleri giyinmiş insanların resimleri asılır. Artık

Bucağın daimi misafirleri Rus öğrencilerdir. Efruz Bey onlara “Asıl Türkler sizsiniz. Türkiye Türkleri Türk değildir. Dejeneredirler. Biz medeniyeti sizden alacağız.” der (2007b: 200). Bucak reisi olduğu takdirde burasını resmi bir akademi haline getirip hükümete kabul ettirecek, Rus öğrencilere yalnız oda ve yatak vermekle kalmayıp günde dokuz defa yemek verecek ve hepsini milli akademiye maaşlı üye yapacaktır. “Yaşayan değişir” düsturunu izleyen ve sürekli fikir değiştiren Efruz Bey, Rusların asıl Türkler olduğunu iddia ettikten sonra Türklerin Amerika’dan geldiklerini söyler. Türkler dillerini kaybetmiş Amerikalılardır:

Bucaklılar! Ahmet Mithat Türkiye’de saltanat hanedanından başka Türk olmadığını ispat ettiği halde, yine Afrika zencilerinin Türk olduklarını meydana koymaktan geri durmamıştı. “Amasya Tarihi” müellifinin buluşları da az değildir. Necip Asım Bey’i de unutmamalı. Müverrih Ahmet Refik, Sümer, Akat, Hititlilerin Türk olduğunu diğer milli bir müessesede anlattı. Fakat benim bulduğumu kimse bulamadı. Ben Amerikalıların Türk olduklarını buldum. (Ömer Seyfettin, *Hikâyeler 4*, “Bilgi Bucağında”, 214-5)

Konferanslara gelenler söylenenlerin hepsine inanır. Efruz Bey’in ününün gitgide artması Bucak reisinin hoşuna gitmez. Reis, Efruz Bey’den anlatacaklarını önce yazılı olarak vermesini ister. Bunun aleyhinde ittifak edenlerin bir komplosu olduğunu düşünen Efruz Bey, düşmanlarının el yazısını ele geçirdikten sonra kendisine zarar vereceğini düşündüğü için “Bucakçılık ancak Turan’ın merkezinde olur” (2007b: 419) diyerek Bucaktan çekilir. Bucakta söylediği son cümleyi hatırlayanlar onun Kâşgar’a gittiğine inanmaktadır.

“Açık Hava Mektebi” öyküsünde Efruz Bey yeni bir maceranın peşine düşer. Hedefi Avrupa’ya gidip tahsil görmektir. Hangi alanda tahsil göreceğine karar veremeyen Efruz Bey, Aksaray’daki “Tıfıl Kovuğu” müdürü Müfat Bey’e danışmak ister. “Tıfıl Kovuğu” “gayri milli eğitim” veren meşhur bir eğitim kurumudur:

İşte Müfat Bey, insanları kanatlı hayvanlardan ziyade dört ayaklı hayvanlara benzettiği için mektebine “Tıfıl Kovuğu demiştir. Kovuk İstanbul’un en meşhur bir müessesesi sayılırdı. Alafranga gayri milli terbiye taraftarları çocuklarını hep buraya verirlerdi. Zira Müfat Bey “Türk, Türklük” diye bir milletin vücudunu kabul etmiyordu. Milli terbiyenin en büyük aleyhtarı idi. Türk milliyetperverliğinin muhtelif cereyanları karşısında “din var, millet yok!” şiarlı bayrakların sallandığını görmüştü. Fakat Müfat Bey için şiar “din de yok, millet de yok”tu. Onun mefkûresi yalnız alafrangalaşmak, taklit, Avrupalılara benzemektir. İstanbul gibi terakkiyi sever bir muhitte bu mefkûre çok tarafgir buluyor, Kovuk’un sıraları şapkallı Türk çocuklarıyla doluyordu. Kovuk’un çocukları için en büyük küfür “Türk” kelimesiydi. Bu kelimeyle arkadaşına küfreden çocuk hemen mektepten kovulurdu. İşte Efruz Bey bu kadar büyük, bu kadar ilmî bir hareketin serdarı olan bu zata Avrupa’da ne tahsil edeceğini sormaya geliyordu. (Ömer Seyfettin, *Hikâyeler 4*, “Açık Hava Mektebi”, 250-1)

Müfat Bey, Efruz Bey’e el işlerinde tahsil görmesini tavsiye eder. Bir türlü Avrupa’ya gidemeyen Efruz Bey çevresindekilere Avrupa’ya gideceğini söyleyerek kendisini evine

kapatır. El işlerine dair modeller, kitaplar, metotlar getirtir; odasında atölye kurar. Avrupa'ya gitmiş gibi üç sene dışarı çıkmama kararı alır ama iki ay sonra dayanamayıp sokağa fırlar. Ne çabuk geldiğini söyleyenlere tahsil için iki ayın fazla bile olduğunu ve pedagoji eğitimi aldığını söyler. Artık Türkiye'nin en büyük pedagogu odur. Bucaktaki gibi konferanslar vermeye başlar ve meslektaşlarına saldırır. Önce Kovukçu Müfat'ı sonra Terbiyeci İsmail Hakkı'yı yıkar. İstanbul'daki bütün mektepleri dolaşır, sonunda Kasımpaşa'da Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî adında “mekteb-i tabiat”tan yani kendi mektebinden mezun olduğunu söyleyen bir eğitimci bulur. Dâhi olarak nitelendirdiği bu adamı kendi kafasına uygun bir pedagog olarak görür. Efruz Bey, ona Avrupa'daki Açık Hava Mekteplerinden bahseder. Çocuklar Anglosakson terbiyesiyle eğitilecektir. Her çocuk bir Robenson olacaktır. Acıkan ekmeğini taştan yapacak, su ihtiyacını İngiliz tayfalarının yaptığı gibi deniz suyundan karşılayacaktır. Fikir, Nidaî Bey'in hoşuna gider, müdürü olduğu okulu Açık Hava Mektebine dönüştürmeye karar verir. Karardan sonra yönetimi ele alan Efruz Bey cezayı, disiplini ve kitapları kaldırır. Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî adının çok uzun olduğunu söyleyerek bundan böyle ona Mistik şeklinde hitap edilmesini ister. Birdenbire ferahlayan çocuklar arsızlaşır. Bu durumdan korkan müdür Açık Hava Mektebinden vazgeçer. Efruz Bey de yeni projelerin peşine düşer.

Efruz Bey karakterinin yer aldığı öykülerin hepsinde gerçek hayatta var olan kişilere göndermeler vardır.⁸⁰ Yazar, açık ve kapalı telmihlerle çağdaşı kişileri ve savaşla birlikte ülkeyi yıkılışa götürdüğüne inandığı düşünceleri eleştirir. “Hürriyet’e Layık Bir Kahraman”ın Efruz Bey’i Ömer Seyfettin’in sürekli anlaşmazlıklar yaşadığı Feylesof Rıza Tevfik’in bir benzeridir. “Asilzadeler”in Kamuran Kara Tanburin Bey’in sözlerinde Yusuf Akçura’nın ifade edildiği iddia edilir. Azizü’s-Sücut üz-Zırtaf, Ömer Seyfettin’in Kabataş Lisesi’ndeki arkadaşlarından Fransızca öğretmeni Osman ül-Uttas Bey’in tasviridir. “Bilgi Bucağı”nda bucak başkanı olarak sürekli taşlanan Hamdullah Suphi’dir. Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin “Türk Ocağı” çevresindekilerle anlaşamazlar, özellikle ocak başkanı olan Hamdullah Suphi’den hiç hoşlanmazlar. Hamdullah Suphi’den başka, Ahmet Agayef, Ahmet Şuâyip, Rıza Tevfik, Ahmet Mithat Efendi, Abdülhak Hamit, Hüsamettin Bey, Necip Asım, Ahmet Refik, Cenap Şahabettin, Abdülaziz Çavuş, Halit Ziya, Milaslı İsmail Hakkı öykü içinde eleştirilen isimlerdir. “Açık Hava Mektebi”nde Efruz Bey’in şahsında İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Müfat Bey’in şahsında ise, dönemin eğitimcilerinden Sâti el-

---

⁸⁰ Öyküdeki gerçek kişilerin ayrıntılı bilgisi için bkz. (Aydoğan, 2012: 262-75).

Hüsrî kastedilir. Ömer Seyfettin, Türkiye’de ilk açık hava okulunu açan Baltacıoğlu’nu sevmez, sürekli eleştirmek için fırsat kollar. Ziya Gökalp’in Sâti Bey’le anlaşamaması Ömer Seyfettin’in bu ismi de sevmemesine neden olur. Sâti Bey, 1915 yılında Beyazıt’ta bir mektep açar. “Yeni Mektep”teki çocuk yuvası ile öyküde “Tıfıl Kovuğu” diye alay edilir. Birinci Dünya Savaşı bitene kadar Osmanlıcılığı savunan Sâti Bey, savaş sonrasında Suriye’ye gider. İmparatorluğuun çökmesiyle birlikte, Arap milliyetçiliğinin öncülüğünü yapar (Alangu, 2010: 414-23). Bu isimler, anlatılarda genellikle Türk milleti dışındaki milletlerle özdeşleştirilmekte ve onların savunucuları konumunda karakterize edilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günlük hayatın her alanında karşılaşılan ve genellikle olumsuz değer atfedilen dedikodu özellikle savaş gibi olağanüstü hallerde işlevsel bir rol üstlenmektedir. Tanıma/tanıma, grup bilinci oluşturma, resmi yollarla önü kesilen bilgileri gayri resmi bir şekilde aktarma, ortak duygu ve düşünce dünyası yaratarak ulus-devletin hayal edilmesini mümkün kılma özellikleri eylemin tek yönlü değerlendirilmemesi gerektiğinin göstergeleridir. Biz bilincinin geliştirilmesiyle ötekinin yaratılması bağlamında söz konusu özelliklerin yine de olumsuz kabul edilmesi tarihsel koşulların göz ardı edilmesi anlamına gelebilir. Savaşlarda öldürmenin cinayet sayılmaması, düşmanı öldüren kimsenin katil değil kahraman olması dedikodu gibi olumsuz bir eylemin de etik açıdan tek yönlülüğe hapsedilmemesini gerektirmektedir.

Edebiyatın araçlarından biri olan aynı zamanda edebiyatı araçsallaştıran dedikodu, karşılıklı işleyen süreçte estetik ile teknolojinin gücü ve yazının kalıcılığından yararlanır. Özellikle seferberlik hallerinin üst düzeyde yaşandığı savaş dönemlerinin edebi yansıması olan savaş edebiyatları kimi zaman dedikodu niteliğindeki metinlerin de yardımıyla grup içindeki birlik ve dayanışmaya katkı sağlamaktadır. Dünyada ulus-devletin yaygın siyasi yapı haline dönüşmesiyle söz konusu birlik ve dayanışma “milliyetçilik” ideolojisinin kıstasları referans alarak oluşturulmaya çalışılır. Böylece milleti hedeflenen amaca ulaştıracak edebi eserler kaleme alınır. Bütün savaş edebiyatları için geçerli olan süreç tarihi gerçekler göz önüne alındığında dedikodu nitelikli ifadelerin gerçeklerin mi, gerçeklerin abartılı ifadelerinin mi yoksa tamamen uydurma bir gerçekliğin mi aktarımının yapıldığı noktasında farklılıklar sergiler.

Türklerin milli mücadelesi olarak kabul edilen Kurtuluş Savaşı’nda da hem cephede hem cephe gerisinde mücadele edilir. Bu sebeple Türk milleti tarihinde yeni bir dönem açan, yeni bir Türk devleti kurulması sonucunu veren, Türk milli kurtuluş savaşı olan Kurtuluş Savaşı’nı cephe savaşlarıyla sınırlandırmak yanlıştır. Mondros Mütarekesi ile başlayıp Lozan Barış Antlaşması’yla sona eren ve Milli Mücadele adı verilen dönemde cephedeki savaşların yanı sıra bunların edebi eserlerdeki yansımalarının da incelenmesi gerekmektedir. Kurtuluş Savaşı dönemindeki edebi üretimin ana işlevi milli birlik ve

dayanışmanın sağlanmasıdır. Bu amaçla yazan yazarlar bilinçli bir entelektüel hareket içindedir. Hem emperyalist güçler ile işbirlikçilerine karşı isyan etme ve direnme hem de yaşananlar temelinde “biz” kimliği ile “öteki” algısı yaratılarak bunu genele yayma gibi ideolojik işlevleri olan eserler Milli Mücadele’nin başarıya ulaşmasında etkili olan unsurlar arasındadır.

Tarihsel arka plan incelendiğinde Kurtuluş Savaşı’nın üç düşman etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür: Bu düşmanlar vatani sömürmek ve Türkleri yok etmek isteyen dış düşman, dış düşmanla yapılan işbirliğinden elde edilen çıkarları yitirmemek için her türlü kurtuluş eylemine karşı çıkan iç düşman ve vatanın güçsüz kalması ile işgal edilmesine neden olan diğer düşmanlardır. Söz konusu düşmanlar 1919-1923 yılları arasında kaleme alınan öykülerde sıklıkla öteki olarak yer almaktadır. Anadolu topraklarını işgal eden Yunanlar, Ermeniler, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Amerikalılar genellikle öykülerdeki olumsuz karakterlerdir. Özellikle Kurtuluş Savaşı’nın Yunanlara karşı verilmesi, Yunanlarla sıcak savaş halinde olunması sebepleriyle metinlerde düşman olarak inşa edilen öteki çoğunlukla “Yunan” kimliğine dayandırılmaktadır. İşgalcilerle işbirliği içinde olan Rum ve Yahudi gibi azınlıklar ile saltanat rejimi “hain” olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni olarak söz konusu grupların işgal altındaki vatani korumayı değil işgalcilerle işbirliği yapmayı tercih etmeleri görülmektedir. Geçmiş deneyimlerin de etkisinin olduğu anlatıda Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’ne “ihamet eden” Araplar, Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesine ve yenilmesine neden olanlar arasında bulunan Almanlar ile İttihat ve Terakki yönetimi, geçmişte yaşananlar sebebiyle Ruslar, Avusturyalılar, İspanyollar da öykülerde olumsuz kurgulanan karakterler arasındadır. İstanbul ve Ankara karşılaştırmasının sıklıkla yapıldığı öykülerde eski rejim ve yönetimin merkezi olan, yabancı etkisiyle yozlaşan İstanbul, kurtarılması gereken mekandır. Yabancıların çoğunlukta olduğu İstanbul’un Beyoğlu semti de anlatılara “ötekinin mekanı” olarak yansımaktadır. Milli Mücadele’nin merkezi seçilen Ankara ise idealize edilmektedir. Türklerin “mağdur edilen güçlü millet” olduğu vurgusu öykülerin geneline hakim olan söylemdir.

İçteki ve dıştaki kamuoyunu yaşananlar doğrultusunda bilgilendirme amacıyla olan yazarlar Türk milletine kendi değerlerini hatırlatır, bu değerlerin koruyuculuğunu üstlenir, insanları olası tehdit ve tehlikelere karşı uyarmaya çalışır. Gerçek hayattaki olay, kişi ve kurumlara sıklıkla göndermeler yapılması, anlatılanların gerçekte yaşanıldığına dair notlar

düşülmesi öykülerin gerçekçi olduğunu vurgulamaktadır. İyilerin ve kötülerin çoğunlukla kesin ayrımlarla kurgulandığı öykülerde okuyucu heyecanlandırılmaya çalışılır. Öykülerdeki hâkim unsurun milli bellek ve kimlik oluşumu ile Milli Mücadele'ye destek sağlama olması anlatıların kimi zaman olay merkezli kalmasına yol açar. Aktarılmak istenen açık bir şekilde anlatılmaya çalışıldığı için öykülerin dili genellikle basittir. Böylece 1919-1923 yılları arasında yayımlanan öykülerin, içinde bulunulan koşullar, tarihsel arka plan ve ulus-devlet inşa sürecinden bağımsız olmadığı, Milli Mücadele'ye cephe gerisinden destek vermek, milli birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla edebi eserlerde dedikodunun işlevsel olarak kullanıldığı görülmüştür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Adivar, Halide Edib (2001), “Dağa Çıkan Kurt”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (9-15), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Zeynebim Zeynebim”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (15-27), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Efenin Hikâyesi”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (45-53), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Çakır Beyaz Ayşe”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (53-63), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Duatepe”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (63-9), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Kırmızıtepe”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (69-75), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Aziz’in Karısı”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (75-7), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Fadime Nine ile Kerem Dede”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (77-83), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Vurma Fatma”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (107-17), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Muhlis’in Ağabeyi”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (123-27), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Himmet Çocuk”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (127-35), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “İpek Bayrak”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (183-99), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Ayrılırken”, **Dağa Çıkan Kurt içinde** (203-9), İstanbul: Özgür Yayınları.

- Akarsu, Bedia (1975), **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akpolat, Yıldız (2008), **Türkiye’de Milliyetçiliğin Sosyolojisi**, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Aktaş, Şerif (1986), **Refik Hâlid Karay**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- (1987), **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Alangu, Tahir (2010), **Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Albayrak, Sadık (2010), **Ulus Devlet İnşası ve Milli Kimlik Oluşumunun Yakup Kadri Karaosmanoğlu Romanlarındaki Yeri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alçı, Nagehan (2010), “Kilit Dürtü: Mağduriyet”, **Akşam**, <http://www.haber7.com/yazarlar/nagehan-alcı/370607-kilit-durtu-magduriyet>, (02.01.2014).
- Algül, Hüseyin (2000), “İslam Tarihinden Örneklerle İftira Olaylarına Tahlili Bir Bakış”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 9 (9), 131-41.
- Althusser, Louis (2008), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev. Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- (2006), **Yeniden-Üretim Üzerine**, (Çev. A, Işık Ergüden ve Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anderson, Benedict (2011), **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, (Çev. İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları.
- Arabacı, İ. Bakır, Meltem Sünkür ve Fatma Zehra Şimşek (2012), “Öğretmenlerin Dedikodu ve Söylenti Mekanizmasına İlişkin Görüşleri”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 18 (2), 171-90.
- Arda, Erhan (2003), **Sosyal Bilimler El Sözlüğü**, İstanbul: Alfa Yayınevi.

- Argunşah, Hülya (2011), “Milli Edebiyat”, **Yeni Türk Edebiyatı içinde** (183-236), Ramazan Korkmaz (Ed.), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aydemir, Uygur (2007), “Dedikodunun Boyalı Yüzü: Günlük Gazetelerde Dedikodu Haberleri”, **Milli Folklor**, 75, 113-17.
- Aydın, Bilgen (2003), **Fahri Celalettin Göktulga’nın Öykülerinde Anomi ve Geçmiş Kaçış**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğan, Bedri (2012), “Ömer Seyfettin’in Efruz Bey Romanında Gerçek Kişiler”, **Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri**, 262-75, Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Badinter, Elisabeth (1992), **Biri Ötekidir: Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim**, (Çev. Şirin Tekeli), İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Başçallı, Şaban (2010), **Ömer Seyfettin’in Eserlerinde Dil ve Milliyetçilik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baudrillard, Jean (2011), **Simülakrlar ve Simülasyon**, (Çev. Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2012), **Yasa Koyucular ile Yorumcular**, (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Metis Yayınları.
- Belge, Murat (1998), “Ömer Seyfettin”, **Edebiyat Üstüne Yazılar içinde** (267-73), İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2011), **Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2013), **Edebiyatta Ermeniler**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beller, Manfred (2007), “Perception, image, imagology”, **Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters içinde** (3-17), Manfred Beller ve Joep Leersen (Ed.), Amsterdam ve NY: Rodopi.

- Bergmann, Jörg R. (1993), **Discreet Indiscretions: The Social Organisation of Gossip**, New York: Walter de Gruyter.
- Besnier, Niko (1996), “Gossip”, **Encyclopedia of Cultural Anthropology Vol II içinde** (544-7), David Levinson ve Melvin Ember (Ed.), New York: Henry Holt.
- Bhabha, Homi K. (2003), “Introduction: Narrating the Nation”, **Nation and Narration içinde** (1-8), Homi K. Bhabha (Ed.), London: Routledge.
- Bilgegil, M. Kaya (2009), **Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Takdirkârlığı**, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Bilgin, Nuri (1999), **Kollektif Kimlik**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilici, İbrahim E. (2011), “Oryantalist Seyahatnamelerde Türk İmgesi Üzerine Bir İnceleme: Alexander William Kinglake’in Seyahatnamesi *Eothen* Örneği”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, 2, 1-21.
- Bilz, Rudolf (1991) “Kaygı Yaşantısındaki Özne-Merkezcilik”, **Korku ve Kaygı içinde** (108-21), Hoimar von Ditfurth (Ed.), (Çev. Nasuh Barın), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bostancı, Gülcan Çolak (2011), “Bir İntikam Hançeri Olarak Kelimeler”, **Acta Turcica**, III (1/2), 255-75.
- Burdurlu, İbrahim (1998), **Reşat Nuri Güntekin**, İstanbul: Toker Yayınları.
- Campion-Vincent, Veronique (2009), “Introduction”, **Rumor Mills: The Social Impact of Rumor and Legend içinde** (11-4), Gary Alan Fine ve diğerleri (Ed.), New Jersey: Transaction Publishers.
- Caner, Fırat (2002), **Bir İdeoloji Olarak Murathan Mungan Şiiri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canetti, Elias (2012), **Kitle ve İktidar**, (Çev. Gülşat Aygen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Capp, Bernard (2003), **When Gossips Meet: Women, Family, and Neighbourhood in Early Modern England**, Oxford: Oxford University Press.

- Simpson, D. P. (1973), **Casell's New Latin-English English-Latin Dictionary**, London: Cassell Company.
- Connerton, Paul (1999), **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, (Çev. Alaeddin Şenel), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşar, Mevhibe (2011), “İntikam Öznesi de Nesnesi de Mağdur Bir Duygu”, **Acta Turcica**, III (1/2), 302-9.
- Crabb, George (1818), **English Synonymes**, London: Public Patronage.
- Crockett, Martha L. (2004), **Gossip**, Author House.
- Çabuklu, Yaşar (2006), “Sözlü Kültürün Bir Parçası Olarak Dedikodu”, **Varlık**, 1186, 26-30.
- (2007), **Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik**, İstanbul: Everest Yayınları.
- Çağaptay, Soner (2007), “Türklüğe Geçiş: Modern Türkiye’de Göç ve Din”, **Vatandaşlık ve Etnik Çatışma, Ulus-Devletin Sorgulanması içinde** (89-112), Haldun Gülalp (Haz.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Çağdaş Türkçe - İngilizce Redhouse Sözlüğü** (1997), İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Çaylak, Adem ve Adem Çelik (2008), “Osmanlı Modernleş(tir)mesinden Cumhuriyet Modernleş(tir)mesine Geçiş: Tarihsel/Teorik Bir Okuma”, **Muhafazakâr Düşünce**, 18, 55-70.
- , “Osmanlı Modernleş(tir)mesinde Tarih, Din ve Etnisite Algısı”, **Muhafazakâr Düşünce**, 18, 71-108.
- Çaylı, Emek (2008), “Tahakküm ve Direnişin Aracı Olarak Dedikodu: Türkiye Televizyonlarında Dedikodunun Söylemsel Analizi”, **Kültür ve İletişim**, 11, 9-39.
- Çevik, Salim (2008), “İdeal Yurttaşın Din ve Millet Kriteri”, **Muhafazakâr Düşünce**, 18, 147-66.

- Çıkla, Selçuk (2007), “Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu”, **Muhafazakâr Düşünce**, 4 (13/14), 47-68.
- Davis, Lennard J. (1987), **Resisting Novels: Ideology and Fiction**, New York: Methuen.
- Dayı, Hüseyin (2008), **Türkler ve “Öteki”leştirdiklerimiz: Batı Tipi Milliyetçiliğe Eleştiri**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Demirci, Kerim (2004), “Dedikodu Kavramına Dair”, **Milli Folklor**, 64, 11-8.
- Dicle Başbuğ, Esra (2013), **Resmi İdeoloji Sahnede: Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DiFonzo, Nicholas ve Prashant Bordia (2007), "Rumor, Gossip, & Urban Legend", **Diogenes**, 54, 19-35.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1964), **Müftüoğlu Ahmet Hikmet**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, Mehmet H. (1976), “Türk Romanında Kurtuluş Savaşı”, **Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı**, 298, 7-40.
- Eagleton, Terry (1991), **Ideology: An Introduction**, New York: Verso.
- Eichenbaum, Luise ve Susie Orbach (1989), **Between Women: Love, Envy, and Competition in Women’s Friendships**, Londra: Penguin Books.
- Eisenstein, L. Elizabeth (1968), “Some Conjectures about the Impact of Printing on Western Society and Thought: A Preliminary Report”, **Journal of Modern History**, 40 (1), 1-56.
- Emiroğlu, Kudret ve Suavi Aydın (2003), **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Enginün, İnci (1986), **Halide Edib Adıvar**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Eroğlu, Erhan (2005), “Yöneticilerin Dedikodu ve Söylentiye Yönelik Davranış Biçimlerinin Belirlenmesi”, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13, 203-18.
- Ersöz, Evrim ve A. Didem Uslu (2005), “Doğu-Batı Karşılaşmasında Çatışma, Karmaşa ve Muhtemel Bir Uzlaşma”, **Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi**, 7, 67-86.
- Felski, Rita (2010), **Edebiyat Ne İşe Yarar?**, (Çev. Emine Ayhan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Fine, Gary Alan (2009), “Rumor Matters: An Introductory Essay”, **Rumor Mills: The Social Impact of Rumor and Legend içinde** (1-10), Gary Alan Fine ve diğerleri (Ed.), New Jersey: Transaction Publishers.
- Foulquie, Paul (1994), **Pedagoji Sözlüğü**, (Çev. Cenap Karakaya), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Fromm, Erich (1998), **Kendini Savunan İnsan: Ahlak Felsefesinin Psikolojisine İlişkin Bir Araştırma**, (Çev. Necla Arat), İstanbul: Say Yayınları.
- Gasset, Ortega y (2011), **İnsan ve Herkes**, (Çev. Neyire Gül Işık), İstanbul: Metis Yayınları.
- Gellner, Ernest (1983), **Nations and Nationalism**, Oxford: Basil Blackwell.
- Georges-Gaulis, Berthe (1981), **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği**, (Çev. Cenap Yazansoy), İstanbul: Rado Yayınları.
- Gernber, George (2010), “Kitle İletişim Araçları ve İletişim Kuramı”, **Kitle İletişim Kuramları içinde** (75-101), Erol Mutlu (Der.), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Girard, Rene (2007), **Romantik Yalan ve Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki**, (Çev. Arzu Etensel İldem), İstanbul: Metis Yayınları.
- Gluckman, Max (1963), “Gossip and Scandel”, **Current Anthropology**, 4, 307–16.

Goodman, Robert F ve Aarın Ben-Ze'ev (1994), **Good Gossip**, University Press of Kansas.

Göka, Erol ve diğerleri (1999), **Önce Söz Vardı: Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme**, Ankara: Vadi Yayınları.

Gökalp, Ziya (2005), **Yeni Hayat**, İstanbul: Toker Yayınları.

Göktulga, Fahri Celâl (1973), “Bir Mektup”, **Bütün Hikâyeler, Talâk-ı Selâse – Kına Gecesi – Eldebir Mustafendi – Avur Zavur Kahvesi – Rüzgâr – Portreler içinde** (29-33), Mustafa Baydar (Haz.), İstanbul: Cem Yayınevi.

—————, “Salgın”, **Bütün Hikâyeler, Talâk-ı Selâse – Kına Gecesi – Eldebir Mustafendi – Avur Zavur Kahvesi – Rüzgâr – Portreler içinde** (33-7), Mustafa Baydar (Haz.), İstanbul: Cem Yayınevi.

—————, “Koltuk”, **Bütün Hikâyeler, Talâk-ı Selâse – Kına Gecesi – Eldebir Mustafendi – Avur Zavur Kahvesi – Rüzgâr – Portreler içinde** (56-61), Mustafa Baydar (Haz.), İstanbul: Cem Yayınevi.

—————, “Hayalet”, **Bütün Hikâyeler, Talâk-ı Selâse – Kına Gecesi – Eldebir Mustafendi – Avur Zavur Kahvesi – Rüzgâr – Portreler içinde** (61-7), Mustafa Baydar (Haz.), İstanbul: Cem Yayınevi.

—————, “Kadın Sesi”, **Bütün Hikâyeler, Talâk-ı Selâse – Kına Gecesi – Eldebir Mustafendi – Avur Zavur Kahvesi – Rüzgâr – Portreler içinde** (67-73), Mustafa Baydar (Haz.), İstanbul: Cem Yayınevi.

Göncü, Bârika (2012), **Ömer Seyfettin'in Kısa Hikâye Sanatı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gramsci, Antonio (2011), **Hapishane Defterleri**, (Çev. Adnan Cemgil), İstanbul: Belge Yayınları.

Greenfeld, Liah (1993), **Nationalism: Five Roads to Modernity**, London: Harvard University Press.

Gruen, Arno (2005), **İçimizdeki Yabancı: Nefretin Kökenleri, Yabancı Olana Nefret ve Sonuçları**, (Çev. İlknur İgan), İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Güçlü, Abdülbaki ve diğerleri (2003), **Felsefe Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Gülalp, Haldun (2007), “Giriş: Milliyete Karşı Vatandaşlık”, **Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus-Devletin Sorgulanması içinde** (1-35), Haldun Gülalp (Haz.), İstanbul: Metis Yayınları.

—————, “Sonuç: Ulus-Devlet Aşılıyor mu?”, **Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus-Devletin Sorgulanması içinde** (173-83), Haldun Gülalp (Haz.), İstanbul: Metis Yayınları.

Gülensoy, Tuncer (2007), **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gürbilek, Nurdan (2008), **Mağdurun Dili**, İstanbul: Metis Yayınları.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1965), “Müslüman Mahaltesinde Bu İş Olur Mu?”, **İki Hödüğün Seyahati içinde**, Kemal Bek (Uy.), Ankara: Özgür Yayınları.

————— (1971), “İstanbul’un Esareti Günlerinden Bir Hatıra”, **Öldüren Öpücük (Katil Buse) içinde**, Konya: Atlas Kitabevi.

————— (2001), “Kadınlar Vaizi”, **Mürebbiye, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi içinde** (261-8), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Aferin Hayrullah”, **Mürebbiye, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi içinde** (275-83), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Aferin Hayrullah”, **Mürebbiye, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi içinde** (275-83), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Menekşe Kalfa’nın Savunması”, **Mürebbiye, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi içinde** (283-90), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Ada Vapurunda”, **Mürebbiye, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi içinde** (297-305), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım”, **Mürebbiye, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi içinde** (305-12), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Yankesiciler”, **Mürebbiye, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi içinde** (317-24), İstanbul: Özgür Yayınları.

—————, “Partici”, **Mürebbiye, Hayattan Sayfalar, Kadınlar Vaizi içinde** (324-29), İstanbul: Özgür Yayınları.

Güvenç, Bozkurt (2003), **Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Habermas, Jürgen (1991) “Özet”, **Korku ve Kaygı içinde** (122-6), Hoimar von Ditfurth (Ed.), (Çev. Nasuh Barın), İstanbul: Metis Yayınları.

————— (2005), **“Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak**, (Çev. İlknur Aka), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Halliday, Fred (1998), **İslam ve Çatışma Miti**, (Çev. Umut Özkırmımlı ve Gülberk Koç), İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Heater, Derek (2007), **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, (Çev. Meral Delikara Üst), Ankara: İmge Kitabevi.

Hobsbawn, Eric J. (2010), **Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

————— (1983), “Introduction: Inventing Traditions”, **The Invention of Tradition içinde** (1-14), Eric J. Hobsbawn ve Terence Ranger (Ed.), Cambridge ve New York: Cambridge University Press.

Hortaçsu, Nuran (2012), **En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji**, Ankara: İmge Kitabevi.

Hroch, Miroslav (2011), **Avrupa’da Milli Uyanış: Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi**, (Çev. Ayşe Özdemir), İstanbul: İletişim Yayınları.

Huyugüzel, Faruk (1982), **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı Hikâye ve Romanları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Issı, A. Cüneyt (2004), “Toplum Mühendisliği Bağlamında Kanon-Edebiyat İlişkisi”,

Hece Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı, 90/91/92, 360-70.

İleri, Selim (1975), “Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi Türk Öykücülüğü Özel Sayısı**, 286, 2-30.

İrem, Nazım (2008), “Cumhuriyet Modernleşmesinin Sınırları ve Bir Sınır Dili Olarak Muhafazakâr Modernite”, **Muhafazakâr Düşünce**, 18, 12-32.

İslam Ansiklopedisi (2013). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Jusdanis, Gregory (1998), **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.

Kabbani, Rana (1993), **Avrupa'nın Doğu İmajı**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kandiyoti, Deniz (2011), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, (Çev. Aksu Bora ve diğerleri), İstanbul: Metis Yayınları.

Kansu, Ceyhun Atuf (1976), “Ulusal Kurtuluş Savaşı Üzerine”, **Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı**, 298, 2-6.

Kapferer, Jean-Noel (1992), **Dedikodu ve Söylenti: Dünyanın en eski medyası**, (Çev. Işın Gürbüz), İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaplan, Mehmet (1988), “Himmat Çocuk”, **Mehmet Kaplan'dan Seçmeler içinde** (394-405), İnci Enginün ve Zeynep Kerman (Haz.), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

———, “Mehmed Rauf: Girdab”, **Mehmet Kaplan'dan Seçmeler içinde** (245-51), İnci Enginün ve Zeynep Kerman (Haz.), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Karabağ, İmran (2010), **Dil ve Şiddet: Geçmişten Günümüze Bir Kavram İncelemesi**, İstanbul: İkaros Yayınları.

Karahan, Firdevs (2005), “Toplumruhbilimsel Betimlemeler ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında ‘Gelinim Olur musun?’ Adlı Yarışmadaki Dedikodu Nitelikli Konuşmalara Yönelik Bir İnceleme”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 22 (1), 125-54.

————— (2006), “Biçembilim ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Dedikodu Sütunlarına Yönelik Bir İnceleme”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 23 (1), 89-118.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1997), “Bir Aşk Cilvesi”, **Hikâyeler içinde** (103-7), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Masum Katiller”, **Hikâyeler içinde** (107-11), İstanbul: İletişim Yayınları.

————— (1999), “Dünya Gözü ile Ahret Sesleri”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (23-9), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Teslim! Teslim!”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (29-35), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “İssız Köy ve Dilsiz Kız”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (35-41), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Küçük Neron”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (41-9), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Bir Meczup”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (49-55), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Hem Katil Hem Müttehim”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (55-63), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Utanç”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (69-75), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Hasretten Hasrete”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (75-83), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Muhacir Kerim Ağa”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (89-95), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Katmerli Bir Hıyanet”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (95-101), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Düşmana İltihak”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (101-5), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Köyünü Kaybeden Kadın”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (117-123), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Bir Hastane Koğuşunda”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (133-7), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, “Bir Beyoğlu Dönüşü”, **Milli Savaş Hikâyeleri içinde** (137-42), İstanbul: İletişim Yayınları.

—————, **Vatan Yolunda**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Karay, Refik Halid (1999), “Yatık Emine” **Memleket Hikâyeleri içinde** (11-39), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

—————, “Garip Bir Hediye” **Memleket Hikâyeleri içinde** (161-6), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

—————, “Bir Saldırı” **Memleket Hikâyeleri içinde** (166-70), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Kasapoğlu, Abdurrahman (2006), “Kuran’da ‘Gıybet’ Olgusu: Bir Davranım Bozukluğu Olarak Dedikodu ve Korunma Yolları”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 11 (2), 51-70.

Kestelli, Raif Necdet (2011), “Asrî İzdivâc”, **Ziyâ ve Sevdâ: Mensûreler ve Hikâyeler içinde** (46-54), Fatih Arslan (Haz.), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

—————, “Dörtlere İtab”, **Ziyâ ve Sevdâ: Mensûreler ve Hikâyeler içinde** (71-3), Fatih Arslan (Haz.), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

—————, “Siyah Mektup”, **Ziyâ ve Sevdâ: Mensûreler ve Hikâyeler içinde** (74-79), Fatih Arslan (Haz.), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

—————, “Siyah Leke”, **Ziyâ ve Sevdâ: Mensûreler ve Hikâyeler içinde** (80-3), Fatih Arslan (Haz.), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

—————, “Büyük Adam”, **Ziyâ ve Sevdâ: Mensûreler ve Hikâyeler içinde** (83-6), Fatih Arslan (Haz.), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

—————, “İslâhât”, **Ziyâ ve Sevdâ: Mensûreler ve Hikâyeler içinde** (87-91), Fatih Arslan (Haz.), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

—————, “Şafak”, **Ziyâ ve Sevdâ: Mensûreler ve Hikâyeler içinde** (91-3), Fatih Arslan (Haz.), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

—————, “Şehid Yavruları”, **Ziyâ ve Sevdâ: Mensûreler ve Hikâyeler içinde** (98-101), Fatih Arslan (Haz.), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Kilkelly, Ursula (2001), **İnsan Hakları El Kitabı 1**, Strasbourg: Avrupa Konseyi.

Klein, Melanie (2011), **Haset ve Şükran**, (Çev. Orhan Koçak ve Yavuz Erten), İstanbul: Metis Yayınları.

Knapp, Robert H, (1944), “A Psychology of Rumor”, **Public Opinion Quarterly**, 8, 22-37.

Knopf, Terry Ann (1975), **Rumors, Race and Riots**, New Jersey: Transaction Books.

Kocabay, Hatice (2007), “Bir Dedikodu İletim Mekânı Olarak İnternet Sitelerinin Forumları”, **Milli Folklor**, 75, 121-5.

Köroğlu, Erol (2004), **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914 - 1918), Propagandadan Milli Birlik İnşasına**, İstanbul: İletişim Yayınları.

————— (2013), “‘Sahnenin Dışındakiler’i Tamamlamak, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Kurtuluş Savaşı Anlatıları Türü”, **Bilig**, 66, 93-122.

————— (2006), “‘Ulus Sokaktan Tahayyül Etmek: Ömer Seyfettin’in Öykülerinde Milliyetçilik, Gündelik Hayat, Duygular”, **Ömer Seyfettin’i Yeniden Okumak içinde** (137-57), Hülya Argunşah ve Ayşe Demir (Haz.), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.

Köse, Aynur ve Mustafa Yılmaz (2010), “Söylentilerin İletim Mekânı Olarak Çevrimiçi Forumlar”, **Milli Folklor**, 85, 183-92.

Kuçuradi, İonna (2011), **Etik**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kudret, Cevdet (1965), **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1**, İstanbul: Varlık Yayınevi.

Kurtbaş, İhsan (2011), “Merak(ın) Sosyolojisi Psikolojik Dürtü, Sosyal Uyarıcı, Kültürel Nosyon ve İdeolojik Bir Konsept Olarak ‘Sosyal Merak’”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, 14 (2), 18-58.

Kitab-ı Mukaddes Şirketi (2011), **Kutsal Kitap**, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Le Bon, Gustave (2012), **Kitleler Psikolojisi**, (Çev. Hasan İlhan), İstanbul: Sayfa Yayınları.

Leblebici, Doğan Nadi ve diğerleri (2009), “Örgütsel Yaşamda Dedikodunun Algılanışı ve Araçsallığı”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 12, (18), 561-74.

Lekesiz, Ömer (2000), “Öykücülüğümüzde Dönemler”, **Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı**, 46/47, 18-27.

Longman Büyük İngilizce – Türkçe – Türkçe Sözlük (1993), İstanbul: Metro Kitap Yayın Pazarlama.

Maalouf, Amin (2007), **Ölümcül Kimlikler**, (Çev. Aysel Bora), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Malmkjaer, Kirsten (1991), **The Linguistics Encyclopedia**, New York: Routledge.
- Mardin, Şerif (2000), **İdeoloji**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mensching, Gustav (2012), **Din Sosyolojisi: Din, Kültür ve Toplum İlişkileri**, (Çev. Mehmet Aydın), Konya: Literatürk Yayınları.
- Mill, John Stuart (2001), **Considerations on Representative Government**, London: The Electric Book Company.
- Millas, Herkül (2000), **Türk Romanı ve “Öteki”**: Ulusal Kimlikte Yunan İmajı, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.
- (2010),”Çocuk Kitapları: Beyinler Erkenden Yıkanmalı!”, **Sözde Masum Milliyetçilik içinde** (61-93), Herkül Millas (Ed.), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- , ”Önsöz”, **Sözde Masum Milliyetçilik içinde** (7-17), Herkül Millas (Ed.), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Miller, David (1995), **On Nationality**, New York: Clarendon Press.
- Mills, Jon (1997), “Heidegger’den Sartre’a Sahte Dasein ve Psikoanaliz”, (Çev. Doğan Özkan), **Journal of Phenomenological Psychology**, 28, 42-65.
- Moran, Berna (2011), **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morley, Henry (1857), **Gossip**, London: Chapman & Hall.
- Moses, Rafael (2010), “Düşman Algısı: Psikolojik Bir Analiz”, (Çev. B, Senem Çevik), **Tarih Okulu**,nVII, 99-108.
- Mutlu, Erol (1994), **İletişim Sözlüğü**, Ankara: Ark Yayınevi.
- Mutluay, Rauf (1975), “Öyküleriyle Hüseyin Rahmi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi Türk Öykücülüğü Özel Sayısı**, 286, 30-4.
- Müftüoğlu, Ahmet Hikmet (2006), “Turhan Nasıl Çıldırdı”, **Çağlayanlar içinde** (81-105), M. Fatih Andı (Haz.), Ankara: Alkım Yayınevi.

—————, “Bahar”, **Çağlayanlar içinde** (133-7), M. Fatih Andı (Haz.), Ankara: Alkım Yayınevi.

—————, “Bayram”, **Çağlayanlar içinde** (137-41), M. Fatih Andı (Haz.), Ankara: Alkım Yayınevi.

—————, “Gözyaşı Çeşmesi”, **Çağlayanlar içinde** (141-5), M. Fatih Andı (Haz.), Ankara: Alkım Yayınevi.

—————, “Yakarış”, **Çağlayanlar içinde** (155-7), M. Fatih Andı (Haz.), Ankara: Alkım Yayınevi.

Nahya, Z, Nilüfer (2011), “İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar”, **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1), 27-38.

Navaro, Leyla (2011), **Haset ve Rekabet: Kendi Kuyruğunu Yiyen Yılan**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ong, Walter J. (2012), **Sözlü ve Yazılı Kültür**, (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.

Ortaylı, İlber (2008a), “The Ottoman Millet System and It’s Social Dimensions”, **The Ottoman Studies içinde** (15-22), İstanbul: Bilgi Yayınları.

————— (2008b), **Tarihimiz ve Biz**, İstanbul: Timaş Yayınları,

Öğüt, Hande (2009), “Kahkaha: Kadının Vahşi Cinselliği, Vurucu Silahı”, **Mesele Kitap Dergisi**, 27, http://kritisyen.blogspot.com/2009_03_01_archive.html, (01.06.2013).

Ömer Seyfettin (2007a), “Devletin Menfaati Uğruna”, **Hikâyeler 3 içinde** (158-66), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

—————, “Antiseptik”, **Hikâyeler 3 içinde** (174-8), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

—————, “Türbe”, **Hikâyeler 3 içinde** (209-16), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

- , “Beynamaz”, **Hikâyeler 3 içinde** (240-53), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Yalnız Efe”, **Hikâyeler 3 içinde** (285-321), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Keramet”, **Hikâyeler 3 içinde** (350-2), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Yüksek Ökçeler”, **Hikâyeler 3 içinde** (353-6), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- (2007b), “Gizli Mabet”, **Hikâyeler 4 içinde** (18-27), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “İlk Düşen Ak”, **Hikâyeler 4 içinde** (27-36), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Birdenbire”, **Hikâyeler 4 içinde** (40-6), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, **Hikâyeler 4 içinde** (47-92), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Çirkinliğin Esrarı”, **Hikâyeler 4 içinde** (93-101), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Asilzadeler”, **Hikâyeler 4 içinde** (163-92), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Bilgi Bucağında”, **Hikâyeler 4 içinde** (193-225), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “Açık Hava Mektebi”, **Hikâyeler 4 içinde** (249-81), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- , “İnat”, **Hikâyeler 4 içinde** (347-53), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

—————, “Bir Çocuk Aleko”, **Hikâyeler 4 içinde** (354-74), Hülya Argunşah (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Önal, Mehmet (2012), **Edebiyat Sanatı**, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Önen, Yaşar ve Cemil Ziya Şanbey (1993), **Almanca – Türkçe Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özarallı, Nurdan ve Alev Torun (2011), “Biçimsel ve Biçimsel Olmayan İletişim”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, VI (II), 101-13.

Özçalık, Sevil (2009), “Ötekileştirme ve İşlevleri”, <http://www.daplatform.com/images/otekilesme%20ve%20islevleri.pdf>, (12.01.2014).

Özer, Ömer (2011), **Haber Söylem İdeoloji, Eleştirel Haber Çözümlenmeleri**, İstanbul: Literatürk.

Özkan-Kerestecioğlu, İnci (2009) “Milliyetçilik: ‘Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens’ten Frankeştayn’ın Canavarına”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler içinde** (307-50), H. Birsen Örs (Der.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özkırımlı, Umut (2008), **Milliyetçilik ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, İstanbul: Tesev Yayınları.

————— (2013), **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Öztürk, Hasan (2013a), “Erken Cumhuriyet Döneminin Milli Tarih Tezi için Sipariş Roman: ‘Sümer Kızı’”, **Dergâh**, 284, 18-21.

————— (2013b), “Kanon ve Estetik”, **Aynadaki Rüya: Sesten Simgeye Geçiş Romanlar ve Romancılar içinde** (47-64), İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık.

- Palatnik, Lori ve Bob Burg (2002), **Gossip: Ten Pathways to Eliminate It from Your Life and Transform Your Soul**, Deerfield Beach: Simcha Press.
- Parla, Jale (2001), “Oryantalizm ve Hayali Doğu”, **Atlas Dergisi**, 96, <http://ibnularabi.blogcu.com/oryantalizm-ve-hayali-dogu/1811596>, (05.07.2013).
- (2005), **Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Phillips, Adam (2007), **Hep Vaat Hep Vaat: Edebiyat ve Psikanaliz Üzerine Denemeler**, (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Eleştiri.
- Pines, Ayala Malach (1998), **Romantic Jealousy: Causes, Symptoms, Cures**, New York: Routledge.
- Radin, Paul (1927), **Primitive Man as Philosopher**, New York: D, Appleton and Company.
- Ramonet, Ignacio (2000), **Medyanın Zorbalığı**, (Çev. Aykut Derman), İstanbul: Om Yayınevi.
- Renan, Ernest, (2003), “What is a Nation?”, **Nation and Narration içinde** (8-23), Homi K. Bhabha (Ed.), London: Routledge, 8-23.
- Rigatos Saklıca, Tuğçe (2010), “Çizginin Gücü: 6/7 Eylül Olayları ve Türk ve Yunan Karikatürleri”, **Sözde Masum Milliyetçilik içinde** (17-61), Herkül Millas (Ed.), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Rondina, Catherina (2004), **Gossip: Deal with it Before Word Gets Around**, James Lorimer & Company.
- Russell, Bertrand (2013a), **Mutlu Olma Sanatı**, (Çev. Yunus Sağlamtürk), İstanbul: Say Yayınları.
- (2013b), **Sogulayan Denemeler**, (Çev. Nermin Arık), İstanbul: Say Yayınları.
- Safa, Peyami (1966), **Gençliğimiz**, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

- Said, Edward W. (1999), **Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları**, (Çev. Berna Ülner), İstanbul: Metis Yayınları.
- Schaefer, Andrea (2002), **The Phenomenon of Gossip in 'Pride and Prejudice'**, Norderstedt: Grin Verlag.
- Schantz, Ned (2008), **Gossip, Letters, Phones: The Scandal of Female Networks in Film and Literature**, New York: Oxford University Press.
- Serdaroğlu, Ahmet (1963), "Gıybet=Çekiştirme I", **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**, 2 (12), 7-9.
- (1964), "Gıybet=Çekiştirme II", **Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi**, 3 (2/3), 56-9.
- Servantie, Alain (2005), "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler: Cehennem Teolojisinden Demokrasi Derslerine", **Dünyada Türk İmgesi içinde** (27-87). Özlem Kumrular (Haz.), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Sevinç, Canan (2009), "Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Milli Mücadele", **Turkish Studies**, 4 (1-II), 2011-39.
- Shermer Michael (2007), **İyilik ve Kötülüğün Bilimi**, (Çev. Sinem Gül), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Shorter Oxford English Dictionary Volume I** (2002), New York: Oxford University Press.
- Smith, Anthony D. (2002), **Ulusların Etnik Kökeni**, (Çev. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir), Ankara: Dost Kitabevi.
- (2013), **Milliyetçilik: Kuram, İdeoloji, Tarih**, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Ankara: Atıf Yayınları.
- Solmaz, Başak (2006), "Söylenti ve Dedikodu Yönetimi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16, 563-75.
- Sommerfeld, RD ve diğerleri (2007), "Gossip As An Alternative For Direct Observation In Games Of Indirect Reciprocity", **Proc Natl Acad Sci U S A**, 104, 17435-40.

- Stalin, J. V. (1953), **Works: Volume 2 1907-1913**, Moscow: Foreign Languages Publishing House.
- Stoddard, Philip H. (2003), **Teşkilat-ı Mahsusa**, (Çev. Tansel Demirel), İstanbul: Arma Yayınları.
- Şirinoğlu, Cenk (2008), **Peyami Safa'da Dejenere Toplum**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarım, Rahim (2000), **Mehmed Rauf: Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tavukçu, Orhan Kemal (2007), "Edebi Metinler Işığında Doğu Kültürlerinin Batıya Etkileri ve Batıda Türk İmgesi", **Turkish Studies**, 2 (4): 750-62.
- Temelkuran, Ece (2006), "Ve Ermeni Diasporası konuştu – 5", **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/2006/11/21/yazar/temelkuran.html>, (10.09.2013).
- Tılıç, İ. Doğan (2010), "Türk Medyasında Yunanistan: Resmi Politikaların İzdüşümünde 'Öteki'likten 'Biz'e", **Sözde Masum Milliyetçilik içinde** (201-21), Herkül Millas (Ed.), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Tillion, Germaine (2006), **Harem ve Kuzenler**, (Çev. Şirin Tekeli ve Nükhet Sirman), İstanbul: Metis Yayınları.
- Tilly, Charles (1997), "How Empires End", **After Empire: Multiethnic Societies and Nation Building, The Soviet Union and the Russian, Ottoman, and Habsburg Empires içinde** (1-11), Karen Barkey ve Mark von Hagen (Ed.), Colorado ve Oxford: Westview Press.
- Tosun, Necip (2000), "Modern Öykü ve Gerçekçilik", **Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı**, 46/47, 157-61.
- Türkçe Sözlük** (2005), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, Duygu (2013), **Öteki, Düşman, Olay: Levinas, Schmitt ve Badiou'da Etik ve Siyaset**, İstanbul: Metis Yayınları.

- Uçan, Hilmi (2000), “Modern Türk Öyküsünde Maupassant ve Çehov Uzantısı Ya da Bir Genellemenin Kırılmalılığı”, **Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı**, sayı 46/47, 161-72.
- Ulağlı, Serhat (2006), **İmgebilim: “Öteki”nin Bilimine Giriş**, Ankara: Sinemis Yayınları.
- Umunç, Himmet (2013), “Doğu ve Ötekilik: İngiliz Seyahatnamelerinde Türk Kimliği Lady Montagu ve Richard Chandler”, **Bilig**, 66: 297-314.
- URL, “Dedikodusuz ifade özgürlüğü olur mu?” (2007), **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=235349> (03,08,2013).
- Uzun, Turgay (2003), “Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme”, **Doğu Batı**, 23, 131-55.
- Üstel, Füsün (2011), “**Makbul Vatandaş**”ın Peşinde: II, **Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Walzer, Michael (1998), **Hoşgörü Üzerine**, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wellek, Rene ve Austin Warren (1983), **Edebiyat Biliminin Temelleri**, (Çev. Ahmet Edip Uysal), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Williams, Raymond (2011), **Anahtar Sözcükler**, (Çev. Savaş Kılıç), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wylen, Stephen M (1993), **Gossip: The Power of the Word**, Haboken: KTAV Publishing House.
- Yalçın, Durmuş ve diğerleri (2004), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yalçın, Hüseyin Cahit (1943), “Niçin Aldatırlarmış?”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (5-24), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- , “Tarih Bir Tekerrürdür...”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (35-46), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

—————, “Hususi Salonda”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (60-8), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

—————, “Karanlıkta”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (68-71), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

—————, “Tecrube”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (71-80), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

—————, “Sus”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (80-1), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

—————, “Salvator Kalesinde Bir Gece”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (82-95), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

—————, “Kurban”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (110-1), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

—————, “Bir Mektup”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (112-25), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

—————, “Harp Meydanı”, **Niçin Aldatırlarmış... içinde** (125-6), İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

Yalçın, Süleyman Kaan ve Murat Şengül (2007), “Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri”, **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, 2, 749-69.

Zümrütkal, Şerif Şenol (2012), **Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Rize’de doğdu. İlköğrenimini ve ortaöğrenimini Rize’de tamamladı. 2006 yılında girdiği Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden 2011 yılında mezun oldu. Aynı yıl Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında tezli yüksek lisansa başladı. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’ne araştırma görevlisi olarak atandı. Bu tarihten sonra yüksek lisans eğitimini tamamlamak için Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne yatay geçiş yaptı.